

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Studijní program sociální a kulturní ekologie

„My už dobré sousedy máme.“

Vícedruhová etnografie záměru výstavby gigafactory v Dolní Lutyni

Bc. Sára Hájková

Vedoucí: Mgr. Bohuslav Kuřík, Ph.D.

Diplomová práce

Praha 2025

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5.5.2025

.....

Sára Hájková

Poděkování

Poděkování je pro mě jednou z nejhezčích, ale zároveň nejnáročnějších částí celého textu, protože není v mých silách vyjmenovat naprosto všechny a všechno, díky kterým tato práce mohla vzniknout. Ráda bych poděkovala alespoň následujícím:

Svému školiteli Bobovi Kuříkovi za celkové provedení touto cestou, za podnětné komentáře a perspektivy, za podporu mé antro-po-biologicko-aktivistické hybridnosti. Všem lidským i jiným-než-lidským *significant others*, kteří mi byli:y oporou nejenom během diplomového výzkumu, ale i v průběhu celého studia. Celému kolektivu Resisterra – za inspirativní impulsy, podporu i navázaná přátelství. Všem, kteří mi kolektivními silami pomohli:y s konzultací anglických překladů, kontrolou gramatiky, editací textu, formátováním.

A hlavně všemu výzkumnému partnerstvu v Dolní Lutyni i mimo ni, kteří se mnou sdíleli:y svůj čas, názory, informace, emoce, podklady, důvěru. Bez vás by tato práce nemohla vzniknout. Můj vděk patří také kuňkám, ptactvu a dalšímu dolnolutyňskému jinému-než-lidskému aktérstvu; děkuji, že jsem se společně s vámi mohla znovu-učit nahlížet za taxonomické škatulky a promýšlet otázku spravedlnosti ve více-než-lidských světech.

Vznik práce byl podpořen z projektu ResisTerra: konceptualizace více-než-lidské resistance antropocénu (PRIMUS/24/SSH/16) řešeného na Univerzitě Karlově, Fakultě humanitních studií.

Abstrakt:

V březnu 2024 vláda schválila zahájení příprav výstavby gigafactory v Dolní Lutyni. Tento projekt neznámého investora ve výši až 200 miliard je prezentován jako příležitost pro rozvoj a transformaci Moravskoslezského kraje po útlumu těžby uhlí, zároveň výběr jeho lokality skrze zástavbu orné půdy a blízkost evropsky chráněných území, lidských obydlích a záplavového území, s sebou přináší jak obavy, tak odpor proti výstavbě.

V Dolní Lutyni však obydlí nenachází jen lidé, ale i různé jiné-než-lidské entity, které záměr výstavby také ovlivňují. Na základě etnografického výzkumu, který jsem ze své antro-po-biologicko-aktivistické pozice uskutečnila mezi dubnem a listopadem 2024, ukazují více-než-lidské perspektivy tohoto konfliktu, ve kterých „příroda“ není jen pasivním objektem, ale spolu-aktérstvím dění. Přestože v boji proti gigafactory dochází k mobilizaci dichotomie kultura-„příroda“, skrze sousedské či spojenecké vztahy můžeme trasovat posuny ve vnímání jiných-než-lidských entit i mimo tuto západní dvoukomorovou kosmologii. Toto zjištění nás vybízí k přehodnocení spravedlivé transformace směrem k více-než-lidskému pojetí.

Klíčová slova:

Vícedruhová etnografie, vícedruhová spravedlnost, více-než-lidská resistance, gigafactory, spravedlivá transformace, Moravskoslezský kraj, Dolní Lutyně

Abstract:

In March 2024, the Czech government approved the preparations for constructing a gigafactory in Dolní Lutyně. Backed by an undisclosed foreign investor with an estimated funding of up to 200 billion CZK, the project is being framed as an opportunity for the development and transformation of the Moravian-Silesian Region following the decline of coal mining. At the same time, the decision to locate the factory on arable land, in flood zones, near residential areas, and EU-protected habitats has raised concerns and sparked resistance.

Yet Dolní Lutyně is inhabited not only by humans but also by a range of more-than-human beings who also shape the development of the gigafactory project. Drawing on ethnographic fieldwork conducted between April and November 2024 from an anthropo-biological-activist standpoint, this research foregrounds more-than-human perspectives on the conflict, in which “nature” is not merely a passive backdrop but an active constituent of events. While the dichotomy between culture and “nature” is often articulated and mobilized in opposition to the gigafactory, the emergence of local more-than-human alliances and neighborly relations points to shifting perceptions of more-than-human beings beyond the Western dualistic cosmology. These shifts call for a re-conceptualization of justice in just transition as a more-than-human concern, rather than one limited to human interests alone.

Key words:

multispecies ethnography, multispecies justice, more-than-human resistance, gigafactory, just transition, Moravian-Silesian region, Dolní Lutyně

Seznam používaných zkratk

ČSO	Česká společnost ornitologická
Dohoda	Deklarace porozumění
EU	Evropská unie
EVL	Evropsky významná lokalita
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MSID	Moravskoslezské investice a development
MSK	Moravskoslezský kraj
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
OPST	Operační program Spravedlivá transformace
PO	Ptačí oblast
SIRS	Státní investiční a rozvojová společnost
SOS	Slezská ornitologická společnost
Spolek	Spolek Zachovejme Poolší

Obsah

K jazyku práce.....	10
Úvod	11
1. Rámec spravedlivé transformace	14
1.1. Výzkum transformace.....	14
1.2. Spravedlivá transformace	16
2. Více-než-lidská historie lokality.....	18
2.1. Geologie	18
2.2. Rybníky	19
2.3. Zemědělské využití	20
2.4. Chráněná území.....	20
2.5. Deklarace porozumění	23
2.6. Vstříc spekulativní více-než-lidské historii	24
3. Terén.....	26
3.1. Výběr, vstup a pobývání v terénu	26
3.2. Na a za hranicemi terénu	27
4. Metodologicko-epistemologický rámec.....	31
4.1. Vícedruhová etnografie	31
4.2. Antropo-biologicko-aktivistický hybrid.....	32
5. Spravedlnost místa	38
5.1. Proč ne jinde? Aneb k problematice brownfieldů	40
5.2. „O nás bez nás“	44
6. Mobilizace okolo předmětů ochrany	48
6.1. Mobilizace ptactva	49
6.2. Mobilizace kuněk.....	55
7. Voda	60
7.1. Polní mokřady.....	62
7.2. Utopená gigafactory? Aneb zářijové povodně	66
7.3. Nepoddajnost řeky a více-než-lidská rezistence	77
8. Vícedruhová spravedlnost.....	81
8.1. Vícedruhová spravedlnost v kontextu Dolní Lutyně	83

8.2. Více-než-lidské spojení 84	84
8.3. Více-než-lidské sousedstvo a společný domov 87	87
Závěrem: Spravedlivá transformace pro koho? 93	93
Zdroje 95	95
Odborná literatura..... 95	95
Různé 103	103

K jazyku práce

Dovolte mi před úvodem uvést pár poznámek k jazyku práce. Je pro mě důležité používání genderově citlivého jazyka, zároveň mou snahou bylo vytvořit text, který je přístupnější i čtenářstvu mimo akademické kruhy.¹ Výsledný text je tedy protnutím snahy přiblížit se naplnění těchto dvou cílů a je možné v něm narazit na následující:

1. V přičestí minulém používám namísto generického maskulina koncovku - i:y (např. byli:y namísto byli). Koncovku -x vnímám sice jako inkluzivnější variantu, ale čtenářsky také méně přístupnou. Velkou otázkou pro mě bylo, zda stejnou koncovku používat i pro jiné-než-lidské bytosti. V rámci symetrizace perspektiv jsem se rozhodla tuto koncovku používat jednotně pro všechny bytosti, nehledě na jejich ontologickou podstatu.
2. Pokud to srozumitelnost slova umožňuje, využívám u podstatných jmen příponu -stvo (např. členstvo), v ostatních případech vypisuji oba gramatické rody (např. odpůrci a odpůrkyně).
3. V přímých výpovědích a citacích nedoplňuji genderově neutrální jazyk, v přičestí minulém ale i zde používám koncovku i:y.
4. V rámci srozumitelnosti textu i pro neakademické čtenářstvo jsem se rozhodla zůstat u termínů „příroda“ či „přírody“, při jejich použití budu ale používat uvozovky (viz Úvod). Pokud toto slovo použilo ve svých výpovědích mé výzkumné partnerstvo, tak ho ponechávám bez uvozovek. Krom toho budu v práci pracovat s termíny jiné-než-lidské a více-než-lidské: první z těchto pojmů používám k pojmenování daného jevu, fenoménu, situace, ve kterých lidé nejsou přítomní, druhý pojem používám v případech, ve kterých jsou zahrnutí i lidé.
5. Pod pojmenování jiné-než-lidské entity zahrnuji nejenom tzv. „živou přírodu“, ale i vodu, půdu, skály a podobné, které v našem karteziánském dělení spadají do tzv. „anorganické přírody“.
6. Jména jednotlivého aktérstva byla v práci pozměněna, aby došlo k respektování jejich soukromí. U některého aktérstva byl ze stejného důvodu také změněn gender.
7. Se snahou vytvořit text přístupnější i lidem mimo akademické kruhy jsem se snažila omezit i akademický jazyk a termíny (např. diskurz, narativ). Přesto ale skrze práci s akademickou (teoretickou) literaturou a potřebu zapadnout do odborného stylu závěrečných vysokýchškolských prací bylo nutné na některých místech různé odborné pojmy a termíny používat.
8. Některé slovní spojení a slova napojená na inkluzivnější češtinu nebo jazyk okolo více-než-lidských světů mohou působit zvláště. Ráda bych potenciální čtenářstvo pozvala k tomu nezaleknout se těchto neobvyklých tvarů a vnímat je v kontextu proměnlivosti jazyků.

¹ Inspirací mi mj. byl přístup Adély Pohořelové k její diplomové práci (2025).

Úvod

Středa, šestého března, 2024. V brzkých ranních hodinách se v médiích objevují první zprávy: „Stát chce na Karvinsku gigafactory za 200 miliard. Místo není pro průmysl vhodné, ozývá se od starostů“ (iRozhlas.cz 2024a). Vláda svým usnesením schvaluje přípravu projektu Strategický průmyslový park Dolní Lutyně (Vláda ČR 2024). V Olši plyne voda, ledňáček v ní loví svou kořist. Pro místní je to šok, překvapení (iRozhlas.cz 2024b). O den později zastupitelstvo Moravskoslezského kraje schvaluje aktualizaci Zásad územního rozvoje aneb přípravu změny v územním plánu (Moravskoslezský kraj 2024a). Ve stejný den je vytvořena petice k projevení nesouhlasu s danou stavbou. O pár dní později se v sále místní hospody schází na dvě stě lidí nesouhlasící s projektem, výsledkem této schůze je založení spolku Zachovejme Poolší. Na konci března na sloupu ve Věřňovicích čáp staví se svou partnerkou hnízdo, tento rok zde poprvé vyvedou své mladé.

Oznámení o záměru neznámého investora o možnosti výstavby gigafactory přichází v březnu 2024, v době klimatických změn, v době, kdy dochází k útlumu těžby a spalování fosilních paliv, které s sebou přináší nutnost transformace naší ekonomiky závislé na těchto zdrojích energie. Moravskoslezský kraj, kde se Dolní Lutyně nachází, stojí, stejně jako naše další dva uhelné regiony, před otázkou, jakým způsobem má tato transformace proběhnout. A stejnou otázkou – jak tato transformace probíhá – se zabývá tato diplomová práce, a to právě na příkladu záměru výstavby gigafactory v Dolní Lutyni, která dle oficiálních materiálů slibuje „šanci pro transformaci regionu“ (Park Lutyně 2025a).

Lidé proti výstavbě podepisují petici, jiní zase ladí s investorem požadavky na projekt, dalším je to lhostejné. Zároveň ale na daném místě nežijí jen lidé, ale právě i ledňáček, čápi, teče zde řeka; tyto jiné-než-lidské entity do dění okolo gigafactory také zasahují. V mém výzkumu jsem se zaměřila právě na toto jiné-než-lidské aktérstvo; zároveň mě nezajímalo jako „příroda“ sama o sobě, ale v propletení ve více-než-lidských vztazích. Hlavní otázka, která mě výzkumem provázela, se dá shrnout následovně: v jakých souvislostech a formách vstupuje do procesu záměru výstavby gigafactory v Dolní Lutyni „příroda“?

Konflikt mezi odpůrkyněmi a příznivci okolo výstavby gigafactory může na první pohled v lecčems připomínat tradiční zápletku klasických děl politické ekologie (např. Wolf, pozdní Rapaport), kdy – skoro až karikurně zveličeně – zlý globální hráč přichází se svou investicí do místní komunity a narušuje tam doposud harmonické soužití. V této klasické zápletky se většinou „příroda“ objevuje jen v pasivní roli, ve formě symbolů, zdrojů, metafor.² Mou snahou v tomto textu je jít za tuto pasivitu – ráda bych ukázala nejenom pasivní roli „přírod“, které jí bývají přisuzované

² Někdy bývá zapomínáno na to, že s přiznáváním aktérství více-než-lidským entitám se neztrácí tyto významy typu jídlo, symboly aj.; více-než-lidské entity mohou existovat ve vícero podobách.

již od Descarta, ale také aktivní role, respektive jak aktivní role „příroda“ vnímá lidské výzkumné partnerstvo, které jsem během svého osmiměsíčního etnografického výzkumu potkala.

Stejně jako Macnaghten a Urry (1998: 1) vycházím v této práci z pozice, že „příroda“ neexistuje v jednotném čísle; existují soupeřící pojetí „přírod“, přičemž „každá taková příroda je utvářena prostřednictvím různých sociokulturních praktik, od nichž nelze tyto přírody věrohodně oddělit“ (tamtéž). Některé autorstvo z tohoto důvodu používá termíny typu sociopřírody (*socio-nature*; tamtéž), přírodokultury (*natureculture*; Haraway 2003; Chao a Celermajer 2023), aby zdůraznilo neoddělitelnost pojetí „přírody“ od daného sociokulturního kontextu, praktik, vyjednávání. Jiné autorstvo používá termíny jako více-než-lidské³ (*more-than-human*; Abram 1996; Tsing 2013), vícedruhově (*multispecies*; Haraway 2008; Chao a kol. ed. 2022), mezidruhově (*interspecies*; Livingston a Puar 2011) či vícebytnostní (*multibeing*; Celermajer a kol. 2020; Reid 2023). Společná je snaha ukázat na propojenost lidí se zbytkem „přírodních“ entit.

Ve své práci stavím hlavně na akademických směrech a autorstvu, které se snaží jít za dichotomií kultura-„příroda“. Descola a Pállson (1996: 2) mluví o této kultura-„příroda“ dichotomii jako o centrálním dogmatu v antropologii. Descola (2013) ve své knize *Beyond Nature and Culture* ukazuje, že tato dichotomie není vlastní všem kulturám, naopak je specifickým produktem západní kosmologie. Trasování ustanovení této západní kosmologie se věnoval Latour (1993), který ji pojmenovává jako dvoukomorovou. Latour zároveň mluví o „moderním paradoxu“: jsme socializováni: y v přesvědčení, že existují dvě zcela oddělené komory (kultura a „příroda“), v praxi ale vzniká celá řada komplexních hybridů, která tyto jasně vytyčené hranice překračuje (tamtéž). Modernita se pak vyznačuje neustálým procesem čištění, který se snaží udržovat systém dvou komor.

Stejně tak i já jakožto výzkumnice můžu být chápána jako hybrid, konkrétně pak antropobiologicko-aktivistický hybrid. Můj diplomový výzkum totiž vnikl v průsečíku těchto odlišných pohledů na svět (antropologický, biologický, aktivistický), což ovlivnilo jak mé „umění si všimnout“ (Tsing 2015), výběr terénu a pobývání v něm, tak také mou analýzu a proces psaní.

V rámci této hybridnosti a s aktuálními debatami současné kritické environmentální antropologie za zády vyprávím na následujících stranách více-než-lidské perspektivy konfliktu, ve kterých „příroda“ není jen pasivním objektem, ale spolu-aktérstvem dění. Přestože v boji proti gigafactory dochází k mobilizaci dichotomie kultura-„příroda“, skrze sousedské či spojenecké vztahy můžeme trasovat posuny ve vnímání jiných-než-lidských entit i mimo tuto západní dvoukomorovou kosmologii. Toto zjištění nás vybízí k přehodnocení otázky, pro koho je spravedlivá transformace určená.

³ V češtině některé autorstvo zachovává po vzoru angličtiny spojovníky mezi jednotlivými slovy (více-než-lidské), některé autorstvo naopak dané spojení píše bez spojovníků (více než lidské). Dle Internetové jazykové příručky Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR (2025) je v češtině spojovník používán ve chvíli, kdy chceme "vyjádřit, že jím spojené výrazy tvoří těsný významový celek". Z tohoto důvodu budu v práci využívat verzi se spojovníky.

Mým cílem je ukázat pestrou mozaiku různých forem „přírod“ - tento soupis samozřejmě není a ani nemůže být vyčerpávající. S rozhodnutím ukázat paletu „přírod“ se také pojí nevýhoda, že vzhledem k rozsahu práce a množství vytvořených dat není možné všude jít úplně do hloubky. Z nekompletního seznamu „přírodních“ entit, které se v práci objevují jen v pár větách, slovech, popř. vůbec, bych zde zmínila ovzduší, zemědělskou půdu, srnky, zajíce, páchníka hnědého, těžbu štěrku v Dolní Lutyni, lithium či jiné kritické materiály.

V následujících kapitolách budu tedy popisovat (z perspektiv, kde člověk nehraje hlavní roli, ale jen jednu roli z mnoha), v jakých formách „příroda“ vstupuje do konfliktu okolo výstavby gigafactory. Práce je členěna do úvodu, osmi hlavních částí a závěru:

V první kapitole představím (spravedlivou) transformaci, do jehož rámce práci zasazují. Následující část se věnuje více-než-lidské historii lokality, která jednak ovlivňuje její současnou podobu a jednak se propisuje i do toho, jakým způsobem "příroda" vstupuje do konfliktu okolo gigafactory. Další dvě kapitoly jsou věnované popisu terénu a metodologii, včetně podrobné reflexe mé antropo-biologicko-aktivistické hybridnosti. V kapitole Spravedlnost místa popisují, proč se o výstavbě gigafactory uvažuje právě v Dolní Lutyni a jak místní vnímají tento proces jako "o nás bez nás". Kapitola Mobilizace okolo předmětů ochrany pojednává o způsobech mobilizace ptactva a kuněk. Předposlední kapitola je věnována vodě, konkrétně tomu, jak vstupuje do konfliktu skrze polní mokřady a povodně. V poslední kapitole představím koncept vícedruhé spravedlnosti a jak v Dolní Lutyni můžeme skrze vytváření více-než-lidských aliancí a sousedství vnímat drobné posuny v pojetí spravedlnosti. Práce je ukončena závěrem, ve kterém se kromě shrnutí hlavních zjištění znovu dostávám k širší otázce transformace.

1. Rámec spravedlivé transformace

Záměr výstavby gigafactory⁴ na území obce Dolní Lutyně se neobjevuje v ekonomicko-politicko-sociálně-environmentálním vzduchoprázdnu. Žijeme v turbulentní a nestálé době, která je náchylná k různým typům krizí (např. pandemie covidu, válka na Ukrajině a v Palestině, klimatická krize). Překračujeme šest z devíti planetárních mezí (Richardson a kol. 2023), emise skleníkových plynů narůstají, globální teplota roste (IPCC 2023). Tyto krize se vzájemně prolínají, čímž dochází k stupňování jejich efektu. Mezi akademickým autorstvem i veřejností se pro zachycení dynamiky tohoto propojení krizí užívá termín polykrize (*polycrisis*; Lawrence a kol. 2024).

I přes momentální vířivé dění po nástupu Donalda Trumpu na post prezidenta USA a živé debatě o odchodu od klimatických politik, pokračuje velká část států směrem k proměně jejich ekonomik na nízkoemisní. K této změně dochází i v České republice, kde uhelné regiony postupně končí s těžbou a spalováním uhlí. Jedním z těchto regionů je Moravskoslezský kraj (MSK), kde se Dolní Lutyně nachází.

MSK je jedním ze tří krajů v České republice, ve kterých se těží uhlí. Oproti Ústeckému a Karlovarskému kraji se v MSK těží černé uhlí. V Ostravě byl poslední důl uzavřený v roce 1994 a v době psaní těchto řádků je v MSK činný už jen poslední důl – Důl Československé mládeže. K ukončení těžby by zde mělo dojít na začátku roku 2026 (Český rozhlas Ostrava 2025). V současné době v MSK dochází k útlumu těžby uhlí a více než aktuální je tedy otázka, jakým způsobem proběhne, respektive již probíhá transformace tohoto kraje.

Jak v této kapitole, tak napříč celou prací беру klimatickou a jiné environmentální krize jako výchozí bod, a tím pádem vnímám samotnou potřebu transformace spíše jako nutnost než jako prostor k argumentaci. Ve zbytku kapitoly bych ráda ve stručnosti nastínila kontext výzkumu transformace a základně představila koncept spravedlivé transformace, zvláště pak jeho pojetí v napojení na Fond spravedlivé transformace.

1.1. Výzkum transformace

V době antropocénu⁵ (Crutzen a Stoermer 2000) a zvláště v posledních letech se sociální vědy, antropologii nevyjímaje, zaměřují na otázku transformace. Tato transformace bývá

⁴ Gigafactory je termín označující velkokapacitní továrny na výrobu baterií do elektromobilů, který poprvé použila v roce 2013 Tesla pro pojmenování své budoucí továrny v Nevadě (Equans 2025). V případě Dolní Lutyně má projekt oficiální název Strategický průmyslový park Dolní Lutyně, používá se také označení Park Lutyně. Tyto názvy se objevovaly hlavně ze strany samotných zástupců projektu. Většina ostatního aktérstva používala právě pojem gigafactory, proto se v této práci přikláním také k tomuto označení.

⁵ Antropocén je pojem, který v roce 2000 ve svém textu představují chemik Paul Crutzen a biolog Eugene F. Stoermer (2000), kteří navrhují tímto názvem pojmenovat novou geologickou epochu: epochu, ve které je člověk globální geologickou silou. Přestože Mezinárodní stratigrafická komise oficiální přijetí tohoto názvu odmítla (Witze 2024), byl tento termín během poslední dekády „širokým spektrem přijat k popisu, analýze a interpretaci proměněných podmínek, ve kterých nyní lidé žijí“ (Zalasiewicz a kol. 2024). Některé autorstvo je kritické vůči předponě -antropo, která

nazývána různými názvy –např. energetická transformace, spravedlivá transformace, zelená transformace, transformace na zelenou, udržitelnou, nízkemisní, bezuhlíkovou či klimaticky neutrální ekonomiku – její podstata je ale v základě stejná: odchod od fosilních paliv a přechod na obnovitelné zdroje energie.

To, co se však zásadně liší, jsou představy, jak má tato transformace proběhnout, a následné vyjednávání o podobách transformace. Jestliže Descola a Pállson (1996: 2) mluví o dichotomii kultura-„příroda“ jako o *centrálním* dogmatu antropologie, Howe a Boyer (2019: x) pak *centrální* otázku dnešní antropocenní doby pojmenovávají následovně: „jak může dojít k přechodu na nízkouhlíkovou energetiku?“ Howe a Boyer (tamtéž) tuto otázku následně rozvíjejí skrze tázání se: „Kdo určuje agendu? Koho – člověka a dalšího aktérstva – se to dotkne? A jaké jsou politické síly (v nejširším slova smyslu), které utvářejí možnosti budoucnosti nízkouhlíkové energetiky?“

Právě tyto perspektivy, aneb jakým způsobem probíhá proces transformace, jak je vyjednávání či koho se transformace dotkne, se pak dostávají jak do hledáčku antropologických výzkumů, tak mého výzkumu. Antropologové a antropoložky etnograficky trasují, jaké má transformace podoby a to včetně odstínů (ne)spravedlnosti: např. jak posiluje procesy nerovnoměrného rozvoje a historicky strukturovaných nerovností (Buier a Fransquesa 2022), jak těžba potřebných kritických materiálů reprodukuje různé stupně nespravedlnosti (Canelas a Carvalho 2023), jak ve jménu zelené transformace dochází k zelenému extraktivismu (Bruna 2023, Kronenburg García a Wiegink 2024), jak proces transformace dopadá na místní lidské i jiné-než-lidské bytosti (Howe 2019, Rasmussen 2024).

Má práce vychází z obdobného rámce a také se zabývá otázkou, jak proces transformace probíhá, což trasuje na příkladu záměru výstavby gigafactory. Zároveň pokud je antropocén dobou, kdy kulturu a „přírodu“ již nelze studovat odděleně a nezávisle na sobě (Latour 2017), je potřeba i transformaci v rámci antropocénu zkoumat skrze podobné přístupy. Zde v mém případě do hry vstupuje jak vícedruhovná etnografie, která si klade za cíl jít za tuto oddělenost a symetrizovat lidské a jiné-než-lidské aktérstvo, tak antro-po-biologicko-aktivistická hybridnost (viz kapitola 4. Metodologicko-epistemologický rámeček).

počítá s člověkem na úrovni druhu a nerozlišuje rozdílnosti a nerovnosti mezi lidmi. Toto autorstvo dává přednost alternativním pojmům, jako je plantážocén, kapitalocén nebo chthulucén (Haraway 2015).

1.2. Spravedlivá transformace

Bavila jsem se se ženou, co dělá nákupčí v hnědouhelném dolu, a říkala, že předtím neslyšela o spravedlivé transformaci a tom operačním programu a že nevěděla, že se tomu nějaká státní instituce věnuje. Po chvíli říká: „A víte, co je nespravedlivé? Tykač, ten to vytěžil a ještě dostane peníze z toho programu, zatímco my, ta pracovní síla, nedostaneme nic.“

(propagační stánek Operačního programu Spravedlivá transformace v Mostu, 29. 7. 2024)

Spravedlivá transformace je dalším z rámců této diplomové práce. Co se však skrývá pod tímto souslovím? Základní myšlenku lze shrnout jednoduše: cenou za environmentální transformaci by neměly být negativní sociální dopady. Tento přístup má své kořeny v odborářském hnutí z USA ze 70. let, za myšlenkového rodiče bývá považován odborář Tony Mazzocchi (Leopold 2007). Mazzochini usiloval o sladění environmentálních a sociálních otázek, přestože pro to tehdy ještě nepoužíval označení spravedlivá transformace.

S prohlubujícími se projevy klimatické krize a nutností odchodu od fosilních paliv dochází k rozšíření definice a pojetí tohoto přístupu do takové úrovně, že Wang a Lo (2021: 2), autorstvo konceptuálního přehledu, uvádí: „Koncept (*spravedlivé transformace, poznámka SH*) se podle našeho názoru stal natolik nejednoznačným a s takovou mírou různých významů, že komunikace a diskuse se staly obtížné.“ Že se toto pojetí transformace stává významnější a dostává více prostoru, mj. dokládá fakt, že od roku 2015 došlo k značnému navýšení počtu akademických článků, které se spravedlivé transformaci věnují (Stark a kol. 2023: 1281).

Přístupů a porozumění spravedlivé transformaci je tedy v současnosti velké množství, (kromě Wang a Lo provedly analýzu tohoto konceptu a jeho různého pojetí v akademických i neakademických textech např. Pai, Harrison a Zerrifi (2010) nebo Ullman a Kittner (2024)), mým cílem však není jít do hlubší rešerše a porovnání jednotlivých přístupů k spravedlivé transformaci. Protože v českém kontextu bývá často spravedlivá transformace chápána v užším pohledu jako proces nastartovaný zřízením Fondu spravedlivé transformace (Zindulková 2021: 6), ráda bych se na následujících řádcích věnovala tomuto pojetí.

Evropská unie (EU) v návaznosti na podporu sociálně akceptovatelného ukončení těžby fosilních paliv a následné transformace dotčených regionů začala pracovat právě s konceptem spravedlivé transformace (*just transition*), která je v jejím pojetí shrnována pod sjednocující heslo „*Leaving no one behind*“ (European Commission 2025). Transformace by se neměla týkat jen zajištění náhrad zaniklých pracovních míst, ale také i jiných aspektů (např. čistější zdroje energie, obnova území, narovnání sociálních nerovností). Diskuze o možném zřízení podpory pro regiony odcházející od těžby fosilních paliv se na evropské úrovni objevuje v roce 2017, konkrétní návrh nařízení o vzniku Fondu spravedlivé transformace byl zveřejněn v prosinci 2019, k finálnímu schválení došlo v červnu 2021 (Votavová 2024).

Česká republika z Fondu spravedlivé transformace dostane 1,5 miliard euro, což představuje přibližně 41-42 miliard Kč⁶, které mají putovat do tří českých uhelných regionů. Vyplácení probíhá skrze Operační program Spravedlivá transformace (OPST), který spadá pod Ministerstvo životního prostředí (Zindulková 2021).

Osobně nerozumím spravedlivé transformaci v tomto užším smyslu, ale v širším pojetí, kdy se jedná o proces, který bude trvat následující desetiletí a v jehož rámci dojde nejenom k proměnám ekonomickým a sociálním, ale i proměnám „přírodním“. Konkrétně se přikláním k aktivistickému pojetí spravedlivé transformace dle Patočky (2022: 5; kurzíva v originále), který uvádí trojí význam tohoto termínu:

- obecný *princip*, který říká, že přechod k udržitelné ekonomice má být sociálně spravedlivý
- proces, v jehož rámci odbory, vlády, samosprávy, lidé z dotčených regionů, občanské organizace a další instituce vytvářejí *spravedlivé společenské podmínky pro plynulý přechod od znečišťujícího způsobu výroby k udržitelné ekonomice*
- praxe, která směřuje souběžně k aktivní nápravě ekologických škod i sociálních nerovností

⁶ K vyplácení dochází postupně, konkrétní částka se tedy mění dle aktuálního kurzu. V kontextu objemu tohoto fondu není pak nezajímavé si připomenout, že v souvislosti s gigafactory v Dolní Lutyni se hovoří o investici až ve výši 200 miliard Kč ze soukromého kapitálu, což představuje takřka čtyřnásobek velikosti Fondu spravedlivé transformace.

2. Více-než-lidská historie lokality

„Je v blízkosti elektrárny Dětmárovice. Zároveň je díky těsné blízkosti dálnice a železnice velmi dobře dopravně dostupná.“

(popis lokality, kde by měla vyrůst gigafactory; Český rozhlas Ostrava 2024)

Dálnice D1, elektrárna Dětmárovice, železnice, řeka Olše⁷ jako zdroj vody i samotná velikost plochy. To vše patří mezi hlavní důvody, proč by lokalita v Dolní Lutyni byla vhodná pro investici typu gigafactory. Ta by se ve své maximální verzi dle zástupců projektu rozkládala na ploše až 270 hektarů (Park Lutyně 2025b). Předtím, než se vrhnu do etnografického vyprávění, bych ráda nastínila více-než-lidskou historii lokality, kde by měla být gigafactory vystavěna, protože tuto plochu určitě necharakterizuje jen výše uvedená (převážně technická) infrastruktura. Více-než-lidskou historií zde míním společnou historii lidí a jiných-než-lidských entit (Ingold 2005), jejíž propletené a vzájemně se ovlivňující činnosti se propisují do současné podoby místa a také do forem, v jakých „přírody“ vstupují do probíhajícího konfliktu okolo gigafactory. Společně s Ingoldem (tamtéž: 1) tak vycházím z pozice, že „neexistují dvě linie dějin, nýbrž jenom jedna, která je tvořena vzájemným působením různého lidského a ne-lidského aktérstva v jejich vzájemných vztazích.“

Můj cíl v této kapitole je dvojí povahy: prvním záměrem je na základě více-než-lidské historie představit tuto lokalitu a druhým záměrem je již od začátku vyprávění příběhu o Dolní Lutyni ukazovat roli lidského aktérstva jen jako jednu z mnoha rolí.

2.1. Geologie

Geologicky bývá Moravskoslezský kraj nejčastěji spojován s ostravsko-karvinskou uhelnou pánví. Ta zasahuje i do dotčeného území, pod místní části Věřňovice se nachází ložiska černého uhlí (Blumenthal a kol. 1988), nikdy však nedošlo k jeho těžbě.⁸ Dolní Lutyně je jedna z mála obcí v okolí, jejíž území není poddolované (Česká geologická služba 2025). Oblast, ve které by měla být postavena gigafactory, se nachází v nivě řeky Olše; niva neboli údolní terasa je území, které bývá zaplavováno při zvýšeném průtoku vody (Chlebík a Polášek 2005).

⁷ Olše je oficiální český název řeky, ale některými místními bývá řeka označována jako Olza, což je její historické jméno a zároveň název používaný v lokálním nářečí „po našimu“. Tento dialekt se používá na Těšínsku, kam Dolní Lutyně taky spadá, a zjednodušeně se dá popsat jako mix češtiny a polštiny s vlivem slovenštiny a němčiny. K „po našimu“ např. Bogoczová a Bortliczek (2014) nebo Czaiński (2019), specificky k názvu Olše/Olza a jeho používání ve spojitosti s identitou viz Mácha (2020). V terénu jsem se setkala s lidmi (zvláště starousedlíky a starousedlicemi), kteří různou mírou „po našimu“ mluvili: y. Tomuto nářečí při poslechu víceméně stoprocentně rozumím, ale sama jim hovořit nedokážu.

⁸ Mezi místními jsem zaslechla několik verzí, proč k těžbě nikdy nedošlo: tektonický zlom, nestabilní podloží, ložisko je příliš hluboko, takže by se tam nevyplatilo těžit. Do rozsáhlejšího pátrání ohledně uhlí ve Věřňovicích jsem se nepouštěla.

Na základě orientačního inženýrsko-geologického a hydro-geologického průzkumu (Paliza 2024), který je jedním z podkladů pro studii proveditelnosti a který vychází z historicky vytvořených dat, lze zjednodušeně geologickou skladbu území popsat následovně⁹:

- Na povrchu se nachází vrstva humózní hlíny (hlavně ornice), odhadovaná mocnost je 0,1- 0,6 m (průměr 0,3 m).
- Pod touto vrstvou je možné nalézt 1-4 metry říčních sedimentů, které vznikly v posledních stovkách až tisících letech. Tyto sedimenty mají jílovitý charakter a jsou polopropustné; voda se do jisté míry dostane přes ně dolů, zpátky ale už ne.
- Další vrstvu představuje vrstva písků a štěrků s mocností 3-4 metry, která vznikla v glaciálu. Lokalita se nachází v severní části Ostravské pánve, kterou během čtvrtohor ovlivnilo elsterské a sálské zalednění, kdy při postupování ledovců došlo k zakrytí skoro všech dříve vzniklých forem glaciálními a říčními sedimenty, které se hlavně v údolních sníženinách dochovaly do dnešních dnů (Chlebík a Polášek 2005). Tato vrstva představuje tzv. kolektor, kde může docházet k akumulaci tekutin. Zvodeň představuje část kolektoru, která je naplněna podzemní vodou. Kolektor v dané lokalitě je zvodněný v celé své mocnosti, zjednodušeně se dá říct, že celá tato vrstva je nasycena spodní vodou. Zdejší zvodeň má mírně napjatou až napjatou hladinu – nemá tedy již přílišnou kapacitu přijímat srážkovou vodu, přítomná voda je zde pod tlakem.
- Pod štěrkopískem se nalézají miocenní sedimenty.

V centrální a východní části území pro gigafactory se lokálně nachází organické zeminy s tuhou konzistencí, které pro zakládání staveb představují nevhodnou a nestabilní půdu, podmínky pro zakládání staveb zde jsou hodnocené jako složité. Na zbytku území jsou tyto podmínky hodnocené jako jednoduché. Na základě tohoto předběžného průzkumu doporučuje Paliza¹⁰ (2024) pro průmyslové haly zakládání hlubinné na pilotech, u ostatních jednodušších staveb (např. parkoviště, silnice) stačí zakládání plošné. Jiné doporučení nepřipojuje.

2.2. Rybníky

Skutečnost, že na uvažované ploše pro gigafactory, byly v minulosti rybníky, je velmi známá; během pobytu v terénu jsem ji slychala opakovaně z různých stran. Dva největší rybníky se jmenovaly Nerad a Bezděk a pokrývaly v podstatě celou určenou plochu pro gigafactory. Tyto rybníky společně s dalšími založil Kazimír II. Těšínský (1477-1528). Byly napájené umělým

⁹ Ráda bych zde poděkovala Janu Albertu Šturmovi, který se mnou tuto geologickou problematiku ochotně konzultoval.

¹⁰ Samozřejmě je nutné vzít v potaz, že Paliza je jakožto zpracovatel studie jedním z aktérů probíhajícího konfliktu. Vzhledem k mému záběru a nedostatku geologického zázemí ale není pro mě možné kriticky zhodnotit vypracování této studie.

kanálem, který k nim vedl vodu z Olše. V roce 1792 je odkoupil Larisch, který v následujících letech začal rybníky vysušovat (Václavíková 2013).

Bývalé hráze rybníků jsou v krajině do dnešních dnů rozeznatelné, vedou po nich často vyvýšené komunikace. Hráze představují lidmi vytvořený prvek, byly vytvořené navážkou hlíny. Na hrázích rostou několika set let staré duby (*Quercus sp.*), vrby (*Salix sp.*) a jiné druhy dřevin, které nyní představují důležité místo pro brouky a další jiné-než-lidské bytosti. Svůj domov zde tak mohl najít brouk páchník hnědý (*Osmoderma barnabita*), pro kterého dostatečně staré alejové stromy s dutinami představují ideální prostředí. Páchník je pokládán za nejcennější druh vyskytující se v tomto biotopu (Krajský úřad Moravskoslezského kraje 2021).

2.3. Zemědělské využití

Po vysušení rybníků se plocha začala zemědělsky využívat, což trvá dodnes. Za minulého režimu zde sídlil šlechtitelský podnik, v němž se šlechtila červená řepa a obilí. Dnes na daných polích hospodaří dva zemědělské podniky. Ani jeden z těchto podniků pole nevlastní, mají je propachtované. Okolo šedesáti procent plochy, kde by gigafactory měla vyrůst, vlastní stát. Další výrazná část spadá pod jediného soukromého vlastníka, část pole před Věřňovicemi patří malým vlastníkům a vlastnicím, krom toho malý kousek patří bývalému místnímu statku (iRozhlas.cz 2024a). Na ploše se nachází také pár jednotek tzv. řopíků v držení několika soukromých vlastníků a vlastniců. Ve východním sousedství se nachází skleníky Farmy Bezdínek, což je jeden z největších českých producentů rajčat.

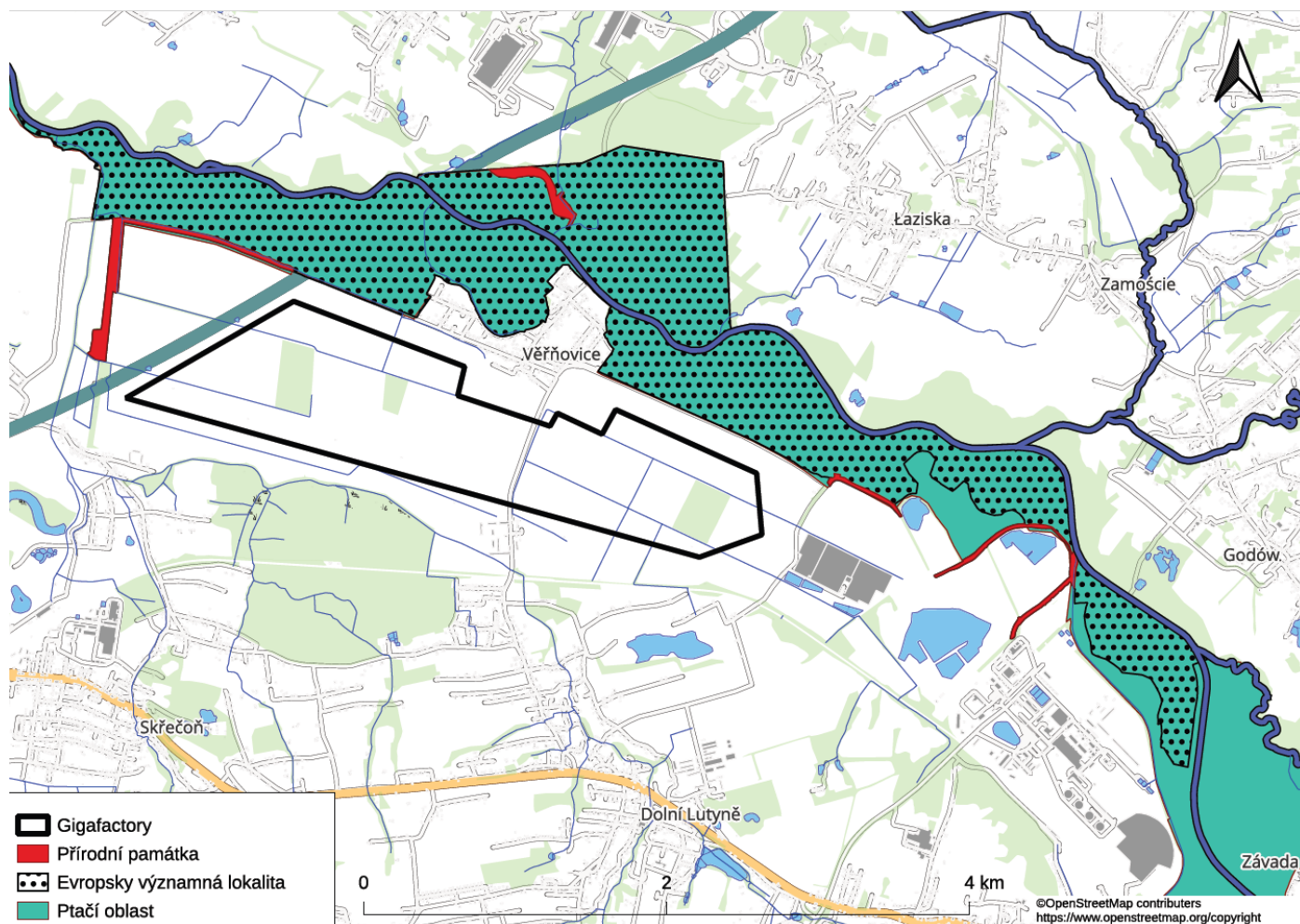
Na polích byl během 60. let minulého století zaveden meliorační systém (Povodí Odry 2016), okolo polí se vine systém odvodňovacích kanálů. Po okrajích těchto kanálů a po stranách polních cest rostou různé druhy křovin a stromů. Na jižním okraji začíná les Borek, na samotné ploše se nachází tři remízky.

V polích nalézá svoje hnízdiště a/nebo loviště i ptactvo – později se v průběhu práce ještě potkáme s motákem pochopem (*Circus aeruginosus*), jež zde loví, či s čejkami chocholatými (*Vanellus vanellus*), které zde hnízdí. V periodických tůních, které se objevují na poli či na polních cestách, své obydlí nachází kuňky žlutobřiché (*Bombina variegata*) a další žáby.

2.4. Chráněná území

Lokalita se nachází v těsné blízkosti hned několika chráněných oblastí (Obr. 1). Největší z nich je Ptačí oblast (PO) Heřmanský stav – Odra - Poolzí¹¹, druhou největší představuje Evropsky významná lokalita (EVL) Niva Olše – Věřňovice. Z velké části se tyto dvě oblasti překrývají.

¹¹ Původně navrhovaný název zněl Heřmanský stav-Odra- Poolzí (Hora a kol. 2002). K názvu Olše-Olza viz poznámka pod čarou č. 7.

Obrázek 1: Chráněná území v blízkosti plánované gigafactory. Podrobnosti k jednotlivým chráněným územím jsou uvedeny v textu a tabulce 1. Zpracováno a upraveno dle mapových podkladů Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (2025a), obrys gigafactory byl převzatý ze záplavové studie (Vodohospodářský rozvoj a výstavba akciová společnost 2024).

Obecně tyto dva typy chráněného území (tj. PO a EVL) dohromady tvoří celoevropskou soustavu chráněných území Natura 2000. Česká republika jakožto budoucí členská země musela před vstupem do EU vytipovat vhodné území pro PO a EVL a následně zajistit jejich vyhlášení a právní ochranu. Na území těchto dvou výše zmíněných PO a EVL jsou vyhlášena další maloplošná zvláště chráněná území; nejbližší k ploše gigafactory se nachází Přírodní památka Niva Olše-Věřňovice a Přírodní památka Věřňovice. Přírodní památka Niva Olše-Věřňovice byla zřízena na přímou ochranu páchníka hnědého a rozprostírá se jen na části bývalých hrází. Přírodní památka Věřňovice se pak nachází na druhé straně řeky, od případné gigafactory je tak z představovaných chráněných územích nejdále.

Každé z těchto chráněných území bylo vyhlášeno kvůli ochraně jedné nebo více konkrétních jiných-než-lidských entit (Tab. 1). Nejčastěji se jedná o vybrané biologické druhy nebo výrazné

„přírodní“ fenomény. V jazyce zákonů a institucionální ochrany „přírody“ a krajiny tyto entity získávají označení „předmět ochrany“. Již samotné toto pojmenování naznačuje, že administrativním systémem ochrany „přírody“ a krajiny jsou vnímány jako pasivní entity – jsou předmětem, objektem, o který pečuje subjekt, člověk. Ze zákona vychází povinnost zajistit přežití a prosperitu předmětů ochrany. Předměty ochrany tak mají výsadní postavení (např. oproti jiným druhům obývajícím danou lokalitu), neboť instituce ochrany „přírody“ a krajiny jsou vázané k jejich ochraně – za každou cenu by měly zaručit nejenom udržení daných populací v lokalitě, ale také jejich prosperitu. Pokud daný předmět ochrany zmizí, lokálně vyhyne, může dojít k zániku chráněného území.

Typ chráněného území	Název	Kód	Datum vyhlášení	Rozloha (ha)	Předmět(y) ochrany
Ptačí oblast	Heřmanský stav-Odra-Poolší	CZ0811 021	4.7.2007	3 100,8677	bukáček malý, ledňáček říční, slavík modráček a jejich biotopy
Evropsky významná lokalita	Niva Olše-Věřňovice	CZ0813 457	15.4.2005	540,494	páchník hnědý, kuňka žlutobřichá a jejich biotopy
Přírodní památka	Niva Olše-Věřňovice	x	16.12.2013	16,0749	páchník hnědý
Přírodní památka	Věřňovice	x	25.4.1989	4,583	výrazná říční terasa řeky Olše s téměř přirozeným lesním porostem a výskytem chráněných druhů rostlin a živočichů

Tabulka 1: Přehled chráněných územích nacházejících se v blízkosti záměru výstavby gigafactory (Zdroj: zpracováno dle Agentura ochrany přírody a krajiny ČR 2025b, 2025c, 2025d, 2025e)

Předměty ochrany PO Heřmanský stav- Odra- Poolší představují následující druhy a jejich biotopy: bukáček malý (*Ixobrychus minutus*), ledňáček říční (*Alcedo atthis*) a slavík modráček (*Luscinia svecica*). Bukáček se nejčastěji vyskytuje v rákosinách, méně častěji v porostech orobince, slavík modráček podobně obývá hlavně mokřiny zarostlé rákosem či jinou mokřadní vegetací, ledňáček hnízdí v březích pomalu tekoucích vodních toků či nádrží. Mezi navrženými druhy byl i moták pochop (Hora a kol. 2002), ten se ale nakonec do vyhlášovacího dokumentu nedostal. Moták také převážně hnízdí v rákosinách, oproti dalším třem druhům však k lovu potřebuje pole

a louky, které se vyskytují v blízkosti rákosin a jiných mokřadních ploch (Hora a kol. 2010). Díky zařazení motáka mezi předměty ochrany měla původně navržená PO kopírovat již vymezené území stejnojmenné Významné ptačí oblasti¹² (BirdLife International 2025), která pokrývá i zemědělskou plochu mezi Neradem a Věřňovicemi, na které má nyní vyrůst gigafactory.

V časově podobné době, jako kdy se připravovaly podklady na vyhlášení PO, se také začalo uvažovat o výstavbě průmyslové zóny v Dolní Lutyni.¹³ Kvůli těmto plánům došlo ke konfliktu ohledně vyhlášení PO, kdy se MSK a Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO) snažilo zabránit vyhlášení PO (Baun a Marek 2013: 1891-1892). Arnika a Česká společnost ornitologická (ČSO) se proti tomu ohradily a v rámci snah o vyhlášení podaly stížnost k Evropské komisi (Arnika 2009), která následně zahájila proti české vládě infringement neboli proces o možném porušení unijního práva (Stejskal 2006: 500). Ministerstvo životního prostředí (MŽP) následně navrhlo vyhlásit PO ve zmenšené podobě a bez motáka mezi předměty ochrany; Arnika k tomu v tiskové zprávě uvedla, že velikost „má být účelově zmenšena kvůli plánům na stavbu průmyslové zóny u Dolní Lutyně“ (Arnika 2023a).

Vláda na začátku července 2007 nakonec schválila PO v menší rozloze. V této verzi byl oproti návrhu z předmětů ochrany vynechán moták pochop, čímž došlo i k vynechávání dotyčné zemědělské plochy v Dolní Lutyni, kompenzačně byl ale jako předmět ochrany moták přidán do PO Českolipsko – Dokeské pískovce a mokřady (Aktuálně.cz 2007b). Ze strany občanské společnosti následovala další komunikace s Evropskou komisí, která opět české vládě dala najevo, že z její strany může docházet k porušení unijních povinností (Arnika 2023b).

2.5. Deklarace porozumění

Stavba na zelené louce, ohrožení chráněných oblastí, odpor místních. Strategická investice, tisíce nových pracovních míst, dobrý soused. Rozehraná zápleтка okolo stavby továrny Hyundai v Nošovicích se v leccím zrcadlí v současném příběhu odehrávajícím se v Dolní Lutyni. Propojení mezi oběma příběhy představuje také Deklarace porozumění (2006).

První zprávy o možné investici se objevují v roce 2003, kdy Hyundai Motor Company oznamuje, že plánuje postavit první továrnu Kia v Evropě, přičemž se rozhoduje mezi několika státy, mezi nimiž je i Česká republika. Spekuluje se nad využitím zemědělské plochy v Nošovicích, v kilometrové vzdálenosti od Chráněné krajinné oblasti Beskydy. Investor nakonec továrnu postaví v Žilině, neboť mu slovenská strana nabídla lepší investiční pobídky.

¹² Významné ptačí oblasti (*Important Bird Areas*) tvoří celosvětovou síť nejdůležitějších ptačích lokalit, které jsou vyhlášované na základě kritérií od BirdLife International. Sami o sobě nemají právní ochranu, při vyhlásování evropské sítě Natura 2000 však často sloužily jako podklad pro vymezení Ptačích oblastí (ČSO 2011).

¹³ Poprvé se o plánech na výstavbu průmyslového parku začalo uvažovat v roce 2004. Zajímavostí je, že tehdejší a zároveň současní starostové Bohumína a Dolní Lutyně, nyní vystupující spíše skepticky vůči gigafactory, v minulosti výstavbu průmyslového parku podporovali (Arnika 2005, Aktuálně.cz 2007).

Další mediální zájem přichází v září 2005: Hyundai znovu uvažuje nad výstavbou další továrny, opět vybírá mezi několika státy. Česko nabízí zónu v Nošovicích, mezi dalšími možnostmi se objevují plochy v Mošnově, Holešově či právě v Dolní Lutyni. O zónu v Nošovicích má i díky nejlepší dopravní dostupnosti do Žiliny automobilka největší zájem. Kauzou se také začala zabývat občanská společnost, významným tahounem byl Ekologický právní servis (dnes Frank Bold), který kritizoval různá protiprávní jednání.¹⁴

Po několika měsících konfliktu přichází ze strany Hyundai angažovaným spolkům nabídka k dialogu a jednání. Výsledkem jednání je Deklarace porozumění (uzavřena 3.11.2006), kde jsou podepsány následující smluvní strany: Hyundai, MSK, MPO, CzechInvest, Ekologický právní servis, Beskydčan, Půda pro život a Děti země (Deklarace porozumění 2006). Zjednodušeně řečeno, Deklarace ošetřuje to, aby podepsané environmentální spolky neblokovaly stavbu továrny Hyundai na území Nošovic, na oplátku se CzechInvest společně s MPO a MSK zavazuje k následujícímu: „okamžitě a trvale ukončit přípravy Průmyslové zóny Šilheřovice a Průmyslové zóny Dolní Lutyně. MSK se dále zavazuje zaměřit se na obnovu nevyužívaných průmyslových areálů (brownfields) po celém území Moravskoslezského kraje namísto umísťování průmyslových zón na „zelené louce“ (greenfields).“ (tamtéž, str. 3).

Povědomí o existenci Deklarace porozumění je v Dolní Lutyni široké, většinou k ní lidé odkazují jako k Dohodě. Stejně tak i já budu odkazovat v následujícím textu ke Deklaraci porozumění jako k Dohodě.

2.6. Vstříc spekulativní více-než-lidské historii

Jak by vypadalo dané území, kdyby zde neprotékala řeka Olše? Lišila by se jeho geologická skladba? Anebo pokud by se lišila geologická skladba, měla by Olše zde svůj tok? V jakém rozsahu by bez Olše vznikla Ptačí oblast, když v okolí Olše nachází domov a loviště ledňáček, jeden z předmětů ochrany? Vyhlásila by se vůbec? Nevznikla by v Dolní Lutyni již dříve nějaká stavba, pokud by se nejednalo o záplavové území?

Jak by vypadala daná lokalita, kdyby Kazimír II. Těšínský v oblasti nezaložil rybníky? Založil by je někdo jiný? Zasadil by někdo jiný stromy, ve kterých nyní páchník nachází svůj domov? A měli: by zde tyto stromy vůbec šanci růst několik set let, aby v nich mohly vzniknout tlení dutiny, které páchník ke svému životu potřebuje? A kdyby zde nežil páchník, našlo by zde domov nějaké další jiné-než-lidské obyvatelstvo, které by se stalo předmětem ochrany přírodní památky či EVL? Nebo by v dané oblasti tento druh chráněného území nebyl?

Jak by se odvíjel příběh, kdyby zdejší rybníky nebyly odstraněny? Co kdyby po jejich odstranění nebyla vytvořena zemědělsky využívaná orná půda? Kde by kuňky nacházeli: své sekundární stanoviště, když ne v zemědělské krajině? Kam by létal lovit moták pochop? A rozjel by se

¹⁴ Celou kauzu se pokusila shrnout ve své bakalářské práci Trebuláková (2009).

konflikt ohledně velikosti PO, kdyby se zde moták nevyskytoval? Nebo naopak, jaké by to bylo, kdyby moták byl zařazen mezi předměty ochrany PO?

Jak by se nyní žilo v Dolní Lutyni, kdyby se zde skoro před dvaceti lety postavila továrna Hyundai? Byla by dobrým sousedem? Jak by se vyvíjel současný konflikt, kdyby namísto výstavby Hyundai nevznikla Dohoda? Byl by pocit nespravedlnosti vůči místním menší? Panovala by větší důvěra vůči zástupcům projektu?

Jsem si vědoma, že tyto otázky naznačující přímé kauzality, což je velmi zjednodušující, neboť tyto vazby nebývají takto přímé. Inspirovaná Haraway a její pozvánkou ke spekulativním fabulacím (*speculative fabulation*; 2016) se na tyto otázky tážu se záměrem navodit přemýšlení o vztazích a vzájemném ovlivňování různého aktérstva. O’Gorman a Gaynor (2020) totiž uvádějí jako jeden z principů více-než-lidské historie spolu-ustavování, z kterého odvozují, že „organisms, prvky a síly nelze posuzovat izolovaně, ale je třeba je vždy posuzovat ve vztahu“ (tamtéž: 717).¹⁵

Podobných otázek by se samozřejmě dalo napsat ještě mnohem víc, mou ambicí v této kapitole nebylo popsat veškerou více-než-lidskou historii daného místa, spíše na základě vybrané historie načrtnout výchozí situaci. Tak jako dlouhou dobu některé, často marginalizované skupiny lidí neměly svou historii (Wolf 1982), stejně tak i „přírody“ a jiné-než-lidské entity svou historii nemívají. Pokud ale chceme porozumět součnému konfliktu v Dolní Lutyni, je důležité vnímat i více-než-lidskou historii místa, neboť, jak se line celou prací, do konfliktu o gigafactory nevstupují pouze lidé, ale vliv na něj mají i kuňky, ptactvo, zemědělská plocha či Olše, které nejsou ahistorickými entitami.

¹⁵ Autorky představují celkem tři principy více-než-lidské historie, mezi další dva patří:

1. kladení důrazu na vícero druhů a hlasů
2. situovaná etika a politika.

3. Terén

3.1. Výběr, vstup a pobývání v terénu

Narodila jsem se na Ostravsku, kde jsem strávila i prvních dvacet let svého života, než jsem se kvůli studiu na vysokých školách vydala poznávat další města České republiky. Během let dospívání jsem se začala zajímat o environmentální témata (v čele se změnou klimatu), což vyústilo jak v mé zapojení do spolků zabývajících se podobnými tématy, tak ve výběr biologie pro mé bakalářské studium. V rámci tohoto studia mi ale chyběl (pro mě) neoddělitelný sociální aspekt, proto mé další kroky vedly ke studiu oboru Sociální a kulturní ekologie, kde mě nejvíce okouzila (environmentální) antropologie. Tato cesta, prolínající se zájmy, návrat do rodného kraje a chuť vyzkoušet si královskou metodu antropologie etnografií vyústily ve volbu mého diplomového tématu: (spravedlivá) transformace Moravskoslezského kraje skrze více-než-lidskou optiku.

Přestože pocházím z Ostravska, Dolní Lutyně pro mě až do oznámení záměru o výstavbě gigafactory představovala zejména vlakovou zastávku, přes kterou jsem jezdila do Karviné a dál. S terénem jsem se začala seznamovat v průběhu března 2024, kdy jsem se prvně z médií dozvěděla o vládním souhlasu s přípravou tohoto projektu. Okamžitě to ve mně vzbudilo zájem a zvědavost, jednak kvůli samotné ambici transformace, jednak kvůli tomu, že jsem byla v období předvýzkumu a zde jsem cítila potenciál pro svůj terén. Na úplném konci března jsem byla na první schůzce se členstvem spolku Zachovejme Poolší (dále v textu jako Spolek), první dubnový den jsem se poprvé byla podívat přímo na lokalitě. Na schůzce jsem zmiňovala, že dělám výzkum o spravedlivé transformaci MSK, do týdne už jsem členstvo Spolku kontaktovala s tím, že bych ráda svůj výzkum zaměřila právě na záměr výstavby gigafactory. Tohle považuji za začátek vstupování do terénu.

V průběhu jara jsem si naplánovala, že v terénu budu do listopadu 2024 – s vidinou toho, že během podzimu budou vycházet už jednotlivé studie, takže budu moci a) je použít jako součást sekundárních dat b) sledovat dění okolo jejich zveřejnění (např. interakce na sociálních sítích, veřejné projednávání). Vypracování jednotlivých studií ale nabíralo zpoždění a do konce roku většina z nich nebyla zveřejněna. V únoru 2025, kdy píšu tato slova, jsou na oficiálním webu projektu zveřejněny pouze tři studie: orientační inženýrský a hydrogeologický průzkum, dopadová studie a studie záplavového území.¹⁶ Svůj plán jsem však již neměnila, v terénu jsem tedy strávila celkově osm měsíců. Od prosince jsem již dál sledovala dění okolo tohoto konfliktu skrze sociální sítě a média.

¹⁶ V druhé polovině března 2025 byly zveřejněny studie proveditelnosti, biologické zhodnocení a posouzení vlivu koncepce na významné lokality (Park Lutyně 2025c). S ohledem na fázi psaní, ve které jsem se při jejich zveřejnění nacházela, nebylo v mých silách se pouštět do jejich detailnějšího prozkoumávání. Jejich hlavní závěry se ale objevují také v mém závěru.

Duben byl pro mě ve znamení navazování prvních vztahů, ostychu, etnografického osmělování, veřejné besedy se zástupci projektu, vyhlášení referenda, začátku správy účtu Spolku na Instagramu a počátku organizování klimajízdy. V květnu jsem se snažila dostat ke zpracovatelským týmům studií a zástupcům projektu, kontaktovala jsem Martina, zapojila jsem se do předreferendové kampaně, připojila se na první ornitologické mapování. Červen byl pro mě snad nejvíce nabitým měsícem, kromě začátku stáže na MŽP jsem se účastnila stánků zástupců projektu, koncertu proti gigafactory, proběhlo také referendum. Červenec byl nejvýraznější skrze domluvy přístupů, žně a setkání se zemědělci, potkala jsem se také se svou první dolnolutyňskou kuňkou. Srpnové dny naplnila klimajízda a také stánek OPST na Olympijském festivalu v Mostu. Skoro celou první polovinu září jsem kvůli státnicím a povodním strávila v Praze, v září také proběhlo poslední ornitologické mapování. V říjnu a listopadu jsem se v terénu pohybovala méně, než jsem plánovala, a to hlavně kvůli komplikacím s pražským stěhováním, v této době jsem se tedy více soustředila na realizaci polostrukturovaných rozhovorů. A skrze všechny tyto měsíce jsem následovala místní obyvatelstvo, zemědělce, kuňky, členstvo Spolku, ptactvo, v omezenější míře i zástupce projektu. Během svých pobytů v Dolní Lutyni jsem nejvíce času trávila právě v okolí plochy, kde by gigafactory měla vyrůst, proto jsem se více potkávala s lidmi, co gigafactory odmítali:y.

Můj výzkum je možné taky chápat jako *step-in-step-out* etnografii (Madden 2010: 79-82). V rámci tohoto typu etnografie se výzkumnictvo natrvalo nepřemísťuje do terénu na celou dobu výzkumu, do terénu vstupuje opakovaně v kratších časových úsecích. Díky rodinnému zázemí v dojezdové vzdálenosti do Dolní Lutyně jsem tedy (hlavně v jarních a o něco méně i v podzimních měsících) mohla kloubit jak výzkum v MSK, tak pražské (studijní) povinnosti. Dva dny v Praze, čtyři na Ostravsku-Karvinsku, spoustu hodin ve vlaku.

3.2. Na a za hranicemi terénu

V této podkapitole bych ráda popsala tři záležitosti, které ovlivnily průběh a prožívání mého diplomového výzkumu. Konkrétně se jedná o studentskou neplacenou stáž na MŽP, vyvíjející se vztah s Martinem a snaha dostat se ke zpracovatelským týmům studií a zástupcům projektu. Zkušenost se stáží a Martinem se sice napřímo tolik neobtiskly do závěrečného textu, pro mě jsou však neopominutelně s výzkumem spojeny, proto je zde uvádím. Výsledek vyjednávání přístupu ke zpracovatelským týmům zase výrazně ovlivnil, jakým směrem se můj výzkum (ne)vydal.

První ze záležitostí je slepá výzkumná ulička neboli studentská neplacená stáž na MŽP, konkrétně pak na odboru, který se zabývá spravedlivou transformací a má na starosti OPST. Nabídku na tuto stáž jsem objevila koncem května na sociálních sítích a rovnou jsem se přihlásila, neboť jsem zde viděla potenciál dostat se k tématu spravedlivé transformace více z institucionální roviny. Čím více jsem ale do svého terénu pronikala, tím více jsem zjišťovala, že se ústřední témata linou mimo tuto institucionální rovinu spojenou s Fondem spravedlivé transformace. Náplní stáže byly hlavně jednorázové a konkrétní úkoly typu vyhledání kontaktních mailů a jejich vložení do tabulky.

Nevníkala jsem zde možnost nějakého hlubšího vhledu do fungování odboru, ve kterou jsem doufala. Zároveň jsem vzhledem k dalším povinnostem neměla energii na to se pokoušet skrze vlastní iniciativu nořit hlouběji, proto se tedy tato zkušenost do mého diplomového textu tolik nepromítá, byť samozřejmě také ovlivnila můj výzkum – i kdyby jen tím, že jsem stáží strávila čas, který bych jinak možná strávila v terénu.

Druhou zkušeností je reflexe mého vyvíjejícího se vztahu s Martinem. Martin se zabývá dokumentováním environmentálních témat a podobně jako já přicházel do prostředí Dolní Lutyně z externí pozice. Protože už jsme se z dřívějších znali:y, na popud Spolku jsem se mu ozvala, zda by se nechtěl tomuto tématu věnovat. Martin o kauze v Dolní Lutyni věděl, již v prvním telefonátu mi sdělil, že uvažuje, zda o ní nenatočit film. Do tohoto dobrodružství se nakonec pustil, proto jsme se začali:y v terénu potkávat při různých příležitostech: veřejné setkání pořádané Spolkem, stánek SIRS či během referenda¹⁷. Přes tyto společně strávené chvíle a také díky našim sdíleným hodnotám a světonázorům jsme se pozvolna stávali:y bližšími a bližšími; během června se tato blízkost přehoupala i do romantické roviny,¹⁸ v září jsme se pak vzájemně dohodli:y na uzavření této romantické kapitoly. Martin se na podzim kvůli jiným povinnostem natáčení filmu o Dolní Lutyni již nevěnoval, přímo v terénu jsme se tak od září již nepotkali:y. Přestože jsme společně v Dolní Lutyni nestrávili:y tolik času - po prolistování terénního deníku docházím k tomu, že se jednalo o zhruba osm dní-, na pár měsíců jsem vnímala Martina jako velmi blízkého výzkumného parťáka.

S Martinem jsem od začátku komunikovala, že ho vnímám jako jednoho z aktérů v terénu, stejně tak i on se mnou komunikoval, že já představuji potenciální postavu pro jeho film. Martin má tendenci k symetrizaci lidských a jiných-než-lidských entit, na což jsem se prvně velmi soustředila. Čím bližší jsme se ale stávali:y, tím více jsem se soustředila na reflexi našeho vztahu a ovlivnění pobývání v terénu a nevědomě jsem tuhle rovinu symetrizace ztratila ze zřetelu. To, že se takhle rovina symetrizace z mých dat vytratila, jsem si uvědomila až s odstupem času při pročitání terénního deníku (srovnej s Dvořáková 2013).

V průběhu celého našeho vztahu jsme společně reflektovali:y naše vzájemně se ovlivňující pozice, také jsme probírali:y odlišné přístupy etnografie a dokumentárního filmu. Martinova přítomnost v terénu mi některé dveře otevírala (např. skrze jeho energii a někdy se projevující extroverzi), jiné naopak přivírala či přímo zavírala (zvláště pokud byla poblíž kamera, tak spousta lidí neměla zájem s námi interagovat).

¹⁷ I když Martin natáčel film, tak jen během referenda s ním přijela i členka štábu (konkrétně kameramanka), jinak se do Dolní Lutyně vydával bez štábu.

¹⁸ V této chvíli jsem náš proměňující se vztah kvůli možnému překračování etických hranic konzultovala nejprve se svou kamarádkou studující antropologii, dále se svým školitelem a s vyučujícím s podobnou zkušeností navázání romantického vztahu v terénu.

Trajektorii mých výzkumných kroků ovlivnila také snaha následovat zpracovatelské týmy studií a obecněji také zástupců projektu. „Příroda“ totiž do konfliktu vstupovala i v podobě *limitů* pro samotnou výstavbu – konkrétně se jednalo hlavně o podloží, chráněné území a záplavovou oblast. Nakolik tyto *limity* ovlivňují či přímo zabraňují možnosti výstavby měly za úkol prověřit jednotlivé průzkumy¹⁹, které zároveň sloužily jako podklad pro vypracování studie proveditelnosti. Inspirovaná studiemi vědy a technologií (*Science and Technology Studies*) mě tedy zajímalo, skrze jaké kroky, jakými aktivitami a praxemi je „příroda“ překládána a konstruována do formátů výzkumných zpráv.

Při květnovém kontaktování těchto zpracovatelských týmů jsem ale narazila na překážku – tyto osoby měli:y podepsanou smlouvu o mlčenlivosti se zadavatelskou organizací.²⁰ Tak jsem se poprvé dostala do kontaktu se zástupci projektu. Při prvním telefonátu jsem znovu narazila na smlouvy o mlčenlivosti a na tematiku citlivosti dat. Oklikou přes další lidi a osobní setkání na stánkách jsem se pak v červenci ocitla na snídani v ostravském Hotelu Imperial, kde se mi podařilo se zástupci projektu domluvit na následujících podmínkách: ve chvíli, kdy budou průzkumy dokončené, tak mi domluví rozhovory s jednotlivými zpracovateli a zpracovatelkami, které proběhnou za přítomnosti zástupce projektu. Zároveň jsme se domluvili:y na zaslání textu diplomové práce před odevzdáním.²¹ Na schůzce došlo i ke zmínění možnosti recipročního sdílení mých (dílčích) závěrů, která skončilo jen u mých nepoložených a nezodpovězených etických otázek, neboť jsme se k této tématice později již nevrátili:y.

Následování zpracovatelských týmů či zástupců projektu lze v kontextu mého terénu chápat jako studium mocných (v tomto případě skrze moc státu, byrokratického systému a zákonů), po čemž volala Nader v rámci tzv. studia vzhůru (*studying up*; 1972). Stejně jako Ortner (2010) jsem ale narazila na potíž s dostáváním se k těmto lidem – měla jsem sice možnost s nimi vést polostrukturované rozhovory, ty ale nemohou (zvláště v případě zpracovatelských týmů) nabídnout stejný vhled a porozumění jako přímé pozorování praxí. Ortner ve svém článku navrhuje vypořádat se s problémem přístupu skrze tzv. etnografii rozhraní (*interface ethnography*), jinými slovy účastí na akcích, kde se tato uzavřená skupina lidí (v mém případě zpracovatelské týmy či obecněji zástupci projektu) dostává do styku s veřejností. Tímto způsobem jsem tedy následovala

¹⁹ Konkrétně se jednalo o orientační inženýrsko-geologický a hydrogeologický průzkum, dopadovou studii, studii záplavového území, biologické hodnocení a posouzení vlivu koncepce na významné lokality.

²⁰ Než SIRS získal právní subjektivitu, byl zadavatelem MSID; smlouvy byly následně převedené pod SIRS. Toto převedení se dělo v době, kdy jsem se snažila získat přístup ke zpracovatelským týmům čili vstupovalo do vyjednávání mé pozice.

²¹ Jak se zástupci projektu, tak s dvěma členkami Spolku, kterým jsem draft diplomové práce zasílala, bylo vykomunikováno, že přestože stojím o jejich komentáře a zpětnou vazbu, tak se stále jedná o můj autorský text, a že tím pádem nemusí dojít k zapracování všech jejich podnětů. Zpětnou vazbu jsem dostala od jedné členky Spolku (spočívala upozornění na dvě dílčí nepřesnosti), druhá členka mi po přečtení poloviny práce řekla, že se text dobře čte, další komentáře nepřidala. Od zástupců projektu jsem ani přes vícero připomínání zpětnou vazbu před odevzdáním práce nedostala (verzi k okomentování jsem posílala čtyři týdny před odevzdáním práce).

zástupce projektu na veřejných besedách a stáncích. Podobně jsem měla v úmyslu se také vydat a sledovat dění okolo vydávání jednotlivých studií a jejich případného veřejného projednávání. Kvůli zpoždění se zveřejňováním studií tento plán nevyšel (viz podkapitola 3.1. Volba, vstup a pobývání v terénu).

4. Metodologicko-epistemologický rámec

4.1. Vícedruhová etnografie

Metodologicky má diplomová práce vycházet z etnografického výzkumu, konkrétně pak ze směru vícedruhoví etnografie či více-než-lidské antropologie. Hlavní součástí etnografie je dlouhodobé zúčastněné pozorování, obvykle doplňované dalšími technikami tvorby dat (Heřmanský 2019: 283): v mém případě vycházející z 11 polostrukturovaných rozhovorů, dále z mediálních článků a plejády oficiálních dokumentů. Zúčastněné pozorování jsem prováděla i v online prostředí sociálních sítí Facebook a Instagram, kde jsem skrze facebookové skupiny a profily Spolku, obce a organizací zástupců projektu sledovala dění okolo záměru výstavby gigafactory. Protože se online dění vzájemně ovlivňovalo s offline děním, je možné a vhodné je zkoumat kombinovaně (Heřmanský 2019: 385). I po mém fyzickém odchodu z terénu na konci listopadu 2024 jsem pokračovala ve sledování dění v tomto virtuálním prostředí. Tento přístup, kdy výzkumnictvo používá etnografické metody tvorby dat v online prostředí, se nazývá digitální etnografie (Horst a Miller ed. 2012) a podrobněji se k tématice tohoto způsobu tvorby dat věnuji v kapitole 7.2. Utopená gigafactory? Aneb zářijové povodně.

Vícedruhoví etnografie se jako přístup ustanovuje v posledních necelých dvou desetiletích. Jedná se o „snahu rozšířit etnografii mimo výhradně lidskou sféru“, přičemž vychází z přesvědčení o „propojenosti a neoddělitelnosti lidí a jiných forem života“ (Locke a Muenster 2015). Vícedruhoví etnografii lze také chápat jako praxi decentralizování role člověka (Pacini-Ketchabaw a kol. 2016); do záběrů etnografických zájmů se tak dostávají např. čirůvky (Tsing 2015), koně (Hartigan 2021), vlci (Senft 2020), bolševník velkolepý (Kvizda 2024) či voda (Scaramelli 2013), a to nikoliv jenom v roli lidských symbolů, zdrojů, metafor, ale jako aktérstvo, které „utváří a je utvářeno politickými, ekonomickými a kulturními silami (Kirksey a Helmreich 2010: 545). Tsing (2015: 159-160) nás pak nabádá, abychom zkoumali: y propojené více-než-lidské asambláže skrze kombinování etnografie, přírodopisu a dovednosti, kterou nazývá „uměním si všimnout“ (*art of noticing*). Konkrétně je dle ní potřeba kultivovat takové dovednosti, které nám umožní všimnout si „odlišných, vrstevnatých a propojených (*více-než-lidských*, poznámka SH) projektů, které tvoří světy“ (tamtéž: 22).

V krátkosti bych se na tom místě ještě ráda dotkla tematiky využití digitálních nástrojů a umělé inteligence (s důrazem na problematiku velkých jazykových modelů, jelikož diskuze o jejich používání na akademické půdě je aktuálně velmi živá). Pro analýzu a kódování jsem používala open source software QualCoder, k překladu různých dlouhých úseků cizojazyčných textů jsem využívala DeepL. Velké jazykové modely jsem se snažila z environmentálních důvodů používat co nejméně, přesto jsem ChatGPT použila při tvorbě draftů oslovovacích mailů, úpravy formulace Závěru, překladu abstraktu do angličtiny a pro tvorbu citací, v jiných případech ne (byť tato možnost zvláště ve chvílích psacích bloků a frustrací spojených se psaním zněla více než lákavě). Původně jsem měla v plánu přepsat všechny rozhovory sama, ale vzhledem k časové náročnosti a

ubývajícímu času jsem se u posledních 4,5 rozhovoru rozhodla k přepisu využít AI software Transkriptor. Automaticky generovaný přepis bylo následně nutné projít a dle nahrávky upravit. Doba přepisu se tím zkrátila o cca polovinu.

4.2. Antropo-biologicko-aktivistický hybrid

Je konec července, ležím ve stanu na olympijském festivalu v Mostu a přemýšlím nad tím, že kdybych měla zapisovat do deníku vše, co dělám k tématu spravedlivky, nedělala bych nic jiného, než zapisovala svůj život.

Výzkum v DL, ostravský prajd, stáž na MŽP, klimajízda v MSK. Všechny tyto aktivity se točí kolem transformace, některé ji pozorují, některé uskutečňují, některé prolínají oboje světy. Mé léto je zaměřené na spravedlivku, až na asi sedm pražských dní budu buď v Moravskoslezském nebo Ústeckem kraji.

(terénní deník, 28. 7. 2024)

Tak trochu biologka, tak trochu etnografka, dosti aktivistka. Těmito slovy jsem začala svůj popis pro web Resisterry, těmito slovy společně s útržkem z terénního deníku začínám i tuto reflexivně-epistemologicko-metodologickou část věnující se mým různým výzkumným rolím.

Clifford (1986: 2) píše, že spíše než zúčastněné pozorování je to proces psaní, který se vynořuje jako klíčový pro to, co antropoložky a antropologové dělají v terénu i po něm. A byl to právě proces psaní tohoto závěrečného textu, během kterého jsem si uvědomila specifčnost své výzkumnické pozice. Důležitou roli v mém výzkumu totiž hraje fakt, že mám za sebou tři roky bakalářského biologického výcviku, což ovlivňovalo jak moje pobývání v terénu, tak moji analýzu a proces psaní. Svou roli biologky jsem si samozřejmě uvědomovala i dříve, někdy jsem ji dokonce strategicky využívala (např. při komunikaci se Slezskou ornitologickou společností – doufala jsem, že skrze roli biologky bude můj zájem připojit se k jejich mapování chápán jako legitimnější), avšak teprve při sepisování tohoto textu jsem začala pořádně reflektovat tuto svou vlastní hybridnost.

Za účelem reflexe této hybridní pozice mimo pouhé zvědomění bych se zde ráda zastavila a zkusila zpětně trasovat, jakými způsoby moje pojetí “přírody” a vědy tvarovaly jednotlivé vzdělávací instituce.²² Každá z nich má okolo sebe svůj jedinečný svět s mírně odlišnými jazyky, epistemologií, (vědeckými) dovednostmi a vlastním porozuměním okolním světům, které se snaží předávat studentu dál. K těmto institucím patří kromě biologického studia a sociální a kulturní ekologie také waldorfská pedagogika²³, neboť jsem absolvovala jak základní, tak střední

²² Samozřejmě se bude jednat o zjednodušenou verzi – krom vzdělávacích institucí k mému současnému vztahování se k „přírodě“ směřovaly i jiné vlivy (např. socializace v západní kosmologii, výchova v rodině). Trasování ovlivnění skrze vzdělávací instituce jsem zvolila, neboť se dle mého názoru jedná o nejvíc relevantní přístup pro účely mého diplomového výzkumu.

²³ Waldorfské školství bylo založeno v roce 1919 antroposofem Rudolfem Steinerem (v některých zemích jsou známé právě jako Steinerovy školy). V českém prostředí bývá označováno jako tzv. alternativní školství.

waldorfskou školu. Průsečík těchto odlišných pohledů a přístupů se nyní zhmotňuje jak v mé osobě, tak také v uchopení diplomového výzkumu.

Kvalitativní výzkum totiž vychází z toho, že výzkumnictvo svou vlastní osobou tvaruje všechny fáze výzkumu: od výběru tématu a výzkumných otázek, přes tvorbu dat a jejich interpretaci, až po tvoření závěrečných výstupů. Aby prezentace závěrů výzkumu byla transparentní, mělo by výzkumnictvo reflektovat aspekty, které do výzkumu vstupují. Promýšlení těchto jednotlivých hledisek a jejich reflexe bývá označováno pojmem reflexivita (Novotná 2019: 280-283). Existuje několik rovin reflexivity, v mém případě je důležitou rovinou epistemologická reflexivita, s kterou je spojován hlavně Bourdieu (Bourdieu a Wacquant 1992; Bourdieu 2004), který volal po systematickém zahrnutí tohoto typu reflexivity do výzkumu. Společně s Bourdiem se tedy ptám: jaké bylo mé institucionální zázemí a trénink? Jak jsem byla akademicky tvarována? K jakým vědeckým pohledům, nástrojům a dovednostem jsem byla vedena?

I přes zúžení záběru pouze na vzdělávací instituce se jedná o úkol komplexní, proto jsem se rozhodla toto trasování vinout okolo ruky. Bateson v dokumentárním portrétu vytvořeným jeho dcerou (Bateson 2010) na příkladě ruky demonstruje, jakým způsobem jsme učen: y rozumět světu: ruku jsme zvyklí vnímat jako pět prstů, Bateson nás ale pobízí k vnímání ruky jako čtyř vztahů mezi prsty. Společně s Batesonem se tedy na následujících řádcích pokusím zrekonstruovat, jakým způsobem mě jednotlivé vzdělávací světy učily ruku vidět a chápat.

Na základní škole jsem byla směřována skrze hru na zobcovou flétnu, kreslení forem, pletení, háčkování a práci se dřevem rozumět ruce jako prostředku k tvoření. Ruka dokázala přispět také k tvorbě vlastního chleba, k tomu ale bylo první potřeba připravit políčko, vyset obilí, starat se o něj, následně namlít mouku, postavit pec a až teprve poté mohlo dojít k upečení chleba. Projitím celého tohoto několikaměsíčního procesu jsem byla vedena ke zvědomění běhu roku, sezónních rytů a také časovosti jiných-než-lidských entit. Podobné zvědomění probíhalo taky skrze krátkou průpověď před obědem děkující Zemi, Slunci a dalším jiným-než-lidským entitám za daný pokrm. Ruka tak byla prvkem propojeným se zbytkem světa.

Ruka byla dále součástí člověka, kterého waldorfská pedagogika chápe jako svobodnou duchovní bytost, které má být dán dostatečný prostor k rozvinutí jejich jedinečných vlastností. Zvířata i rostliny jsou žijícími bytostmi s duší, na rozdíl od člověka ale nemají ducha. Dichotomie živé a neživé „přírody“ v tomto pojetí tedy zůstává zachována. V ranní průpovědi, jejímž společným recitováním jsme každé ráno začínali: y vyučovací den, se toto porozumění světu odráželo:

*Já hledím do světa,
ve kterém slunce svítí,
ve kterém hvězdy se třpytí,*

*ve kterém kameny nehybně leží,
živé rostliny rostou,
zvířata pocitem žijí,
v němž člověk svou duší duchu přibýtek dává.²⁴*

Waldorfská pedagogika bývá mnohdy popisována jako výuka zážitkem. Probírání látky často začínalo vlastní zkušeností, prožitkem, pokusem, následované pokládáním otázek a společného hledání odpovědí. Tím byla podporována má zvědavost a kladení otázek: Proč ruka vypadá takhle? Proč není delší? Kratší? Proč má pět prstů? A v poslední řadě bych ráda zmínila okouzlenost, hravost, úžas okolnímu světu: ruka mohla stavět domečky z větviček skřítkům (co kdyby tu náhodou nějací žili:y?), pomocí ruky bylo možné vyšplhat na stromy či divadelně ztvárnit příběhy.

Podobnými směry se vinula i má cesta střední školou, větší prostor zde byl dáván seberealizaci a tvoření, poznání světa, ale i sebe. Ve třetím ročníku jsem si mezi technickou a humanitní specializací zvolila prvně jmenovanou, a tím také nahlížení na svět skrze pohled „fyzikální“ (aneb skrze deskriptivní geometrii, technické kreslení, statiku či aplikovanou matematiku) namísto „historického“²⁵ (aneb skrze základy společenských věd, psychologii, pedagogiku nebo sociální práci). V rámci biologie přecházíme k tomu, že ruka se skládá z osmi zápěstních kostí, pěti záprstních kostí a čtrnácti článků (tři články tvoří jeden prst, jen palec se skládá ze dvou článků).

Na bakalářském studiu biologie jsem byla učena pohledu na svět skrze taxonomii, klasifikaci, systematické dělení a kategorizování. Ruka se skládá pořád ze stejných kostí, které je ale nyní záhodno nazývat kostmi karpálními a metakarpálními, které se napojují na *ulnu* a *radius* (kost loketní a vřetenní). Ruka typická pro člověka moderního (*Homo sapiens sapiens*) vznikla jako vývojový prvek v stochastickém procesu evoluce. Z fylogenetického hlediska jsme se jednak ptali:y na to, na jaké pozici v kladogramu se nachází člověk moderní, jednak jsme také morfologii ruky srovnávali:y s končetinami jiných obratlovců a porovnávali:y vývoj jednotlivých kostí (např. kostra končetin člověka, ptactva a netopýrů mají v podstatě stejnou stavbu, jen jednotlivé kosti mohou být delší, kratší, redukované). Ruka také představuje celou řadu fyziologických procesů (ať už se jedná o obnovu kůže, růst nehtů či oběh krve zprostředkovaný různými druhy cév), které je možné v rámci laboratorních cvičení pozorovat pod mikroskopem.

²⁴ Jedná se o jeden z možných překladů z německého originálu. Daný úryvek představuje cca polovinu celého textu průřezu.

²⁵ Boas (1887) ve svém článku o povaze geografie rozlišuje mezi dvěma vědními přístupy: historickým (*historical*) a fyzikálním (*physical*). Zjednodušeně řečeno, historické pojetí a jeho metody zkoumají jevy, fenomény ve své jedinečnosti, historicitě; oproti tomu fyzikální přístup si klade za cíl dedukovat z daných jevů univerzální zákony, konkrétní fenomén tedy pro něj není důležitý.

Ze cvičení (ať už laboratorních či jiných) jsme vypracovávali: y protokoly systematicky znamenající název cvičení, použitý materiál a pomůcky, teorii, postup, výsledky (včetně nákrešů a/nebo tabulek), doplněné diskuzí a závěrem. V rámci jazyka těchto protokolů jsem byla většinou vedena k používání třetí osoby jednotného čísla („bylo naměřeno“), popř. první osoby množného čísla („naměřili: y jsme“). Tento jazyk a celkově přístup k provádění výzkumů, ve kterém je samotné výzkumnictvo a jeho role ve výzkumu „nezviditelnováno“, zapadá do pozitivistického přístupu k vědě, který byl hlavním vědeckým rámcem v průběhu mého bakalářského studia.

Také má bakalářská práce se odvíjela dle pozitivistického přístupu, v prakticky stejné struktuře (úvod, teoretická část, metodika, výsledky, diskuze, závěr) i jazyku jako mé protokoly, jak demonstrují úryvky ze závěru mé bakalářské práce: „První část této práce je zaměřena na shrnutí historického a recentního rozšíření velkých šelem a kočky divoké u nás. (...). Teoretická část je zakončena popisem metod monitoringu a mezinárodních metodik SCALP a SPOIS. (...). Druhá část této práce je zaměřena na vyhodnocení distribuce zájmových druhů na česko-slovenském pomezí v období 2017–2021 (Hájková 2022: 50-51)“.

Celým studiem se také linuly tzv. poznávačky, v rámci kterých bylo potřeba se naučit identifikovat jednotlivé taxony (nejčastěji na úrovni druhů či rodů, méně častěji na úrovni čeledí či řádů) uvedené v seznamu, které studenstvo muselo správně určit k úspěšnému ukončení jednotlivých předmětů, ale i státních závěrečných zkoušek. Tyto poznávačky probíhaly až na výjimky ve vyučovacích místnostech, a ne přímo v terénu, čímž docházelo i k vytržení daných taxonů z jejich prostředí a vztahů. Nezřídka také k poznávačkám byly využity pouze fotografie taxonů, namísto jejich živých nebo mrtvých exemplářů. Hlavní roli zde tedy hrál vizuální vjem (leckdy právě jen ve 2D podobě) bez zapojení dalších smyslů. Velký důraz byl kladen na používání vědeckých (ne správně označovaných jako latinských) jmen, což bylo podporováno tím, že české názvy nebyly uznávány vůbec nebo byly hodnoceny menším počtem bodů.

Již v průběhu bakalářského studia jsem si uvědomila, jak je pro mě tento způsob vidění světa skrze škatulkování do jednotlivých kategorií pojmenovaných vědeckými názvy odcizující vůči daným živým bytostem. Dub, který jsem potkala, pro mě začal být více škatulkou, kategorií, *Quercus sp.*, než živou bytostí napojenou skrze (ekologické) vztahy na své okolí. Táhlo mě to k účasti na „céčkových“ předmětech typu environmentalistika či environmentální sociologie, kde podobné pohledy dostávaly větší místo a kde také svůj prostor mělo zkoumání vazeb společnosti a „přírody“.

Kdybych měla v pár slovech popsat obor Sociální a kulturní ekologie, odpověděla bych právě něco ve smyslu, že hlavní náplní je zkoumání vztahů mezi společnostmi a „přírodami“. Právě zde přichází Bateson a jeho pohled na ruku jako na čtyři vztahy mezi prsty. Zároveň jsem zde učena, že s tím rozdělením na různé dichotomie (ať už společnost-„příroda“ či tělo-mysl) to nebude tak jednoduché – znovu s Batesonem (1972: 324) si můžeme představit nevidomého

člověka, který se pohybuje v prostoru pomocí slepecké hole. Kde v tomto případě končí slepcovo já? Hned u rukojeti hole, v její polovině či až přímo na konci?

Tento obor je sice zakotven na Fakultě humanitních studií, jeho jedinečnost ale spočívá v tom, že v kurikulu jsou zahrnuté i přírodovědné předměty. Proto jsem i zde narazila na porozumění ruce jako součástí člověka, který je součástí životního prostředí. Učila jsem se ale také ptát, kdo a proč došel k tomuto závěru.

Velkou měrou můj výzkum a přístup k němu, respektive k etnografii obecně, ovlivnilo členství ve výzkumném týmu Resisterra²⁶, kde společně s dalšími studujícími a vyučujícími badáme o více-než-lidské rezistenci a jiných podobách více-než-lidských politik. Jestliže jsem předtím toužila vnímat dub více jako živou bytost s ekologickými vztahy než jako škatulku, společně s Resisterrou a Tsing (2013) jsem se učila dub vidět i s jeho sociálními vztahy.

K průsečíku mé výzkumné pozice chybí ještě popsat aktivistickou rovinu. Jak připomíná Bodirsky (2022: 406-408), antropologie má dlouhou historii politického zapojování a existuje také několik různých proudů antropologie (např. angažovaná, advokační, veřejná, akční, militantní, partyzánská či aktivistická antropologie), ve kterých dochází právě ke společnému kloubení akademické a politické činnosti. Definice jednotlivých přístupů není úplně ukotvená a hranice mezi nimi jsou neostré (tamtéž). Vzhledem k mé dlouhodobé občanské angažovanosti jsou mi myšlenky a přístupy těchto směrů velmi blízké. Během výzkumu jsem se k principům politicky angažované, či konkrétněji aktivistické antropologie dostávala spíše intuitivně, než skrze teorii a literaturu – jinými slovy, prvně jsem byla aktivistka, až pak jsem se začala dostávat k environmentální antropologii.

Vivanco (2018) uvádí, že aktivistická antropologie představuje „praxi společného výzkumu a činnosti s (obvykle, ale ne vždy, sociálně marginalizovanými) lidmi zapojenými do politického boje. Odmítá postoj objektivního přístupu a připouští, že politické přesvědčení, které je hnací silou výzkumu, vytváří vědecké porozumění.“ V mém případě tak mé první výzkumné kroky vedly ke Spolku a jeho členstvu. Ve jménu reciprocity a výše řečeného jsem po vzájemné domluvě Spolku vypomáhala s určitými aktivitami: hlavně jsem měla na starosti správu instagramového účtu, zapojila jsem se do předreferendové kampaně, podílela jsem se také na vzniku otevřeného dopisu či jsem domlouvala návštěvu Dolní Lutyně během klimajízdy²⁷, kterou jsem spoluorganizovala. Před odevzdáním jsem také zaslala s možností okomentování draft diplomové práce členstvu Spolku, které mě během výzkumu nejvíce doprovázelo.

²⁶ Resisterra (celým názvem Resisterra: konceptualizace více-než-lidské resistance antropocénu) je výzkumný projekt řešený na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Identifikační kód je PRIMUS/24/SSH/16.

²⁷ Klimajízda (celým názvem Klimajízda spravedlivou transformací Moravskoslezským krajem) byla týdenní akce pořádáná kolektivem Limity jsme my, v rámci které účastnictvo na konci srpna 2024 navštívilo na kolech místa ukazující dobré a špatné praxe transformace MSK.

Obrázek 2: Zachycena v hybridnosti – aktivistka účastní se klimajízdy, bioložka hledající kuňky v kaluži a etnografka vše posléze zapisující do terénního deníku (Zdroj: výzkumné partnerstvo, použito s písemným souhlasem)

Do mého diplomového výzkumu se promítají všechny výše zmíněné pohledy: některé méně, některé více. Vycházejíc z waldorfského zázemí jsem šla takovou cestou, během které jsem se stávala antro-po-biologicko-aktivistickým hybridem (Obr. 2). Proto jsem si zvolila zrovna toto konkrétní téma diplomové práce. Proto mě to v terénu táhlo více k ornitologickému mapování a kuňkám, byť jsem pak společně se Tsing (2013: 27) při jejich pozorování přemítala, jak „mohlo vůbec někoho napadnout, že jiné živé bytosti než člověk nejsou společenské“. Proto styl tohoto textu kombinuje antropologické koncepty s odrážkovými seznamy či tabulkami. Proto ke kuňkám, čápům a jiným v určitých místech referuji jako k taxonům, druhům, jinde se jedná o bytosti nebo obyvatelstvo. Proto je v mém zacházení s teorií obtisknuta bakalářská zkušenost, kdy teorie, hypotézy, koncepty bylo potřeba verifikovat, falzifikovat, dokázat a prokázat, zda na daná data sedí (např. podkapitola 7.2. Utopená gigafactory? Aneb zářijové povodně). Proto jsem se musela učit zacházet s teorií odlišným způsobem, kdy lze teorii vnímat jako „brýle“, skrze které je možné porozumět daným (sociálním) jevům (Heřmanský 2019: 420). Proto jsem se při pobývání v terénu učila znovu používat slovo „příroda“, neboť hlavně v rámci Resisterry jsem se naučila používat termíny jako sociopříroda, přírodokultura nebo více-než-lidské světy. Proto v tomto textu na rozdíl od své bakalářské práce takto důkladně rozebírám své situované poznání (*situated knowledge*; Haraway 1988) aneb několik vzájemně se prolínajících rolí výzkumnice a to, jakými způsoby ovlivnily jednotlivé fáze výzkumu.

5.Spravedlnost místa

*Kamila: „Jenom prostě, jakoby furt mám potřebu hájit jako, nebo to je taková nějaká jako moje přirozená podstata, hájit jako nespravedlnosti a tohle furt jako vnímám jako strašnou nespravedlnost, ať už v rámci i toho území, tak i částečně těm obyvatelům, že prostě jsme fakt, jako mám pocit, že jsme bráni jako taková...že každý máme doma nějakou místnost, kam se jako schovává něco, co nikdy nechceš * s lehkým smíchem*, aby bylo vidět. Zároveň to potřebuješ *Sára lehký smích*, tak se to tak jako odklízí.“*

(rozhovor se členkou Spolku Kamilou, 27. 11. 2024)

Pocit nespravedlnosti, investor na prvním místě, rozhodování „o nás bez nás“, neférové jednání vlády, rozhodování „jak za komunismu“ či nedůvěra v zástupce projektu. Podobné vnímání konfliktu bylo (hlavně mezi místními) dosti přítomné. V této kapitole bych se ráda věnovala tématice výběru lokality a zároveň zkomplikovala představu přesunu záměru výstavby gigafactory na brownfield. Dále se zaměřím na dynamiku „o nás bez nás“ a odlišné úrovně rozhodování a participace.

Rozhodování o výstavbě gigafactory bývá někdy mezi místním obyvatelstvem shrnováno slovy „o nás bez nás“. Než se pustím dále, ráda bych zde v pár řádcích představila, kdo pro místní představuje právě ono „my“ a „oni“. Důležité je taky podotknout, že se jedná hlavně o jejich *emický* pohled, který má tendenci vnímat konflikt prismatem tohoto binárního dělení na „my“ a „oni“. Do konfliktu je zapojeno vícero stran, linie mezi přijetím a odporem proti výstavbě nejsou vždy tak jasně vykreslené, jak je zde pro ilustraci načrtávám; také existuje značné množství místních lidí či institucí, které tato otázka nezajímá, jsou k ní lhostejní, nestarají se. Byť jsem si vědoma větší komplexity celého konfliktu, tak tento zjednodušující pohled je do jisté míry obtisknut i v této práci, a to kvůli výzkumným rozhodnutím a krokům, které mě vedly určitými směry, zatímco jinými mě nepustily (viz podkapitoly 3.1. Volba, vstup a pobývání v terénu a 4.2. Antropo-biologicko-aktivistický hybrid).

Na straně „my“ se nachází místní obyvatelstvo a Spolek Zachovejme Poolší, který vznikl v návaznosti na oznámení záměru výstavby gigafactory v březnu 2024. Skoro veškeré jeho členstvo pochází přímo z Věřňovic či Neradu (aneb z dvou částí Dolní Lutyně, které se nacházejí v přímém sousedství plochy), většina z nich se předtím navzájem neznala. Mezi členstvem se nacházejí lidé, kteří v Dolní Lutyni žijí od narození, ale také lidé, kteří se zde přistěhovali: y v posledních pěti, deseti, patnácti letech. Za svůj cíl si Spolek klade „zabránit výstavbě gigafactory jednou provždy“ (Zachovejme Poolší 2025). Spolek, společně s (místním) lidským obyvatelstvem, které je proti výstavbě, budu na některých místech práce souhrnně označovat jako odpůrce a odpůrkyně.

Na druhé straně „oni“ stojí stát, respektive několik státních a regionálních institucí. První z nich je CzechInvest: agentura pro podporu podnikání a investic, který je příspěvkovou organizací

spadající pod MPO. Obecně jeho agenda spočívá v lákání investorů do České republiky a v případě Dolní Lutyně má tak na starosti vyjednávání s investorem. Na začátku roku 2024 byla nově založena Státní investiční a rozvojová společnost (SIRS), akciová společnost vlastněná také MPO, která má za úkol proaktivně připravovat plochy pro strategické investice. V kontextu Dolní Lutyně tak má pod palcem zadávání prověřovacích studií, přípravu infrastruktury a povolovacích řízení, komunikaci s dalšími dotčenými institucemi (např. Ředitelstvím silnic a dálnic, Správou železnic, Povodím Odry), dále organizují setkání se zástupci a zástupkyněmi obcí a spolků (kromě Zachovejme Poolší proběhly schůze i se signatáři Dohody). Vedle toho se zde objevuje akciová společnost Moravskoslezské investice a development (MSID), patřící MSK, což je regionální rozvojová agentura, která dodává do přípravy projektu lokální pohled, kontakty, kontext. Tyto organizace a jejich zaměstnanectvo budu v textu souhrnně označovat jako zástupce projektu²⁸.

Mezi zástupci projektu se sice vyskytuje i jedna regionální organizace (MSID), mimo okruh zástupců projektu ale často nedocházelo k rozlišování jednotlivých institucí (často bývaly všechny tyto organizace označovány homogenně jako „stát“). Dynamiku „o nás bez nás“ je tak dle mého názoru možné chápat také jako rozdělení na region a Prahu. Především ze strany místních odpůrců a odpůrců bývalo na tuto rovinu konfliktu poukazováno (příklad této roviny konfliktu je ilustrován v části podkapitoly 7.2. Utopená gigafactory? Aneb zářijové povodně).

Můj výzkum se odehrával v rámci probíhajícího konfliktu²⁹, přičemž já jsem se dostávala do kontaktu s oběma stranami. Jak ze strany Spolku, tak ze strany zástupců projektu byla cítit opatrnost ohledně jejich plánů, kroků, citlivých dat a informací. Některé členstvo Spolku také artikulovalo obavy ohledně možných represí ze strany státu. Já jsem se částečně na tuhle vlnu nalaдила a vzhledem k zaměření mého výzkumu jsem se nesnažila stopovat tyto tajné plány, odhalovat tajemství a zkoumat tuto stránku konfliktu. Přesto jsem však během výzkumu narazila na věci, postřehy či informace, které by potenciálně mohly jednu ze stran znevýhodnit. V rámci tohoto textu jsem se snažila tento druh informací vynechat. Vzhledem k omezenému počtu aktérstva a předpokladu, že text práce mohou číst všechny strany konfliktu, jsem se také v rámci zvýšení anonymizace rozhodla omezit popis jednotlivých postav. Text tím tak o něco přichází z pohledu antropologického vyprávění, poetičnosti a chytlavosti, činím tak ale ve jménu respektu vůči všem zúčastněným.

²⁸ Během výzkumu jsem mezi zástupci projektu zaregistrovala pouze jednu ženu, zbytek byli muži. Z tohoto důvodu budu dále v textu namísto genderově neutrálnějšího jazyka používat generické maskulinum (zástupci projektu), abych zůstala v souladu s empirií, zároveň ale v přičestí minulém budu uvádět koncovkou -i:y, abych upozornila na to, že se nejednalo jen o samé muže.

²⁹ Členstvo Spolku i jiní odpůrci a odpůrkyně často mluvili:y o tom, že se jedná o *boj*, že se nachází v *bitvě*, ve které *bojují* proti výstavbě.

5.1. Proč ne jinde? Aneb k problematice brownfieldů

Proč stavět průmyslový areál o velikosti až 270 ha³⁰ na zelené louce? Proč ne na brownfieldu³¹? Zvláště v kraji, který patří mezi regiony s největším počtem brownfieldů (Baloun 2023)? Proč nevyužít brownfield Nad Barborou? A když už na zelené louce, tak proč zrovna v lokalitě v těsné blízkosti evropsky chráněných území? V lokalitě, kde za poslední roky bylo naměřeno nejhorší české a třetí nejhorší ovzduší v EU (Hospodářské noviny 2019)? Na lokalitě, kde se státní a krajské instituce skrze Dohodu zavázaly, že „trvale ukončí přípravu průmyslové zóny“ (Deklarace porozumění 2006: 3)?

Tyto a podobné otázky se periodicky objevovaly na veřejných besedách, v mých setkání s výzkumným partnerstvem, v letmých rozhovorech s místními, v polostrukturovaných rozhovorech. Také zástupci projektu veřejně deklarovali: y, že by byli: y raději, kdyby bylo gigafactory možné postavit někde jinde – bez nutnosti zastavět zelenou plochu, bez nutnosti nedodržet Dohodu, bez nutnosti jít proti silnému místnímu odporu. Od mnoha odpůrců a odpůrkyn také zaznívalo, že nejsou proti samotné gigafactory nebo podobnému projektu, ale že jsou proti vybrané lokalitě. Do určité míry obě strany mohly podobné argumenty strategicky používat pro legitimizaci své pozice.

Investor, jenž je oficiálně neznámý (neoficiálně se ale v médiích objevuje informace, že se jedná o Samsung; Novinky.cz 2024) si pro svůj záměr vybírá mezi třemi zeměmi – Polskem, Maďarskem a Českou republikou. Zástupci projektu investorovi nabízeli: y a ukazovali: y i několik jiných lokalit, například Starý lom, Líně³², Pruněrov³³ či Nad Barborou.

Z vybraných lokalit ale žádná investorovi nevyhovovala, a ten zároveň postavil zástupce projektu před dilema: buď mi nabídnete jinou lokalitu, nebo Českou republiku vypouštím ze zvažovaných zemí pro investici. V této chvíli se do hry dostává právě plocha v Dolní Lutyni.

Lokalita v Dolní Lutyni jako jediná v České republice splňuje dle vyjádření zástupců projektu požadavky investora na velikost a vybavenost technickou infrastrukturou – v okolí se nachází Elektrárna Dětmárovice, takže odběr velkého množství energie není problém, díky dálnici a možnosti napojení na železnici je oblast taky dobře dopravně dostupná. V blízkosti je díky Olši také

³⁰ 270 ha představuje oficiálně komunikované číslo ze strany zástupců projektu. Při zpětné vazbě na text diplomové práce jsem od jedné členky spolku dostala informaci, že dle jejich názoru představuje 270 ha pouze vlastní plochu areálu, s izolačním pásem zeleně a dalšími prvky by se dle nich mělo jednat o celkový zábor až 400 ha.

³¹ Národní strategie regenerace brownfieldů (MPO 2019: 3) definuje brownfield jako „nemovitost (území, areál, pozemek, objekt), která je nevyužívaná, zanedbaná a může být i kontaminovaná. Vzniká jako pozůstatek průmyslové, zemědělské, rezidenční, vojenské či jiné aktivity.“

³² V Líních měl původně v plánu postavit gigafactory Volkswagen, v listopadu 2023 však projekt zrušil (Plzeňský deník 2023).

³³ V Pruněrově taky byla v minulosti plánována stavba gigafactory, ČEZ si k tomuto záměru podával strategický projekt do OPST, od projektu ale nakonec odstoupil (Operační program Spravedlivá transformace 2025)

zajištěný dostatečný zdroj vody potřebný pro výrobní procesy. Přínosem je i to, že se jedná o rovinnou plochu, pozemkové úpravy zde tedy nemusí být tak náročné jako na jiných místech. Pro stát je také výhodné, že mu patří cca 2/3 potřebného území a většina zbytku patří pouze jednomu vlastníkovi (iRozhlas.cz 2024a), což usnadní výkup daných pozemků.

Tyto naplněné požadavky ale neznamenají, že si investor nemusí být a není vědom negativ této lokality – záplavového území, blízkosti chráněných území či nedořešené dopravní situace.³⁴ V developerském slovníku zástupců projektu jsou tyto potenciální překážky označovány jako *limits* či *red flags*. Jedním z hlavních úkolů prověřovacích studií je zaměřit se na tyto *red flags* a zjistit, zda se jedná o překonatelné či nepřekonatelné překážky pro výstavbu. Jednomu z těchto *limitů*, konkrétně záplavovému území, se blíže věnuji v kapitole 7. Voda.

Přestože je dle Národní strategie regenerace brownfieldů 2019-2024 (MPO 2019) Moravskoslezský kraj považován za velmi aktivní kraj, co se týče podpory regenerace těchto ploch, ani v tomto kraji není podle kritérií investora vhodná žádná brownfieldová plocha. Jak jsem již naznačila výše, právě brownfieldová plocha zvaná Nad Barborou, která se rozkládá mezi bývalými doly Barbora a Gabriela, na území původní Karvinné (sic) a v sousedství kostela sv. Petra z Alkantary,³⁵ byla pro možné jiné umístění gigafactory zmiňována snad nejčastěji. Tento brownfield, nacházející se vzdušnou čarou cca 10 km od Dolní Lutyně, byl navrhován jako alternativní lokalita jak ze strany místního obyvatelstva, tak i krajských politiků a političek (např. FORUM 24 2024, iRozhlas.cz 2025). O vzniku průmyslové zóny na této ploše se uvažuje již delší dobu: od roku 2006 je vedena v krajských Zásadách územního rozvoje jako průmyslová plocha, měl zde stát i jeden ze strategických projektů usilující o podporu z OPST (Moravskoslezský kraj 2022), nejnověji zde zájem o výstavbu má developerská firma Panattoni (Newstream 2024).

Pro potřeby (jakéhokoliv) investora má však plocha Nad Barborou zásadní *red flag* – jedná se o poddolované území a dosud zde neproběhla revitalizace. Dokud revitalizace neproběhne, území může být nestabilní, což může způsobit poklesy a na to navázané ekonomické ztráty. Na lokalitě je také převýšení v rozsahu dvaceti výškových metrů. Revitalizace i narovnání terénu (ať už do úplné roviny, či do několika kaskád) by vyšla na jednotky miliard – částku, kterou odmítá zaplatit jak investor, tak český ministr financí.

Argumentu, že jiná lokalita není pro investora vhodná, odpůrci a odpůrkyně nevěří, nechápou ho a nepřijímají ho. Neoblomný postoj mnohých lze demonstrovat na slovech Kamily, členky Spolku: „Odmítám věřit argumentu, že to nejde postavit jinde.“ Domnívám se, že kromě

³⁴ Samotná oblast je sice dobře dopravně dostupná (hlavně díky přítomnosti dálnice a železnice), ovšem je potřeba vyřešit možnosti sjezdu z dálnice či dlouho plánovanou přeložku silnice i/67 (aneb obchvatu bohumínského Skřečoně, Dolní Lutyně a Dětmarovic).

³⁵ Tato stavba je také známá jako Šikmý kostel – kvůli poddolování terén pod kostelem poklesl o 37 m a kostel se při poklesu naklonil o necelých 7 °. Po vydání a úspěchu knihy Šikmý kostel spisovatelky Karin Lednické (2020) byl kostel proslaven a stál se turisticky vyhledávaným místem.

nedůvěry ve stát a zástupce projektu se do nepřijímání tohoto argumentu promítá také místní zkušenosti, konkrétně pak vizuální zkušenost a zkušenost zakoušení pohornické krajiny skrze (každodenní) projíždění:

S Olgou, která žila v Dolní Lutyni přes padesát let, se procházíme okolo plochy, kde by měla vyrůst první etapa. Když jsme u remízku, tak naproti nám na elektrickém vozíku jede starší muž, okolo něho pobíhá na volno pes. Olga se s ním dává do řeči, zmiňuje mě jako slečnu dělající diplomku. Oba jsou proti gigafactory, začínají se bavit o záplavovém území a vodě. Olga pak začala s tím, že nechápe, proč to nestojí jinde, že všude vidí hodně brownfieldů: „Třeba když jedete z Českého Těšína do Karviné, tam jsou obrovské plochy, kde by se to dalo postavit.“ Olga tenhle argument se mnou sdílela už dříve během našeho setkání. Muž na to přisvědčil, sám mluvil o brownfieldu u šachty ve Staříči.

(zkráceno dle terénního deníku, 4. 7. 2024)

Těžba uhlí způsobila, že velké části tzv. pohornické krajiny (aneb území v trojúhelníku měst Karviná-Havířov-Orlová; MSID [2019]) byly pozměněny do podoby, které se nyní téměř až poeticky říká „měsíční krajina.“ S útlumem těžby uhlí dochází i ke vzniku brownfieldů v areálech bývalých dolů (např. Lazy, 9. květen, ČSA, Darkov a Barbora). Když člověk touto „měsíční krajinou“ plnou post-těžebních brownfieldů projíždí, vidí velké, zdánlivě nevyužívané plochy. Někteří lidé tuto krajinu vnímají jako „zdevastovanou a nevzhlednou“ (tamtéž: 7). Právě kvůli tomuto vizuálnímu dojmu a zároveň zkušenosti (každodenního) projíždění touto krajinou, se ptají: Proč by tedy nebylo možné gigafactory postavit zde?

Na pohornickou krajinu je snadné se dívat optikou devastace, zániku, nevzhlednosti, poničení, prázdnoty – ještě před sto lety zde stálo dvacetitisícové město Karvinná³⁶, které kvůli honbě za ziskem z těžby uhlí a následnému poddolování zaniklo, při projíždění krajinou člověk vidí pozůstatky asfaltových ulic a rozbořený beton, jedná se o nestabilní území, místy ekologicky kontaminované. Pokud však budeme na pohornickou krajinu plnou post-industriálních ploch nahlížet pouze prismatem její údajné nevzhlednosti a poničení, může se nám stát, že nám spousta skutečností unikne. Co kdybychom právě zde kultivovali: y umění všimat si více-než-lidských projektů (Tsing 2015)? Odhlédneme-li od industriálních ruin a příslibů, co se vynořuje v poškozené krajině (tamtéž: 18)?

K tomu nám může pomoci porozumění skrze ferální dynamiku (*feral dynamics*; Bubandt a Tsing 2018). Tento termín označuje dynamiku „antropogenních krajin uvedených do pohybu nejen záměry lidských inženýrek a inženýrů, ale také kaskádovými účinky více-než-lidských jednání“ (tamtéž: 1). Bubandt a Tsing ilustrují tuto dynamiku na příkladu opuštěného hnědouhelného dolu

³⁶ Karvinná je nyní městskou částí Karviná-Doly (či také Karviná 2) v rámci současné Karviné, která vznikla spojením obcí Fryštát, Karvinná, Ráj, Darkov a Staré Město (Statutární město Karviná 2025).

v Dánsku, díky této dynamice můžeme ale porozumět i jiným krajinám, kde život na poničených lidských infrastrukturách nejenom přežívá, ale dokonce vzkvétá (tamtéž).

Tato ferální dynamika více-než-lidských aktivit odstartovaných těžbou uhlí se projevuje i v karvinské pohornické krajině, kde se vynořuje a vzkvétá celá řada jiných-než-lidských entit. Kvůli poddolování je krajina v pohybu, čímž vznikají poklesy a terénní deprese, ve kterých se objevují – ať už díky podzemní nebo srážkové vodě – vodní plochy. Tyto plochy pak poskytují domov např. (vodnímu) ptactvu nebo vzácným druhům vážek jako je vážka plavá (*Libellula fulva*) nebo vážka jasnokvrnná (*Leucorrhinia pectoralis*; Dolný a Kočátek 2022). S těžbou uhlí se pojí i přemísťování materiálu na výsypky a haldy – zde pak nacházejí útočiště např. vzácní sucho- a teplomilní brouci (Hodeček a Kuras 2015). Zdejší post-těžební plochy díky lidské disturbanci představují také prostor pro raně sukcesní stádia a na ně navázané druhy (Dolný a Kočátek 2022).

Pokud tedy odhlédneme od pouhé poničenosti krajiny, můžeme vidět, že pohornická krajina je (pro někoho možná překvapivě) bohatá na biodiverzitu; ferální dynamikou zde vznikly vodní plochy, výsypky, haldy, brownfieldy, které – biologickým jazykem řečeno – představují v okolní krajině cenné biotopy pro vzácné taxony. Zatímco je tedy voláno po přemístění průmyslových zón na tento typ území, dle přírodovědců Jana Lenarta a Stanislava Ožany z Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity (osobní komunikace, 15.3.2024³⁷) je tato krajina natolik hodnotná, že by zde bylo možné vyhlásit chráněné území kategorie Chráněné krajinné oblasti či dokonce Národního parku.

Pohornická krajina, zvláště v části, kde se nacházela původní Karvinná, má také svou kulturně-historickou hodnotu. Když se na podzim 2024 se v médiích objevila zpráva, že na lokalitě Nad Barborou začíná firma Pannatoni připravovat průmyslovou zónu, proti výstavbě se objevil odpor, nejhlasitější ze strany spolku Stará Karviná a spisovatelky Karin Lednické (Stará Karviná 2025, Seznam Zprávy 2024). Tato strana argumentuje hlavně kulturně-historickou hodnotou odkazu jak Šikmého kostela, tak celkově celého zaniklého města původní Karvinné.

Mým záměrem zde bylo zkomplikovat představu, že přemístění gigafactory či jiné průmyslové zóny na brownfield vyřeší všechny problémy. Na příkladu ostravsko-karvinských brownfieldů můžeme vidět, že se nejedná jen o bezcenné, zdevastovaná místa, ale že mají i svou biologickou a kulturně-historickou hodnotu. Odpůrci a odpůrkyně výstavby gigafactory v Dolní Lutyni tak sice mj. ve jménu zachování „přírody“ volají po přesunutí této investice na jeden z okolních post-těžební brownfieldů, v důsledku by tak ale mohl zaniknout jiný typ „přírody“. „Přírody“, kterou skrze zdevastovanost a zpustošenost může být snadné přehlédnout.

³⁷ S oběma přírodovědci jsem mluvila v rámci předvýzkumu ve stejný den, ale v oddělených rozhovorech. Nezávisle na sobě tak potvrdili, že by v pohornické krajině bylo možné z přírodovědného hlediska vyhlásit velkoplošné chráněné území.

5.2. „O nás bez nás“

„Za nás je určitě důležité, aby, pokud ta investice bude, tak aby byla připravovaná ve spolupráci s občany. Já vždycky říkám, že jsme v roce 2024, nejsme v roce 2004, ten přístup státu a kraje se k přípravám investicích tohoto typu a zón výrazně měnil. Dneska pro nás ta klíčová slova při přípravě jakékoliv zóny jsou slova ekologický nebo participativní přístup.“

(zástupce projektu na první veřejné besedě, MSID 2024)

Pokračuji na kraj pole a tam se rozhodnu, že se pokusím oslovit pána sedícího na zahradě jednoho z domů u sběrného dvoru. Cítím se trochu awkward³⁸, neboť do této doby jsem vlastně nikoho takhle „náhodného“ venku neoslovila – všechny moje více-než-dvou-větné-interakce ve Věřňovicích či DL probíhaly s lidmi, se kterými jsem byla dopředu domluvena.

(...) Souhlasí s rozhovorem, jedna z prvních věcí, které k GF řekne, je: „Já to shrnu: je to o nás bez nás.“ Během rozhovoru taky minimálně dvakrát opakuje, že lidé jsou naštvaní. On sám si myslí, že o stavbě je už napevno rozhodnuto, že to bylo domluveno a že nyní již není možné s tím něco dělat. Ptala jsem se ho, zda si tedy myslí, že dané referendum nemá smysl, což mi odkýval. Byl na obou veřejných besedách. Myslí si, že daná plocha už je na stavbu nějaké fabriky připravená, neboť tu jsou připojené různé rozvody: „V Dětmarovicích i Petřvaldě se taky teď staví rozvodny, to není pro lidi, to je nachystané pro nějakou fabriku.“

(zkráceno z terénního deníku, 6. 5. 2024)

Vybrané ukázky ilustrují rozdílné vnímání rozhodování a participace místních. Zatímco zástupci projektu mluví o důležitosti a kladení důrazu na spolupráci s místními, samotní místní vnímají, že v procesu rozhodování nemají hlas a že je rozhodováno v režimu „o nás bez nás“. V této podkapitole se budu věnovat právě tomuto rozkolu.

Slovním spojením „o nás bez nás“ zde souhrnně pojmenovávám situaci, kdy místní mají pocit, že je rozhodováno o jejich životech či domovech bez toho, aby záleželo na jejich hlasech, potřebách, názorech. Tento pocit se projevoval v různých odstínech, jak bylo načrtnuto v úvodu této kapitoly: investor je na prvním místě, už je dávno rozhodnuto, rozhoduje se „hodně vysoko“, rozhodování probíhá „jako za komunismu“, ale také nedůvěra ve stát či zástupce projektu.

³⁸ Hajdáková píše o pocitech frustrace, zranitelnosti, neohrabanosti a nepatřičnosti jako o nevyhnutelné součásti etnografického výzkumu (2013: 138). Tyto a podobné pocity jsem v průběhu výzkumu různou intenzitou také pociťovala – přijde mi proto důležité podobné prožívání nechat prokapat i do závěrečného textu, byť v těchto minimalistických formách skrze úryvek z terénního deníku a poznámky pod čarou.

Celý konflikt byl rozehrán skrze několik kroků, do kterých místní nebyli zapojeni:

- došlo k nedodržení a překonání původní Dohody³⁹
- v Dohodě není zahrnutý žádný spolek či občanská organizace působící přímo v Dolní Lutyni nebo v okolí
- oznámení projektu proběhlo skrze média⁴⁰
- investor zůstává neznámý

Díky tomuto rozehrání již od začátku místní pociťovali: y, že se rozhoduje bez jejich účasti, což vytváří těžký terén pro získávání jejich důvěry.

Na chvíli se zastavím u posledního zmíněného bodu: neznámý investor a kolem toho vnímaná netransparentnost celého projektu. Zástupci projektu se odvolávali: y na to, že se jedná o požadavek investora, který nechce prozradit svou identitu, dokud se finálně nerozhodne pro investici na dané lokalitě, jinak by mohlo dojít k negativnímu ovlivnění jeho působení na burze. Jediný typ informací oficiálně zveřejněný ze strany zástupců projektu ohledně investora mluví o tom, že jde o „důvěryhodnou nadnárodní společnost z demokratické země, se kterou má Česko dlouhodobě velmi dobré vztahy“ (Park Lutyně 2025b). Především v prvních měsících taky ze strany zástupců projektu chyběly informace, o jaký typ výroby půjde – na oficiálním webu či během prezentací projektu na veřejných besedách bylo komunikováno, že se jedná o „výrobu s vysokou přidanou hodnotou“ – což jen přispělo k pocitu netransparentnosti. Zmínky o transformaci automobilového průmyslu, elektromobilitě, výrobě baterií? Ze strany zástupců projektu zcela žádné či minimální.⁴¹

Výše zmíněné startovní podmínky podpořily pocity nedůvěry ze strany místních k zástupcům projektu. Namísto citlivého uchopení situace byla tato nedůvěra podpořena několika nedotaženými kroky ze strany zástupců projektu: před první veřejnou besedou nedokázali: y zajistit distribuci letákových pozvánek po celém území obce,⁴² na besedě od zástupce projektu zaznělo „Věřovice“ namísto Věřňovice, dále k tomu přispěla nepřehledná situace ohledně vstupenek na druhou veřejnou besedu, arogantní jednání na besedách,⁴³ argumentace nespecifickým průzkumem podporující výstavbu velkého investora na zelené louce (Moravskoslezský kraj 2024b) nebo

³⁹ Po překonání Dohody byla uzavřena nová Dohoda o spolupráci [2024] mezi MSK, organizacemi zástupců projektu (CzechInvest, MPO, SIRS, MSID) a občanskými spolky z původní Dohody, v nichž smluvní strany souhlasí s „prověřením možnosti realizace průmyslové zóny v Dolní Lutyni.“

⁴⁰ Byť sám starosta Dolní Lutyně říká, že dostal náznaky dříve, tak mezi některými místními se objevuje názor, že se o projektu také dozvěděl z médií.

⁴¹ Až v březnu 2025, kdy je zveřejněna nová verze webu projektu, se v rámci oficiálních komunikačních kanálů projektu objevuje přímá zmínka o tzv. gigafactories (Park Lutyně 2025a).

⁴² Zástupci zveřejnili: y po třech týdnech od veřejné besedy na oficiálním webu omluvu k nedoručení letáků do všech částí obce (Park Lutyně 2024a).

⁴³ Respektive místní vnímali: y jednání zástupců projektu na besedách jako arogantní.

zařazení projektu skrze přílepek k zákonu o ochraně zemědělského půdního fondu mezi strategické stavby (České noviny 2024).

Zástupci projektu se do jisté míry snažili: y rovinu spolupráce s místními naplňovat – na jaře 2024 zorganizovali: y dvě veřejné besedy, před referendem čtyři stánky. V praxi veřejných akcí šlo však spíše o prezentaci projektu a momentálního stavu příprav s možností klást dotazy či dávat připomínky, než se přímo spolu-podílet na rozhodování. Kromě toho byly také na jaře spuštěné webové stránky a sociální sítě projektu, které fungovaly jako hlavní komunikační kanály.

Po červnovém referendu žádné další akce pro širokou veřejnost neproběhly, na několik měsíců také ustála komunikace na sociálních sítích oficiálního účtu projektu, což některé místní vedlo k názoru, že dané činnosti byly zorganizované jen kvůli ovlivnění výsledku referenda. Zástupci projektu sice i po referendu pokračovali: y v pravidelných schůzkách s výborem Spolku a radou obce či v prezentacích studií pro média a zástupce okolních obcí, ale na tyto akce již veřejnost v podobě místního obyvatelstva neměla přístup.

Dušan: „Tak prostě je to vo tý iteraci s tou zpětnou vazbou a prostě naslouchat tomu, co by to území chtělo a jak... některý ty věci jdou uzpůsobit, některý věci uzpůsobit nejdou, ale snažíme se v maximální možný míře tam prostě tu zpětnou vazbu zahrnout, no. A ta zpětná vazba, jak říkám, musí být konstruktivní a nemůže to být jenom o tom „prostě my to tady nechce“ a „prostě žije tam kuňka žlutobřichá.““

(rozhovor se zástupci projektu, 22. 11. 2024)

Zde se dostáváme k rozkolu: zástupci projektu vnímají participaci a spolupráci v rovině poskytování zpětné vazby a připomínek k chystanému projektu, zatímco místním lidem jde hlavně o spolu-rozhodování o tom, zda by vůbec gigafactory měla být vystavena. Jedná se o dvě rozdílné úrovně rozhodování: *systémovou* (Má být gigafactory či jiná průmyslová zóna zde postavena?) a *prováděcí* (Jak má být stavba provedena? Přejete si lepší protipovodňovou ochranu? Co má být v plánované zóně občanské vybavenosti? Jaké kompenzace vám máme zařídit? Domov pro seniory a seniorky, mateřské školy, chodník?). Místní obyvatelstvo má zájem se zapojit do systémové úrovně, k čemu ale nemá možnost, z čehož můžou pramenit pocity nespravedlnosti („investor na prvním místě“) či pocity rezignace či lhostejnosti („už je dávno rozhodnuto“).

Prohlášení zástupců projektu o tom, jak moc jim jde o participaci a komunikaci s občany pak na místní působí spíše dráždivě. Argumentace NIMBY efektem (zkratka pro *Not In My BackYard* neboli ne na mém dvorku), neboli argumentace, že místní odmítají gigafactory jen proto, že se má stavět „u nich na dvorku“, se místy objevuje i v rétorice zástupců projektu. Tato argumentace delegitimizuje zcela oprávněný odpor místního obyvatelstva a zároveň je jim tak (symbolicky) ukazováno, že na jejich názoru nezáleží. Jak pak z pozice místního obyvatelstva rozumět situaci, kdy na jednu stranu jsou jejich názory rámovány jako NIMBY, ale na druhou stranu pak od

stejného aktérstva slyší, že „s místní komunitou vedeme otevřený dialog a usilujeme o její zapojení do rozhodování (Park Lutyně 2025a)?“

Na druhou stranu zástupci projektu se snaží ze svého pohledu vytvářet prostory na participaci aneb platformy na sbírání zpětné vazby k projektu (veřejné besedy, stánky), ale namísto toho se setkávají s tím, že lidé tyto prostory používají pro prezentaci svého nesouhlasu s výstavbou nebo o ně nedbají.⁴⁴ Může toto být důvodem, proč po referendu nebyly zástupci projektu zorganizované žádné další veřejné akce, neboť „konstruktivní zpětnou vazbu“ a ne „prostě žije tam kuňka žlutobřichá“ získají spíše na schůzkách s radou obce či výborem Spolku?

Participace je v antropologii (zvláště pak v aplikované antropologii) zhusta zpracované a diskutované téma. Z hlediska omezeného výseku a rozsahu této diplomové práce není mou ambicí se zde pouštět se do delší konceptuální diskuze. Mým cílem zde bylo zachytit hlavní dynamiku konfliktu, kterou jsem ze své hybridní výzkumné pozice vnímala.

Společně se Zindulkovou (2021: 29) se domnívám, že, „aby se (*místní, poznámka SH*) mohli ztotožnit se směřováním rozvoje kraje a spravedlivá transformace byla doopravdy spravedlivá, musí místní lidé zaujmout místo spolutvůrce vizí a projektů v regionech.“ Aby místní lidé byli: skutečnými „spolutvůrci vizí a projektů v regionech“, tak není možné přeskocit systémovou rovinu rozhodování. Investice v Dolní Lutyni je totiž v tomto zatím typickou transformací shora, kterou Moravskoslezský kraj, ale i ostatní další uhelné a průmyslové regiony v České republice už zažily: přichází někdo shora, investoval velké prostředky, zahájil průmyslovou produkci či těžbu. Možná tak vznikly pracovní místa a potřebná infrastruktura, ale za jakou cenu? Původní krajina je zničená, lidé vystaveni náročné průmyslové výrobě, úroveň pracovních míst sporná. Kolik zisku šlo místnímu obyvatelstvu? Celé to tak působí, že region je opět obětován ve prospěch zbytku republiky tak, jak tomu už bylo několikrát v minulosti. „O nás bez nás“, jak zaznívá mezi místními.

Je možné se také ptát, kde jinde mít právo na NIMBY než zde, již v minulosti obětovaných regionech. Aby transformace byla opravdu spravedlivá, neměl by být pouze jeden typ nadregionálního rozhodování nahrazen jiným. Aby šlo o spravedlnost, měli: by místní skutečně získat možnost rozhodovat o svých životech. Nerozhodovat o tom, jaká poleva na dort patří. Rozhodovat o tom, zda péct dort, větrníky, anebo vůbec nic.

⁴⁴ Ke dvěma stánkům, kterých jsem se účastnila, přišly dohromady nižší desítky lidí. Pro srovnání: v Dolní Lutyni žije přes 5000 lidí.

6. Mobilizace okolo předmětů ochrany

Pár minut po začátku schůzky Spolku si Kamila bere slovo a začíná povídat o tom, že je důležité, aby se lidé přidávali:y do různých facebookových skupin a aby také komentovali:y pod hate příspěvky a komentáři. Během úvodu řekne: „Nemusí se nám to líbit, ale teďka děláme firmový marketing. Prodáváme Coca-Colu, což je supervýrobek, ale o tomhle produktu nikdo neví, což musíme změnit. Mimo okolí lidé neví, že se má stavět gigafactory, a to musíme změnit (...). Pokud máte svoje fotky, tak je tam určitě dávejte. Já teď hledala ledňáčka na Freepicture, snad tam ten ledňáček žije.“ „Jo, žije“ spíše zamumlá, než nahlas řekne Matěj, myslivec a člen pracovní skupiny Přírody sedící vedle mě.

„Do těch příspěvků dávejme ty místa, co máme rádi:y. Já neříkám, ať tam dáváte děti, to já taky nedělám, ale krom těch dětí funguje i ta krajina. Psi a děti fungují, takže pokud tam nechcete dávat své děti, tak můžete psi. Já vám toho svého klidně půjčím.“ dokončuje Kamila.

(zkráceno z terénního deníku, 24. 4. 2024)

Jednou z forem, ve kterých „přírody“ vstupují do konfliktu ohledně výstavby gigafactory, je skrze jejich mobilizaci, kdy jsou „příroda“ či jednotlivé jiné-než-lidské entity v různých podobách mobilizovani:y proti výstavbě. Tato mobilizace nabírá v kontextu Dolní Lutyni různých podob a jako leitmotiv se line následujícími třemi kapitolami.

Ukázka mobilizace „přírody“ je vidět i ve úvodní scéně z dubnové schůze Spolku: Kamila si je vědoma mobilizačního potenciálu „přírody“, a proto doporučuje ostatním přidávat na podporu jejich boje fotky „přírody“. Sama uvádí příklad toho, jak plánuje mobilizovat skrze ledňáčka. Ledňáček je totiž jedním z předmětů ochrany PO, z tohoto důvodu si zvolila použít jeho fotky, byť z následující věty vyplývá, že sama vlastně neví, zda ledňáček na daném místě žije. To jí ale nebrání v tom, aby využila jeho mobilizačního potenciálu.

Aby ale mohlo k mobilizaci dojít, je potřeba učinit proces překladu: je potřeba přeložit fyzickou formu, konkrétní bytost obývající dané území do podoby, která je čitelná, srozumitelná pro určené cílové aktérstvo. Překladu (*translation*) zde rozumím v podobném smyslu, jakým je používán v teorii sítí aktérů (*actor-network theory*). Překlad je proces plný posunů, proměň, transformací, vyjednávání, proces, který vytváří spojení a porozumění mezi aktérstvem (Callon 1984). K mobilizaci není možné vzít konkrétního jedince ledňáčka žijícího podél Olše, je potřeba ho přeložit do určité podoby – v tomto případě do podoby fotografie, kterou je následně možné sdílet na sociálních sítích a skrze *tuto fotografii* mobilizovat proti gigafactory.

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na podoby mobilizace okolo jiného-než-lidského aktérstva, které je spojené s chráněnými územími (viz podkapitola 2.4. Chráněná území). V první části kapitoly se tak na příkladu ornitologického mapování zaměřím na mobilizaci ptactva. V rámci tohoto mapování dochází k překladu ptačích obyvatel do podoby čitelné přírodními vědami,

neboť to je zároveň forma, která je rozpoznatelná právními a administrativními aparáty ochrany „přírody“ a krajiny, které budou hrát důležitou roli v právních rovinách⁴⁵ konfliktu. Druhá část kapitoly bude patřit kuňkám – podobně jako u ptactva i zde dochází k překlada do formy rozpoznatelné v právní rovině, krom toho také popíšu vztahování se ke kuňce z pohledu stereotypu ekologického aktivismu.

Páchník hnědý je naopak jiným-než-lidským aktérem, který je z pozice obyvatele a předmětu ochrany sice bezpochyby navázaný na chráněné území, v této kapitole se ale vyskytovat nebude. Během svého výzkumu jsem nenarazila na situaci, kdy by páchníka někdo mobilizoval.

6.1. Mobilizace ptactva

Na příkladu ornitologického průzkumu od Slezské ornitologické společnosti⁴⁶ (SOS) bych ráda popsala mobilizaci ptactva, kdy k jejich mobilizaci dochází skrze biologii a ekologii (srovnej s Novákem, který mluví o mobilizaci ekologií; 2015: 35). V rámci mobilizace biologie a ekologie je potřeba ptačí obyvatelstvo převést do podoby, které tyto přírodní vědy rozumí. Ptáci, mající domov, hnízdiště či loviště na zdejších polích, prochází procesem, v jehož závěru se stávají řádky ve výsledné tabulce. Aby mohla vzniknout tato tabulka, je zapotřebí vydat se do terénu. Praxi mapování a souvislostí s tímto výzkumem rozebírám na následujících řádcích.

Tento ornitologický průzkum spadá pod „Studii vlivů zamýšlené stavby ‚Park Lutyně‘ na ptačí společenstvo a další ohrožené druhy živočichů s důrazem na předměty ochrany PO a EVL a možnost jejich kompenzace“, kterou pro obec Dolní Lutyně zpracovávala Ostravská univerzita. Zpracování této studie zabývající se vlivem na soustavu Natura 2000 domluvila obec hned po tom, co se dozvěděla o záměru výstavby gigafactory na svém území, jak mi prozradila jedna z radních. Daná radní tuto studii vnímá jako oponentskou k oficiálnímu biologickému průzkumu, jehož zadavatel je SIRS. V říjnu, kdy jsme spolu mluvily, tak obec zvažovala i jiné oponentské studie. Radní si je vědoma toho, že u biologické studie je potřeba několikaměsíční sběr dat, proto se na rozdíl od ostatních oponentských studií nedá udělat za 2-3 týdny.

Přestože se v sociálních vědách data tvoří, tak slovní spojení „sběr dat“ v předchozí větě není překlepem. Toto ornitologické mapování je zakotveno v epistemologii přírodních věd, dle které jsou data sbírána. Toto protnutí odlišných epistemologií (sociálně-vědní a přírodovědecké) na tomto místě využiji k reflexi mé antro-po-biologicko-aktivistické pozice v rámci ornitologického mapování. Během bakalářského studia jsem se učila vztahovat k ptactvu převážně skrze taxonomické škatulky, což je perspektiva, kterou bylo v rámci ornitologického mapování a procesu překlada do výsledné tabulky nutné aplikovat. Zároveň jsem ale byla vedena k identifikování ptačích druhů na základě vizuálního vjemu (většinou zprostředkovaného skrze 2D fotografie nebo

⁴⁵ Právní rovinou zde i ve zbytku textu míním (budoucí) část konfliktu a dění okolo povolovacích procesů výstavby (např. aktualizace územních plánů, vyhodnocení vlivů na životní prostředí, stavební povolení).

⁴⁶ Slezská ornitologická společnost je pobočným spolkem ČSO.

obrázky), a ne přímo v terénu – jak ukazuji dále, v terénu je zrak jen jedním ze zapojených smyslů, dominantním je (hlavně v hnízdní sezóně) sluch. Položeno jinak, jen naprosté minimum ptačích druhů umím poznávat podle hlasů, což mi ulehčilo udržet si odstup a nedostat se do situace „*going native*“ (Heřmanský 2019: 362), a soustředit se tak na to, jakými praxemi je samotné mapování prováděno. Díky načtené antropologické literatuře jsem se také učila při ornitologickém průzkumu všimnout si i toho, co při mapování *není* zachyceno, a jít přitom *za* taxonomické kategorie.

Ale teď už zpátky přímo k průzkumu. Stejně jako radní, tak i Dominik a Milan, dva členové SOS⁴⁷ podílející se na ornitologickém mapování, považují tento průzkum za stínový. Milan mi k tomu sděluje: „Existuje podezření, že ten oficiální průzkum, který dělá zpracovatel projektu, bude podjatý, takže tenhle výzkum je takový stínový průzkum.“ Dominik i Milan jsou oba proti výstavbě gigafactory na této lokalitě; Dominik již od oznámení výstavby přemýšlel, jakým způsobem se zapojit do odporu proti gigafactory, byl kvůli tomu také na prvním setkání místních (na základě kterého vznikl Spolek). Když později přišla nabídka na tento průzkum, Dominik to začal vnímat jako svůj podíl v boji proti gigafactory: „Doufám, že přispějeme k tomu, že se to tady nepostaví.“ Také Milan věří, že „snad i díky nám to tady stát nebude.“

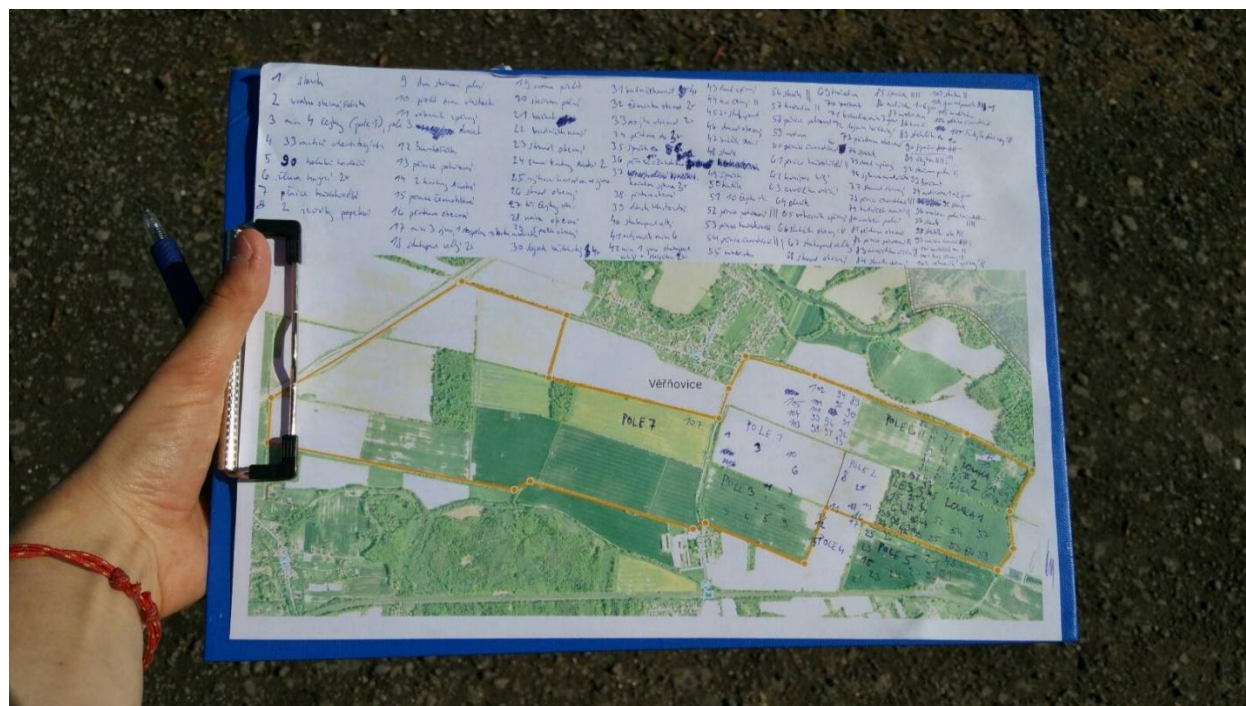
Na ornitologickém průzkumu se kromě Dominika a Milana podílel ještě jeden člen SOS. Kostrou průzkumu bylo mapování výskytu ptačího obyvatelstva ve vyznačené oblasti (Obr. 3), která kopíruje plochu zamýšlené gigafactory (projití okruhu okolo této oblasti se označuje jako kontrola). Během oficiálního průběhu mapování od dubna do července proběhlo 10 kontrol, přičemž jedna z nich proběhla v noci, aby v průzkumu byli:y pokrytí i noční ptáci (např. sovy). Dominik navíc podnikl několik kontrol nad rámec vymezeného rozsahu. Celkově jsem se připojila k pěti kontrolám: ke dvěma kontrolám, které prováděl Milan (květnová ranní a červnová noční), na tři ranní kontroly jsem se pak přidala ke Dominikovi (v červenci, v srpnu během klimajízdy a v září po povodních).

Kontroly byly pak doplněny akustickým monitoringem, během kterého bylo na místě necháno nahrávací zařízení a jehož záznam byl následně převeden do spektrogramu; při vyhodnocování není nutné projíždět celý záznam, neboť hlasy jednotlivých ptačích druhů mají specifický tvar vln, takže je možné hledat na záznamu tyto specifické tvary a dle nich určit druh. Zároveň akustický monitoring má svá omezení – při poslechu zvuků ptáků z nahrávky chybí na nahrávce několik věcí, které pomáhají s identifikací. Dominik mi to vysvětluje následovně „Z nahrávky ti chybí směr, vzdálenost toho zpěvu, jeho intenzita, prostředí, kde se ten pták vyskytuje a jak se u toho chová. Někteří ptáci zpívají za letu, někteří ne a toto všechno ti to pomáhá určit.“

⁴⁷ Na průzkumu pracovali:y dva členové a jedna členka. Kvůli anonymizaci jsem se rozhodla referovat o všech jako o členech. Zároveň stejně jako v případě se zástupci projektu budu při referování k nim v příčestí minulém používat koncovku -i:y, abych i zde upozornila na to, že se nejednalo jen o samé muže.

K identifikaci ptačího druhu na základě hlasu je tedy důležitý jeho ekologický kontext – tedy v jakých vztazích se daný jedinec nachází, jak se chová.

Většina mapování začínala v brzkých ranních hodinách, kdy je ptačí zpěv nejintenzivnější. Během hnízdní sezóny je ptačí zpěv hlavním vodítkem při rozpoznávání ptáků – vrchol ptačího zpěvu nastává v květnu a červnu-, s ústupem této sezony a intenzity zpěvu přichází ke slovu jiný smysl, a to zrak. Pro zaznamenání a vyhodnocení nezáleží na tom, zda byl daný druh spatřen či zda byl uslyšen jeho hlas. Kromě zpěvu (který používají hlavně samci) používají ptáci hlasy kontaktní, varovné, vábící; jiný typ zvuku vydávají pak juvenilní jedinci. Čím více různých typů zvuků dokáže mapovatelstvo rozpoznat, tím více druhů ptáků mohou identifikovat. Milan dle svých slov pozná všechny běžné druhy, většinu z nich se naučil poznávat přímo v terénu; některé vzácnější druhy, na které v terénu nenatrefí tak často, má naučené z aplikace. Dominik se nejvíce hlasů ptáků také naučil přímo v terénu; krom toho zmiňuje jako důležitý učební prostředek rádiový pořad Hlas pro tento den, který dostal na CD. Vzdálenost, na kterou jde slyšet ptačí zpěv, se liší druh od druhu, například zpěv drozda (*Turdus sp.*) jde slyšet na půl kilometru, zpěv králíčka (*Regulus sp.*) jen na pár metrů.

Obrázek 3: Zápis z mé první ornitologické kontroly aneb součást procesu translace. Na vytisknuté mapě je oranžově vyznačeno území, které bylo součástí tohoto ornitologického mapování (Zdroj: osobní archiv)

Základem kontroly je obejití okruhu v rámci vyznačeného území (Obr. 3), během kterého se Milan a Dominik snaží identifikovat veškeré přítomné ptactvo. Jejich postup zachycení a překlada živé bytosti do podoby biologického druhu je podobný, ale ne totožný:

Procházíme po polní cestě na okraji pole, na pravé straně je křoví. Během našeho povídání se Milan co pár metrů zastaví, aby se zaposlouchal do zpěvu ptáka, kterého ještě neidentifikoval a nenahlásil; následně mi nahlásí, jaký druh to byl, případně dodá i počet. Většinu ptáků zaznamenává sluchem, některé i zrakem. Po tom, co mi daný druh nahlásí, tak ho namluví i do telefonu. Každý pták tak zazní dvakrát. Zaznamenáváme každý druh a každého ptáka, Milan je namlouvá do telefonu, já zaznamenávám do papíru s mapou (Obr. 3). Do nahrávky v mobilu Milan přidává i další detaily, např. „Sla-vík, zpěv“, „tuhýk samec“, „jiříčky, min tři lov“, na papír se dostane jen info o druhu, počtu jedinců a zda někteří z nich byli:y juvenilní. (terénní deník, 18. 5. 2024)

Dominik na rozdíl od Milana nemá s sebou ani stativ, ani foťák, druhy si zapisuje do svého notýsku. Oproti Milanovi taky nemá vytisknutou mapu; u chráněných druhů si dělá screenshot lokace, kde jsme je potkali:y, u ostatních druhů přesnou lokaci nezaznamenává. Do notýsku si zapisuje počet jedinců daného druhu, krom toho k tomu přidává informaci, zda se jedná o samce, samici či juvenilního jedince (v případě, že tuto informaci ví). Stejně jako Milan většinu ptáků zaznamenává sluchem, oproti Milanovi mám pocit, že Dominik více kouká do dalekohledu. Dalekohled taky používá v případě, když vidí sedícího či letícího ptáka, který nevydává žádný zvuk.

(terénní deník, 5. 7. 2024)

Překlad pak pokračuje dál. Z notýsku, mapy a mobilu se ptačí druhy přepíšu do excelové tabulky; konkrétní bytosti, jedinci žijící ve fyzickém světě se pak sčítají a transformují v řádek v tabulce. Samotné projití zhruba jedenáctikilometrového okruhu trvá cca 5-6 hod, přepis jedné kontroly zabere další cca 2 hodiny. K tabulce je připojen krátký komentář o průběhu dané kontroly, kde je možné doplnit, jaké byly větrné a světelné podmínky (zvuk větru znesnadňuje možnost slyšet ptačí hlasy, mlha či slunce mohou negativně ovlivnit viditelnost). Tyto podklady se pak dostanou ke Karlovi, poslednímu členovi pracujícímu na výzkumu, který má za úkol jednotlivé tabulky a záznamy zkompletovat a vytvořit z nich závěrečnou zprávu.

S mapováním ptáků na základě jejich hlasů se pojí jeden problém – ptáci nejsou statické bytosti, mají křídla a přelétávají. Během mapování jsme na tuto skutečnost narazili:y několikrát: Dominik nebo Milan slyšeli:y někde zpívat nějakého ptáka a nebylo vždy jisté, zda se jedná o nového jedince nebo jedince, kterého už jsme slyšeli:y dříve, a který je tím pádem již zaznamenán. Když se Milana ptám, jak danou situaci řeší, odpovídá mi, že někdy je to o odhadu, přičemž zkušenost tomuto odhadování pomáhá. Zároveň tohle odhadování představuje jeden z prostorů pro nepřesnosti a posunutí průzkumu.

Těchto prostorů je více – další vzniká třeba ve chvíli, když v okolí proletí pták, ale Dominik nebo Milan se zrovna koukají do stativu na pole nebo někam jinam, takže ptáka nepostřehnou. Někdy naopak letícího ptáka postřehnou, ale pták letí tak rychle, že není možné ho určit. Do záznamu se dostanou jen určené druhy, neurčení přeletující či zpívající ptáci se do závěrečné tabulky

nedostanou. Zpěv některých ptáků (někdy se jedná o druhy, někdy je to spíše záležitost jedinců) není také vždy tolik přesný či tolik specifický pro daný druh, v případě nejistoty Milan a Dominik daného ptáka nezaznamenali: y – konkrétní jedince tedy zaslechli: y, ví, že se vyskytuje na dané lokalitě, ale protože ho nebylo možné stoprocentně určit, tak se do záznamu nedostal.

Co dál se do záznamu nedostane? V rámci překladu konkrétních jedinců do podoby závěrečné zprávy probíhá zároveň i jejich redukce. Popisovaný ornitologický monitoring je dobrým nástrojem pro zachycení kvantitativních údajů (druhy, počet jedinců, geografická poloha), ale ne kvalitativních (např. ekologické a sociální vztahy). Tyto vztahy jednotlivých jedinců tak zůstávají mimo závěrečnou tabulku. Některé typy vztahů, zvláště pak těch více-než-lidských (tzn. navázaných mezi lidským a ptačím obyvatelstvem) není ani možné pomocí tohoto typu monitoringu zachytit, protože vyžadují jiné metody i odlišné „umění si všimnout“ (Tsing 2015). Blíže se těmto více-než-lidským vztahům věnuji v podkapitole 8.3. Více-než-lidské sousedstvo a společný domov, kde se snažím přiblížit, že jsou to právě tyto sociální vazby, které tvoří domov domovem.

Karel, Milan a Dominik se při monitoringu řídí metodikou Hnízdní atlas 2014-2017 vydanou pro členstvo ČSO⁴⁸ (ČSO 2014), podle které se záznam ptáka dělí do několika kategorií hnízdního výskytu. Podle kategorie výskytu se určuje hodnota ptáka. Nejmenší hodnotu má pták v daném území nehnízdící či migrující přes dané území; následují tři kategorie: možné hnízdění (A1-A2), pravděpodobné hnízdění (B3-B9) a prokázané hnízdění (C10-C16). Zjednodušeně se dá říct, že čím je hnízdění pravděpodobnější, tím je daný nález cennější.

Pokud se daný druh vyskytuje ve svém vhodném biotopu, je to první předpoklad toho, že zde může i hnízdit, nejenom přelétávat. Pokud daný druh na tomto místě zpívá, šance, že zde hnízdí, se o něco zvětšuje. Nejpřesvědčivější důkaz hnízdění je pak nález hnízda i s mláďaty (viděnými nebo slyšenými).

Samotný překlad ptačího obyvatelstva do jazyka biologie a ekologie však nestačí, pokud má být výsledek mobilizovaný i v právních rovinách. Je potřeba mít oporu v zákonech, které některé ptačí druhy privilegují, a to skrze klasifikační jednotku „chráněný druh“. Dominik a Milan jsou si tohoto vědomi, v rámci výzkumu se proto soustředí na chráněné druhy, což se promítá i do způsobu vypracování: ptáky vyskytující se mimo vyznačené území neřeší, pokud se ale jedná o chráněný druh, tak je jeho nález uvedený tzv. v sousedství. Stejně tak u nálezu chráněného druhu se vyznačuje i přesná lokalita, kde se vyskytoval, zbytek druhů se do výstupu průzkumu dostane jen v podobě řádku ve výsledné tabulce.

⁴⁸ ČSO má současnosti přes 7000 členek a členů (ČSO 2025). Velkou doménou Česka jsou právě tyto „laicko-odborné“ spolky spojující expertstvo, širokou veřejnost, vědecko-praktické vědění, občanskou vědu (*citizen science*) s ochranou „přírody“ a pobytem v ní. Mezi nejznámější projekty občanské vědy v Česku patří „Ptačí hodinka“ nebo „Liniové sčítání druhů“ právě od ČSO nebo „Vlčí hlídky“ organizované Hnutím DUHA Šelmy. Databázi českých projektů občanské vědy je možné nalézt na webu Citizen Science (2025).

Přestože se oba soustředí na chráněné druhy, které je možné mobilizovat v právních rovínách, hodnotu vidí i jinde:

Dominik: „Na tom okruhu potkáš třeba 20 strnadů; když jdu u nás, tak potkám třeba jednoho. Zákon sice hledí na jednotlivé druhy, ale z mého pohledu je důležitější ta denzita.“

(terénní deník, 5. 7 .2024)

Milan: „V tom průzkumu jde jednak o chráněné druhy, jednak o rozmanitost. Za každý druh jsem tak vděčný.“

(terénní deník, 18. 5 .2024)

Před námi letí hejno holubů, Dominik na ně zamíří dalekohledem: „Koukám, jestli mezi těmi hřivnáči není doupňák.“⁴⁹

Sára: „Chudáci hřivnáči, nejsou dostateční, člověk tam hledá toho doupňáka“.

Dominik: „Ale jsou dostateční. Já jsem ty zákony nevymyslel“.

(terénní deník, 24. 8. 2024)

Současné právní a administrativní systémy ochrany „přírody“ a krajiny však neumí moc dobře číst tento typ hodnot jako je denzita nebo rozmanitost. Tyto systémy jsou dále v zakotvené v dichotomii člověk-„příroda“, proto i v rámci překládání do závěrečné zprávy ornitologického průzkumu zůstává tato dichotomie zachována. Stejně tak tyto systémy neumí číst akty péče: příkladem může být ochrana čejčích hnízd, do kterých se Milan a Dominik v předchozích letech na dané lokalitě zapojili:⁵⁰ V rámci ochrany hnízd je potřeba nalézt čejčí hnízda a označit je bambusovými tyčkami, aby se jim následně mohla vyhnout zemědělská technika, která představuje pro čejčí hnízda hrozbu. Nedílnou součástí je komunikace a domluva s lidmi hospodařící na dané ploše. Tento akt péče není pro právní rovinu čitelný, a proto se do závěrečné zprávy také nedostává.

Závěrečná zpráva k ornitologickému výzkumu byla dokončena během podzimu 2024. S Dominikem a Milanem jsme byly domluveni:y, že mi po dokončení průzkumu nasdílí výsledky, k čemuž ale do odevzdání této práce nedošlo.⁵¹ Dle Dominika existují tlaky ze strany oficiálních

⁴⁹ Holub doupňák (*Columba oenas*) je zákonem klasifikovaný jako chráněný druh, holub hřivnáč (*Columba palumbus*) ne.

⁵⁰ V Dolní Lutyni se nachází významné hnízdiště čejek chocholatých (*Vanellus vanellus*) ve Slezsku. Čejky jsou obecně kvůli změně hospodaření a úbytku zemědělských mokřadů rychle ubývajícím druhem zemědělské krajiny, ČSO z tohoto důvodu organizuje jak jejich cílené mapování, tak akce pro veřejnost o ochraně jejich hnízd (ČSO 2024).

⁵¹ I když jsem závěrečnou zprávu k ornitologickému výzkumu před odevzdáním diplomové práce neměla k dispozici, tak na předchozích stránkách popisuji, co se do závěrečné zprávy dostane a co ne. Jak to? Při tomto popisu jsem vycházela z toho, jaký typ informací Dominik a Milan sbírali:y, z jejich povídání o tom, jakou podobu bude mít

posuzovatelů, kteří se snaží k výsledkům dostat a kvůli tomu nedošlo k zveřejnění výsledků, ani je nebylo možné sdílet se mnou. Tato situace jednak obecně ilustruje atmosféru opatrnosti ze strany jednotlivých stran konfliktu panující okolo citlivosti dat (srovnej s přístupem zástupců projektu v podkapitole 3.2. Na a za hranicemi terénu) a jednak potvrzuje vnímání tohoto průzkumu jakožto stínového a předpoklad jeho použití v následujících právních rovinách konfliktu.

6.2. Mobilizace kuňek

Pokračujeme dál, na polní cestě jsou kaluže. Když kolem nich procházíme, tak do nich nakukuji, Dominik se ke mně přidává a kouká taky. Při přiblížení k jedné louži jsme viděli: pohyb, jak do ní skočila žába. S Dominikem jsme se snažili: zjistit, o jakou žabu se jednalo, ovšem přes zabahněnost nešlo do vody skoro vůbec vidět. Dominik používal konec svého stativu, aby projížděl vodu; odsunul s ním vegetaci na okraji kaluže, já jsem zkusila na random pohybem ruky do vody žabu chytit, což se ale nepovedlo. Nedaří se nám zjistit, jaký žabí obyvatel tam žije (...). Dominik při pohybu stativem v okolí nahlas říká, ať žába vyleze, k tomu dodává „Je to pro tvoje dobro.“

(zkráceno z terénního deník, 27. 9 .2024)

Druhá část kapitoly se věnuje mobilizaci a dění okolo kuňky žlutobřiché. Kuňka žlutobřichá je předmětem ochrany EVL, což z ní činí privilegovanou skupinou jiného-než-lidského obyvatelstva z pohledu práva. Podobně jako u ptactva, probíhá tak její překlad do jazyka biologie a ekologie, aby mohla být mobilizována v právní rovině. První krok překladu zde představuje schopnost najít kuňku, k čemuž je potřeba vědět, jaký typ biotopů a prostředí kuňka vyhledává.

Kuňka obývá periodické tůně, které se původně nacházely v prostředí meandrující štěrkonosné Olše. Vzhledem k tomu, že došlo k úpravě Olše, kdy byla narovnána a zapuštěna (viz kapitola 7. Voda), tak se zde přestaly vytvářet pro kuňku nezbytné periodické tůně. Ty nyní kuňka nalézá v zemědělskou technikou vyjetých kolejích, terénních depresích na polích, důležité jsou pro ni také polní mokřady, lesní tůně a odstavená říční ramena (Agentura ochrany příroda a krajiny 2017). Tůně v tomto prostředí pro ni představují tzv. sekundární habitat; počítá s tím, že druhý rok už tam ta tůň být nemusí, dokáže se mozaikovitě pohybovat v krajině.

Jak ilustruje úvodní ukázka z terénního deníku výše, i já sama jsem koukala do kaluží, tůní, polních mokřadů a hledala, zda zde nebydlí kuňky nebo jiné obyvatelstvo. Během jedné z kontrol se ke mně přidal i Dominik. Společně jsme díky zaznamenanému skoku věděli: že v dané kaluži žije žabí obyvatelstvo, nicméně aby bylo možné ho mobilizovat v právní rovině, bylo by potřeba zjistit, o jaký druh se jedná.

závěrečná zpráva i z vlastní zkušeností se čtením závěrečných dokumentů ornitologických mapování. Zároveň jsem kvůli této skutečnosti nemohla při popisu překladu do formy závěrečné zprávy jít do větších podrobností.

Od červnového dne, kdy jsem v polním mokřadu (viz podkapitola 7.1. Polní mokřady) našla svou první, ani ne centimetrovou žábu, bylo mé pobývání v terénu tvarováno tímto typem činnosti. Častokrát jsem po příjezdu do Dolní Lutyně prvně zamířila k polím a jiným místům, kde se vyskytovaly periodické tůně a hledala jsem v nich kuňky. Proč? Z aktivistické pozice jsem byla zvědavá, jestli se kuňky vyskytují přímo na ploše určené pro gigafactory nebo pouze v okolí, z biologické pozice mě zajímalo, jaké druhy zde žijí, z antropologické jsem přemýšlela nad tím, jak studovat sociální život kuněk a více-než-lidské vztahy. A v průsečíku těchto tří pozic pak byla radost, když jsem narazila na kuňku či jiné žabí obyvatelstvo.

Snažila jsem se také připojit k monitoringu kuněk – dle Směrnice rady 92/43/EHS (EU 1992), na základě které se EVL vyhlašují, mají členské státy povinnost zajistit sledování stavu přírodních stanovišť a druhů zmíněných v příloze této směrnice. Monitoringu kuňky žlutobřiché v této EVL se věnuje Tomáš, zoolog z Ostravské univerzity. Tomáš byl zvláště z kraje jara poměrně viditelnou postavou, kdy z role odborníka vystoupil na první březnové veřejné besedě v Dolní Lutyni, také s ním vznikl rozhovor, dával citace do médií. Tomáše tedy prvně kontaktuji již v mých etnografických začátcích, ke konci dubna se setkáváme právě na půdě univerzity.

Tomáš mi ochotně a podrobně vysvětluje soustavu Natura 2000 a ekologii kuňky žlutobřiché; nadhazuji, zda bych se někdy mohla k němu přidat na monitoring, Tomáš přikyvuje, ale zároveň dodává, že na monitoring se vydává za tmy a rozhoduje se operativně v průběhu dne, zda se večer vydá na tuto lokalitu nebo na nějakou jinou. K mému připojení k Tomášovi během monitoringu nakonec nikdy nedošlo, proto jsem nikdy nebyla přítomná tomu, jakým způsobem probíhalo jeho překládání kuňky během mapování.

V průběhu následujících měsíců z různých stran opakovaně o Tomášovi slyším, neb má na starosti „Studii vlivů zamýšlené stavby ‚Park Lutyně‘ (...)“, která byla zmíněna výše. Ve veřejných prostředcích už se naopak neobjevuje. V podzimních měsících ho opakovaně kontaktuji mailem i telefonicky ohledně dalšího setkání, to se nám ale již přes Tomášovu zaneprázdněnost nepodaří domluvit.

Tomáš provádí monitoring kuňky již třetím nebo čtvrtým rokem, řídí se metodikou (Vojar a Jeřábková 2024), která ustavuje povinnost navštívit lokalitu minimálně dvakrát ročně. Kuňky se v EVL vyskytují na více místech, nachází se i v krajině mimo EVL, ve volné krajině se ale neřeší jejich mapování a monitoring. Hlavní těžiště výskytu je v EVL; toto je území, kde by díky zákonné ochraně měla kuňka prosperovat a odkud pak může migrovat do okolní krajiny a posilovat okolní populace. Zdejší populace tedy funguje jako zdrojová populace. Důležité je, aby jednotlivé populace jak v EVL, tak ve volné krajině mohly mezi sebou komunikovat, jinak může docházet k inbreedingu (neboli příbuzenskému křížení, které může negativně ovlivňovat dané populace). V této oblasti také dle literatury dochází k hybridizaci kuňky žlutobřiché s kuňkou obecnou (*Bombina bombina*; Chlebík & Polášek 2005), Tomáš ale tuto informaci nezmiňuje. Za celou dobu v terénu

jsem slyšela jen od jedné osoby (konkrétně od jednoho člověka ze zpracovatelského týmu oficiálního biologického průzkumu) zmínku o křížencích kuněk, jinak se nikdo o fenomén hybridizace kuněk v dané lokalitě nezajímal. Tahle hybridizace má potenciálně zajímavé konotace – hybridy kuňky žlutobřiché a obecné totiž není možné vizuálně stoprocentně odlišit od kuněk žlutobříchých, k tomu by bylo zapotřebí provést DNA analýzu (Szymura 1993). Jakou kuňku tedy mobilizujeme? Žlutobřichou, hybrida? Z hlediska navazování více-než-lidských vztahů (blíže kapitola 8. Vícedruhová spravedlnost) tato otázka není podstatná, z hlediska právní roviny ano, neboť administrativní systém napojený na směrnice, předměty ochrany a EVL s hybridností kuněk neumí pracovat.

Data o výskytu kuňky jsou dostupná v Nálezové databázi ochrany přírody (NDOP), kterou provozuje Agentura ochrany přírody a krajiny. Tomáš zatím do NDOP zadával jen výskyt kuňky v rámci EVL, ale uvádí, že tam nejspíše zpětně přidá i nálezy kuňky z okolní krajiny, aby šlo vidět, že se tam vyskytuje. Zatímco mi Tomáš vysvětluje dynamiku populací v a mimo EVL, vytváří u toho na papír náčrt lokality. Dálnice, chystaná vysokorychlostní trať⁵², doprostřed papíru kreslí zamýšlenou gigafactory – všemi těmito stavbami dochází k fragmentaci EVL: „S tou plánovanou výstavbou dochází k obestavení kuňky. To je první krok k tomu, abychom ten druh vyhubili:y. Nebude tam komunikace mezi populacemi a posilování těch populací v okolní krajině“. K tomu dodává, že kuňky zvládnou migrovat na vzdálenost několika kilometrů.

Tomáš na našem setkání pojmenovává, jak vnímá svou roli: „Rolí přírodovědců, biologů je ukázat na tu negativní stránku (*výstavby gigafactory, poznámka SH*), nemůžeme se přivazovat ke stromům.“ Tomáš pokračuje, že samotní biologové a bioložky sice mohou mít k danému záměru svůj osobní názor, ale nemohou ho oficiálně šířit pod záštitou univerzity, za ni mohou podávat odborné informace o dané lokalitě. S Tomášem se dá souhlasit v tom, že pro vědecké zaměstnání univerzit může být kvůli politicko-mocenskému nastavení obtížné prezentovat svůj „osobní názor“ pod jménem univerzity. Zároveň ale můžeme namítat, že i osobnost vědce a vědkyně včetně jejich osobních názorů a hodnot (jak se line i napříč touto prací) se promítá do způsobu, jakým sbírá, tvoří, analyzuje a interpretuje data. Společenské a humanitní vědy se s tímto vyrovnávají pomocí principu reflexivity, jeho aplikace v přírodních vědách však nebývá zvykem.

Tomáš sice svou roli biologa vymezuje vůči přivazování se ke stromům (aneb k jedné ze stereotypních představ ekologických aktivistů a aktivistek), i přes toto vymezení je ale možné chápat jeho pozici do jisté míry také jako aktivistickou- jeho aktivismus nemá podobu tvorby petic, protestů, předrefendového kampaňování, ale podobu mobilizace kuňky proti gigafactory skrze biologická a ekologická data. Kuňku v této formě mobilizuje v médiích, na veřejné debatě; má

⁵² V následujících 10-15 letech by měla být postavena podél stávající železniční tratě vysokorychlostní trať (VRT). Přes Dolní Lutyni povede část koridoru Bohumín-Katovice (Karvinský deník 2024a).

smluvně za úkol monitorovat a mapovat kuňku pouze v oblasti EVL, nyní ale hodlá zapsat i nálezy z okolních míst.

S Matyášem se setkáváme v květnový podvečer na autobusové zastávce v místní části Zbytky. Matyáš přichází se slunečními brýlemi zastrčených ve vlasech, na sobě má bílé tričko s červenou STOP značkou, kolem které je nápis „STOP gigafactory“. Matyáš je jedním ze členů Spolku, který momentálně celý žije přípravami na červnové referendum, jejíž v rámci dělá tzv. door-to-door kampaň, jejichž hlavním cílem je veškerému obyvatelstvu Dolní Lutyně předat osobně leták k referendu. Po úvodním vzájemném představení míříme k prvnímu domu, kde se však na nikoho nedozvoníme, ani nikdo není na zahradě. Vytahuji tedy propisku, prázdný papír a zapisuji číslo domu, abychom se k němu mohli vrátit později. Stejně jako u ornitologického průzkumu se tak dostávám do role zapisovačky; v tomto případě ale píšu čísla u těch bytostí, které jsme nezastihli; u ornitologického průzkumu to bylo přesně naopak.

Po hodině a půl společného rozdávání letáků už se vracíme poslední ulicí zpátky, v jedné z posledních interakcí se dáváme do hovoru s cca padesátiletým mužem. Stejně jako většina lidí, se kterými jsme během dneška mluvili; je proti gigafactory. Ve většina případů si od nás lidé jen vzali; letáček, v jedné, dvou větách nám sdělili; že k referendu půjdou a/nebo že jsou proti gigafactory, pak proběhlo rozloučení. Tento pán se s námi ale pouští do hovoru, během kterého nám radí, jak můžeme výstavbě zabránit: „Tam najděte nějakou žábu nebo brouka a udělejte z toho fotky. Já ty zelené nemám většinou moc rád, nechtějí postavit dálnici kvůli žábě“. Matyáš do toho skáče a s nadšením mu hrdě odpovídá: „My už tam máme žabu, kuňku žlutobřichou!“

(terénní deník, 23. 5. 2024)

Muž v interakci s Matyášem a se mnou vyslovil další ze stereotypů o „zelených“: zpomalování či zastavování staveb a projektů kvůli výskytu chráněných druhů. Aktivisté a aktivistky bývají taky někdy osočovány z toho, že dané organismy na lokalitách cíleně vypouštějí. Při komunikaci s různým členstvem Spolku jsem opakovaně narážela na to, že sami sebe nevnímají jako „zelené“ aktivistky a aktivisty. Matyáš se však vůči tomuto stereotypu nevymezuje, naopak – hrdě se hlásí k tomu, že „už tam kuňku mají“.

Muž z ukázky si je vědom, že k mobilizaci daných organismů je potřeba jejich překlad. Nestáčí, aby se „nějaká žába nebo brouk“ na lokalitě vyskytovala, je potřeba ji zachytit do jiné formy – v tomto případě fotografie-, aby bylo možné ji dále mobilizovat. Ve formě fotografie (Obr. 4) byla kuňka v září mobilizována na sociálních sítích Spolku. Autorstvo příspěvku vypíchlo v textu jednak status kuňky jakožto součást Natura 2000, čímž upozorňuje na právní rovinu, zároveň je v tomto příspěvku kuňka pojmenována jako „asi jediný obyvatel Dolní Lutyně, který měl radost z deštivého počasí“. Deštivé počasí nás čeká v následující kapitole, kuňka jako obyvatelka a sousedka se pak objeví v poslední kapitole o vícedruhovém spravedlnosti.

Obrázek 4: Kuřka je na sociálních sítích Spolku mobilizovaná jako vzácný druh a součást Natura 2000, ale také jako obyvatel Dolní Lutyně (Zdroj: výzkumné partnerstvo, použito s písemným souhlasem)

7. Voda

Takže ani referendum⁵³, ani voda?

Koukám, že vedení se rozhodlo: „jedem podle plánu, protože my chceme prémie?“

(komentář ve Facebookové skupině k příspěvku o probíhající aktualizaci Zásad územního rozvoje, říjen 2024)

Zbývají tři dny do referenda, SIRS a MSID organizují předposlední ze série čtyř stánků. Ve Věřňovicích se na stánku setkávám se zástupci projektu Eduardem a Oldřichem, které už jsem potkala na prvním stánku. Oproti předchozímu stánku tentokrát chybí letáčky i koláčky. Dušan přijíždí o chvilku později, protože se byl podívat u Olše: „To vypadá, že všichni jsou tam, je tam tak dvacet lidí a fotí si tu vodu“. I já jsem se byla předtím u řeky podívat, neb jsem během dne zaznamenala, jak se zvýšená hladina řeší ve facebookové skupině. Hladina je vyšší než normálně, voda zbarvená do hněda (Obr. 5), u mostu jde vidět nashromážděné dřevo, pod mostem je také zapřičený velký kmen stromu. Řeka je hlasitější než obvykle, za mostem se tvoří velké hnědé vlny.

Eduard, Oldřich a Dušan se na stánku dále baví o vodě, Oldřich přitom kouká na aktuální mapu povodní a propočítá, kolikaterá voda to je: „Tohle by měla být nejhorší voda roční“. Oldřich

Obrázek 5: Rozbouřená Olše z počátku června (Zdroj: osobní archiv)

⁵³ V červnovém referendu se 88 % hlasujícího voličstva vyslovilo proti gigafactory, a zavázalo tak obec k podávání námitek a připomínek v následujících povolovacích procesech. I přes výsledek referenda přípravy projektu dále pokračují (Karvinský deník 2024b).

dále pokračuje, že kdyby se voda z Olše vylila, tak se zastaví u dolíku, který ve Věřňovicích je. Eduard ukazuje fotky z Prahy, konkrétně z Trojské lávky, a sdílí s námi, že i hladina Vltavy byla zvednutá.

Oldřich jde do auta, kde si bere nově zpracovaný matematický model popisující odtokové poměry při povodních: „Já jsem ten model i vytisknul, kdyby ho někdo chtěl vidět“. Na papíru jsou dva obrázky, jeden reprezentuje model od Povodí Odry z roku 2019, druhý je model, který v letošním roce vypracoval zpracovatel studie záplavového území. Dozvídám se, že probíhala verifikace nového modelu, a to na základě fotek z minulých povodní: „Tady v tom místě jim dle modelu vyšlo, že tam mělo být 20 cm vody a pak když se podívali: y na fotky z toho roku, tak tam voda byla ve výšce 20 cm, takže ten model sedí“. Oldřich zmiňuje, že se do toho modelu ještě bude muset dát přeložka silnice i/67, ta to rozložení vody taky může změnit.

První půlhodinu se na stánku nikdo nezastavuje, povídáme si tedy mezi sebou. V jednu chvíli přijíždí před stánek auto, řídí ho Matyáš, člen Spolku, se kterým jsme společně rozdávali: y letáčky v rámci předreferendové kampaně. Zastavuje u nás, vystupuje a mým směrem říká: „Dobrý den, já jsem se jenom zastavil vás pozdravit, byl jsem se podívat na tu katastrofu“. Katastrofou míní zvýšenou hladinu Olše, odtamtud autem přijel. Eduard se Matyáše ptá, zda se nechce na něco zeptat, Matyáš mu rázně odpovídá, že ne, u toho již odchází, nastupuje do auta a jede zase pryč. Někdo z ostatních mužů na stánku to okomentuje slovy, že je těžké se s těmi lidmi bavit, když vůbec tomu nejsou otevření: y.

V úvodní ukázce ze stánku můžeme vidět, jak konkrétně Olše a její zvýšená hladina ovlivňuje jednání lidí i konflikt ohledně výstavby gigafactory. Jakmile se na začátku června zvýšila hladina tohoto toku, lidé zpozornili: y, postovali: y příspěvky, fotky, videa do společné facebookové skupiny, jezdili: y se na danou *katastrofu* podívat. Stejně tak i mé či Dušanovi kroky v ten den vedly směrem k řece. Oldřich si také speciálně vytisknul model povodní, protože předpokládal, že bude lidi zajímat. Oldřich dále využívá expertní data, aby vyhodnotil, o jak závažnou situaci se jedná. Kdyby byl místním, možná by se nemusel dívat na internet, možná by použil své lokální vědění (společně se Scottem bychom mohli: y říct *mētis*; Scott 1998), popř. kombinace expertního a lokálního vědění, aby posoudil významnost zvýšené hladiny. Třeba by tušil, že dokud hladina nestoupne nad jeden určitý kámen, je možné zůstat v klidu (Mottlová 2021: 18). Rozbouřená řeka se skrze kamerový záběr i ústa člena Spolku dostává také do reportáže České televize, která byla natáčena ve stejný den.

Tohle chování ovšem není specifické jen pro kontext Dolní Lutyně. Patrně všude, kde by došlo k zvýšení hladiny řeky, by se lidé začali: y zajímat, jak naznačuje i chování Eduarda, který nám ukazoval fotky zvýšené Vltavy. Situace v Dolní Lutyni je ale specifická tím, že lokalita, na které by gigafactory měla být postavena, je z části záplavovým územím pro stoletou vodu Olše, a proto zvýšená hladina Olše a její potenciální vylití se z břehů vstupuje i do dění okolo gigafactory.

Olše je ale jen jednou z forem vody, která do tohoto konfliktu vstupuje, což však není převlivé— jak tvrdí Ballesterio (2019: 406), antropoložky a antropologové věnující se vodě berou multiplicitu vody jako „analytický výchozí bod než jako objev.“ Voda se obecně v životě bytostí v Dolní Lutyně objevuje v různých fyzikálních podobách –toky Olše a Lutyňka, periodické louže, spodní voda, efemérní polní mokřady, srážky – i významech – domov pro kuňky, místo na koupání pro lidi a psy, estetický prožitek, pomocnice i hrozba pro výstavbu gigafactory.

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na popsání dvou podob toho, jakým způsobem konflikt okolo výstavby gigafactory ovlivňuje právě voda. Přestože jsem kapitolu započala popisem dění okolo zvednuté hladiny Olše, tak v první části kapitoly se zaměřím na fenomén polních mokřadů, které se periodicky vyskytují na ploše určené pro gigafactory. Tématu povodní, zvláště pak těm, které proběhly v září 2024, se budu věnovat v druhé části kapitoly a zaměřím se hlavně na to, jakými způsoby se povodně staly využívanými argumenty proti gigafactory. Své místo by si zde zasloužila také spodní voda, jejíž hladina je v podstatě v celé Dolní Lutyni vysoká, ovšem z důvodu omezeného rozsahu této práce a vytvořených dat nebudu k spodní vodě specificky upínat pozornost.

7.1. Polní mokřady⁵⁴

Polovina července, doba žní. Pole brázdí dva kombajny, střídavě přijíždějí a odjíždějí traktory s korbami odvážející sklizenou plodinu. Martin nastupuje do jednoho kombajnu, já do druhého; Martin natáčí, já si s řidičem kombajnu povídám o žních, zdejších polích, vztazích mezi místními zemědělci, gigafactory. Po více než hodině jízdy se nadšeně scházíme na silnici protínající potenciální první a druhou fázi gigafactory, kousek od nás parkuje zemědělec Standa, se kterým se již dříve potkala. Míříme s Martinem za ním a pouštíme se do hovoru, během něhož se dostaneme i k tématu meliorací. Standa nás pobízí: „Pojďte, můžeme se jít na to podívat, ukážu vám to“. Nastupujeme do jeho auta a popojíždíme o pár set metrů dál k strouze protínající pole. Standa nám vysvětluje jejich dynamiku: na okrajích polích je odvodňovací systém (příkopy), do kterého ústí meliorační trubky z polí, a který by měl vodu odvádět z polí pryč. Tyto příkopy má ale pod správou Státní pozemkový úřad, který se o ně ale pravidelně nestará, strouhy jsou tedy zanášeny listím a jiným materiálem, což způsobuje to, že voda z pole odtéká méně či vůbec. Standa někdy vezme věc do vlastních rukou, respektive do lžice bagru a svépomocí odvodňovací systém čistí.

„Vidíte tam tu díru? Ta je od bobra.“ Standa ukazuje napřaženou rukou na břeh příkopy, Martin si to natáčí na mobil. „To jsou ty jejich nory“ pokračuje Standa „A on si tu hráz staví proto, aby zvedl hladinu vody, aby ten jeho vchod do té nory byl pod vodou, kvůli ochrany. To je, proč on ty hráze tam staví na tom. My to samozřejmě rádi nemáme. Já, když vidím, že on mi zas tam staví

⁵⁴ Část této podkapitoly vychází z eseje „Fenomén efemérních polních mokřadů na příkladu Dolní Lutyně“, kterou jsem vypracovala k zakončení předmětu Světové biomy a biotopy České republiky v akademickém roce 2023/2024.

hráz, tak tam hned jedu s bagrem a hned mu to rozbiju⁵⁵, protože já nepotřebuji, aby mi ta hráz se tam zvedla, a ještě tím tuplem to neodtíkal, jo.“

(zkrácený záznam z terénního deníku, červenec 2024)

Rýžové pole, laguny, jezera, mokřady, podmáčené plochy (Obr.6). Těmito názvy místní obyvatelstvo, zemědělci⁵⁶ a ornitologové označují polní mokřady vznikající na dolnolutyňských polích. Zamokřené sníženiny, zvodnělé plochy, kaluže, mokřady, zamokřené deprese na orné půdě, zvodnělý průběh. Takto jsou nazývané v oficiálním prověřovacím biologickém průzkumu (Kočvara 2024). Tyto podmáčené vodní plochy se vytváří na polích, kde má stát gigafactory, a krom těchto názvů je možné je pojmenovat jako efemérní polní mokřady.

Co se skrývá pod tímto pojmem? Dle Němce a kol. (2012) se jedná o „zemědělsky obhospodařovanou plochu (pole), která je v průběhu vegetační sezony podmáčená nebo se stagnující vodou, což omezuje růst kulturní plodiny.“ Vznik efemérního polního mokřadu závisí na klimatických podmínkách v daném roce, hlavně na dostatku vody. Zdrojem vody mohou být srážky, podzemní zásoby či voda ze záplav při povodních. Efemérní polní mokřady vyžadují zemědělské obhospodařování, které blokuje sukcesi; při ponechání samovolnému vývoji by došlo k přeměně charakteru mokřadu a změně společenstev na něj navázaných. Způsob a intenzita obhospodařování (hlavně způsob mechanizace) je krom dostatku vody důležitým faktorem ovlivňující podobu mokřadu (Němec a kol. 2012).

Dle mých zkušeností jsou dolnolutyňské mokřady skutečně efemérní, při delším časovém úseku bez srážek docházelo k zmenšení jejich plochy či přímo jejich zániku. Během minulého století, stejně jako na většině území tehdejšího Československa, zde byl vybudován systém meliorací, který má za úkol odvodňovat a vysušovat pole a mokřady. Meliorační trubky vedou napříč poli, po obvodu polí jsou pak příkopy, do kterých je voda z meliorací přiváděna a kterými by měla být pak odváděna z území pryč, směrem po toku Olše.

Tento systém meliorací ale není úplně funkční a voda tak správně neodtéká, jak nám vysvětloval i Standa v úvodní scéně a jak mi potvrzovali i ostatní zemědělci. Teorii o přesném důvodu vzniku polních mokřadů na daných polích jsem slyšela několik. Dle Standy před postavením dálnice na polích žádné laguny nevznikaly: meliorační příkopy fungovaly, voda odtékala. V momentu, kdy se do krajiny usadilo tak těžké těleso jako je dálnice, tak došlo ke změně odtoku spodních a povrchových vod. Bývalý zemědělec Karel si vznik polních mokřadů vysvětluje jinak, jejich vznik

⁵⁵ U případu narušování bobříh hrází jsem čelila etickému dilematu, zda bych na dané zjištění neměla reagovat (např. skrze nahlášení na Českou inspekci životního prostředí). Na jedné straně by tím byla narušena důvěra mezi výzkumníci a výzkumným partnerem, na druhou stranu se jedná o ničení domovů bobrů a v rámci symetrizace lidských a jiných-než-lidských perspektiv bych při tomto zjištění měla reagovat. Nakonec jsem se rozhodla neřešit tuto záležitost cestou právního systému a upřednostnila jsem tak důvěru mezi výzkumníci a lidským výzkumným partnerem.

⁵⁶ Zde se nejedná o generické maskulinum – během svého výzkumu jsem se setkala pouze s muži zemědělci.

ale také dává do spojitosti s dálnicí: „Když stavěli: y tu dálnici, tak při tom nemysleli: y na drenáž. Tady všude byly trubky, které tu vodu odváděly pryč z polí. Ale oni: y to při stavbě dálnice zničili: y, proto jsou teďka ta pole tolik mokrá.“ Jinou teorii vzniku má David, místní obyvatel žijící v domech u sběrného dvoru. David si myslí, že drenáže, které mají vodu odvádět, jsou poničené od samotných lidí hospodařících na daných polích, neboť na drenáže nedávali: y pozor, a proto je tam teď na polích tolik vody.

Laguny pro zemědělce představují problém, neboť v daných místech veškerá zasazená kultura shnije. Podle zemědělce Jaromíra se s podmáčenými plochami dá pracovat, je potřeba lokální znalost, více limitující je podle něho fakt, že se jedná o těžší, jílovité půdy. Podmáčené plochy ovlivňují také pohyb zemědělské techniky na polích – jak během sklizně, tak během aplikace pesticidů a jiných postřiků.

Obrázek 6: Efemérní polní mokřad na poli před Věřňovicemi, kde by měla být postavena gigafactory. V pozadí je možné vidět linii domů, které by byly v těsném sousedství této stavby. (Zdroj: osobní archiv)

Později jsem měla možnost se posadit do kombajnu během sklizně, kde mi řidič kombajnu Ondřej vysvětloval dynamiku těchto lagun z jeho pohledu: „Když se někde chytne pšenice, tak má tak vysokou denzitu, že již v ní nevyroste žádný další plevel. Plevel, co by tam byl, stačí vzít jedním postřikem chemie. V místech, kde pšenice neroste, což jsou právě podmáčené plochy, tak může vyrůst plevel, neb tam není konkurence té pšenice, která v tom místě není tak hustá, aby se tam plevel neuchytil. Pšenice ve vlhku vydrží týden, 14 dní, když už je tam ale měsíc, tak je toho na ni moc a ona shnije.“ Ptala jsem se Ondřeje, zda je to takhle se všemi plodinami či zda nějaká přežije v těch lagunách; Ondřej mi odpovídá, že je v podstatě jedno, jaká plodina se tam vyseje – jakmile je tam ta voda, tak tam žádné plodiny nevydrží. „Jedině rýži by se to mohlo líbit“ dodává se smíchem.

Vznik efemérních polních mokřadů ze zemědělské pohledu představuje problém, naopak z přírodovědného pohledu jsou efemérní polní mokřady vítány. V českých podmínkách se jedná v intenzivně obdělávané zemědělské krajině o významný biotop pro různé skupiny organismů–např. mokřadní ptáky (Sychra a kol. 2021), planktonní korýše (Pliska a kol. 2023) či vzácné druhy cévnatých rostlin (Němec a kol. 2014). Přírodovědci Čámlík a Sychra (2021) mluví o významu polních mokřadů jakožto refugií biodiverzity v zemědělské krajině, ČSO (2020) nazývá polní mokřady jako oázy plné života.

Má zkušenost z Dolní Lutyně je obdobná. Když jsem obcházela daná pole s ornitology během mapování ptačích druhů, tak polní mokřady pro ně představovaly zajímavé plochy, kde by se mohly vyskytovat bahňáci. Jedno z ornitologických mapování probíhalo v noci, ornitolog mě tehdy poprosil, zda bych nemohla ještě za světla dorazit na jedno specifické místo, kde se vyskytuje mokřad, abych zkontrolovala, zda se tam nějakí bahňáci či jiní ptáci nevyskytují. Z ornitologických kontrol mám zaznamenáno, že přímo na mokřadech se vyskytovaly čejky chocholaté (*Vanellus vanellus*), vodouš rudonohý (*Tringa totanus*), kulíci říční (*Charadrius dubius*) či jeřábi popelaví (*Grus grus*). Krom toho se v polních mokřadech vyskytovaly pulci obojživelníků, později jsem na polích objevila i malé žabky.

Významu mokřadů pro jiný-než-lidský život jsou si vědomi i někteří zemědělci. Během hovoru s řidičem kombajnu Ondřejem nadhazují, že se ty laguny mohou možná líbit nějakým živočichům. „Joo, žijí tam žáby, slyšel jsem, že i nějaká vzácná“. „To bude kuňka“⁵⁷, doplňuji ho. „Joo, tak to já už takové podrobnosti nevím“ zasměje se.

Paradoxně v tomto kontextu může vyznívat chování Standy, který je (stejně jako ostatní zemědělci, se kterými jsem se v Dolní Lutyni měla možnost potkat) proti gigafactory, zároveň ale vyhání bobry z odvodňovacích kanálů. Činí tak proto, aby zabránil přehrazení kanálu a s ním spojeným snížením odtoku vody z polí, zároveň tím snižuje pravděpodobnost vzniku a udržení

⁵⁷ Ve skutečnosti jsem na kuňky přímo v lagunách nenarazila; nacházela jsem je v kalužích na či u polních cest, ale ne v podmáčených plochách přímo na poli.

efemérních mokřadů. Ty však představují refugium pro (vzácné) druhy jiných-než-lidských bytostí, mimo jiné i ptactva, které se snaží mobilizovat ve stínovém průzkumu členstvo SOS, aby zabránilo výstavbě gigafactory. Standa tak svou proti-bobří činností brání usídlení ptactva, jehož přítomnost by díky převedení do biologického jazyka mohla výstavbě zabránit.

Krom zemědělského a biologického pohledu na efemérní polní mokřady bych zde ráda v krátkosti uvedla pohled ze strany zástupců projektu, respektive odpůrců a odpůrkyň gigafactory. Ze stran odpůrců a odpůrkyň výstavby jsem zaslechla, že se někdy objevuje argumentace, že orná půda na dotčených polích není moc kvalitní, neboť na ní stojí voda, a proto je v pořádku tuto ornou půdu zastavět. Sama jsem ale na tento argument nikde nenarazila. Občas éterem taky proběhne argumentace, že by polní mokřady mohly představovat problém pro případnou výstavbu gigafactory, dle zástupců projektu polní mokřady ale nepředstavují problém.

7.2. Utopená gigafactory?⁵⁸ Aneb zářijové povodně

Prší

Na poli se tvoří jezera, hladiny řek se zvyšují

Na Lutyňce je prokopnuta hráz, neprotrhla se však již už předtím?

Stále prší

Olše se přelévá přes bývalou rybniční hráz – jak moc?

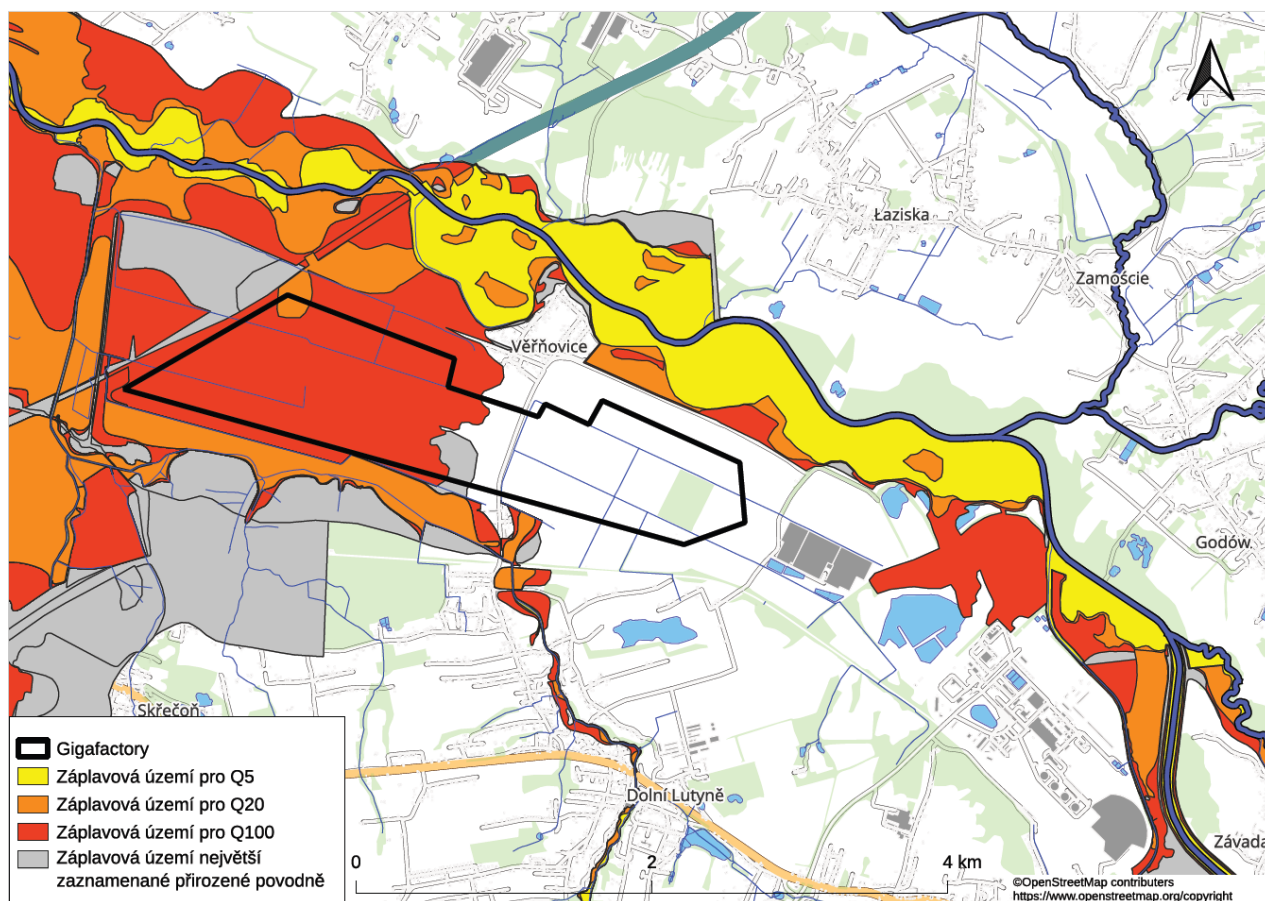
A prší ještě?

Odra se zpětně vzdme do Olše i Lutyňky, čtvrtý druh povodňové vody

(převyprávěný průběh zářijových povodní na lokalitě, kde by měla stát gigafactory)

Ve středu 11.9. přichází varování před extrémními srážkami a povodněmi, vyhlašují se výstrahy, svolají se krizové štáby. Situace má být podobná povodním z let 1997 nebo 2002. Ve stejný den probíhá v Bohumíně prezentace prvních prověřovacích studií. Konkrétně se jedná o dopadovou studii a dílčí závěry studie o záplavovém území. Jak zní (dílčí) závěry těchto studií? Narůst ekonomických ukazatelů (HDP o 221,9 miliard Kč a 52,4 miliard Kč do veřejných rozpočtů, z toho 902 milionů do obecního rozpočtu Dolní Lutyně) a při dodržení navržených přírodně blízkých opatření vybudovaných uvnitř a okolo areálu nedojde k negativnímu ovlivnění odtokových poměrů v zájmovém území (Park Lutyně 2024b). Mezi prezentacemi řeší na chodbě starosta Bohumína svolání povodňové komise.

⁵⁸ Podnadpis odkazuje na název pořadu Nedej se věnující se tématice gigafactory v Dolní Lutyni (Česká televize 2024) i na názvy článků v médiích (Novinky.cz 2024b, iRozhlas.cz 2024c).

Obrázek 7: Záplavové území pro stoletou vodu se rozkládá skoro na polovině plochy, kde by měla vyrůst gigafactory. Q5 značí pětiletou vodu, Q10 desetiletou, Q20 dvacetiletou a Q100 stoletou vodu. Zpracováno a upraveno dle mapových podkladů Výzkumného ústavu vodohospodářského T.G. Masaryka (2025), obrys gigafactory byl převzatý ze záplavové studie (Vodohospodářský rozvoj a výstavba akciová společnost 2024)

Já jsem v té chvíli v Praze, řešící přesun exkurze Resisterry, připravující se na čtvrtetní státnice. O intenzitě povodní z 1997 jsem doma slýchala od mala, nikdy jsem ale na Ostravsku velké povodně nezažila, v mých vzpomínkách figuruje jen téměř každoroční vylití našeho vesnického potoku Porubka. Následující dny, kdy se v Moravskoslezském a jiných krajích zvedají hladiny a řeky se vylévají z koryt, trávím tedy v Praze a zkušenost s těmhle povodněmi odehrávajících se pro mě na velmi známých místech mám tedy jenom zprostředkovanou skrze monitory a telefonní hovory s blízkými.

S tématem povodní a záplavové oblasti jsem se samozřejmě v terénu setkala již dříve. Často se jednalo o jedno z prvních témat, které se objevilo při hovoru s místními. Skoro polovina území, kde by měla stát gigafactory, je záplavovým územím pro stoletou vodu Olše (Obr. 7). Ve Věřňovicích je stavební uzávěra kvůli záplavové oblasti. Místní vzpomínají na poslední velkou povodeň z roku 2010, kdy se voda z Olše vracela proti proudu zpátky od tehdy provizorního dálničního mostu. Dalšími vzpomínanými povodněmi jsou ty z roku 1997 a 1985; „nějaká menší voda“ dle místních bývá jednou za rok, dva roky.

Majíc povědomí o proudech antropologií typu antropologie rychlé odpovědi (*rapid-response anthropology*), pohotovostní antropologie (*emergency anthropology*) či antropologie katastrof (*disaster anthropology*) se ve mně samozřejmě během průběhu zářijových povodní objevila myšlenka vydat se do terénu, která byla podporována i mým školitelem. Vždyť se jedná o jedinečnou a pro mě takřka jistě neopakovatelnou etnografickou situaci, ve které figuruje aktérství vody! Nakonec jsem se ale v Dolní Lutyni ocitla až 22.9. a to s velmi rozporuplnými pocity⁵⁹. Při popisu zářijových povodní a následujícího dění budu tedy hlavně vycházet z dění na sociálních sítích a v mediálním prostoru, dále také z později uskutečněných rozhovorů, neboť během a bezprostředně po povodni jsem v terénu fyzicky nebyla.

S přicházející výstrahou a chystáním se na povodně se na Facebooku objevují i první výzvy k tomu, ať místní obyvatelstvo dokumentuje průběh povodní, „aby ti, kteří rozhodují, viděli, kde plánují výstavbu GF“⁶⁰. Podobný typ výzev se objevuje i v průběhu následujících dní. V průběhu samotné povodně se na sociálních sítích objevují fotky a videa ze zaplaveného pole, v popiskách je zdůrazňováno, že se jedná o plochu určenou pro výstavbu gigafactory. Po největší kulminaci vody se na Facebooku i webu projektu od jeho zástupců objevilo vymezení se proti prezentaci průběhu povodní v médiích (Park Lutyně 2024c). Z jejich strany byl kladen velký důraz na to, že většina vody, která se objevila na ploše budoucí gigafactory, pocházela ze srážek. Proti tomu se vymezila podstatná část uživatelstva, která stála za tím, že voda, která se na polích vyskytla, pocházela z řeky Olše a potoku Lutyňka.

Většina příspěvků a komentářů, které jsem k zatopené ploše gigafactory zachytila, se k povodním vztahovala skrze odmítání této výstavby a povodně z různých úhlů používala právě jako argumentaci proti gigafactory. Obsah příspěvků a komentářů jde obecně rozdělit do několika hlavních tematických proudů, kterým se budu věnovat níže:

- Pořizujte dokumentaci o průběhu povodní (Obr. 8)
- Argumentace povodněmi proti gigafactory (Obr. 9)
- Role polí jako ochrany před povodněmi (Obr. 10)
- Zpochybnění záplavové studie (Obr. 11)
- Praha vs regiony v kontextu povodní (Obr. 12)
- Konflikt o zdroj vody (Obr. 13)

⁵⁹ Hodně jsem zápasila s pocity nepatřičnosti a necitlivosti ohledně provádění výzkumu o povodních, které pro mnohé přinesli: y kromě těžkých pocitů také ztrátu blízkých, domovů či majetku. Zároveň jsem při pobytu v Praze a sledování průběhu povodní v MSK sama cítila pocity odtrženosti, bezmoci, úzka a paralýzy, které se mnou následujících pár týdnů zůstaly. Po návratu do MSK jsem se přes formulář přihlásila jako dobrovolnice k úklidu po povodních, ale z dané organizace se mi nikdy neozvali: y. Také Kamile a Renátě, členkám Spolku, jsem nabízela pomoc, kterou ale nevyužily.

⁶⁰ Část komentáře ze sociálních sítích.

Samozřejmě, že ne všechny hlasy zněly jednotně proti výstavbě gigafactory – to ukazuje obr. 14.

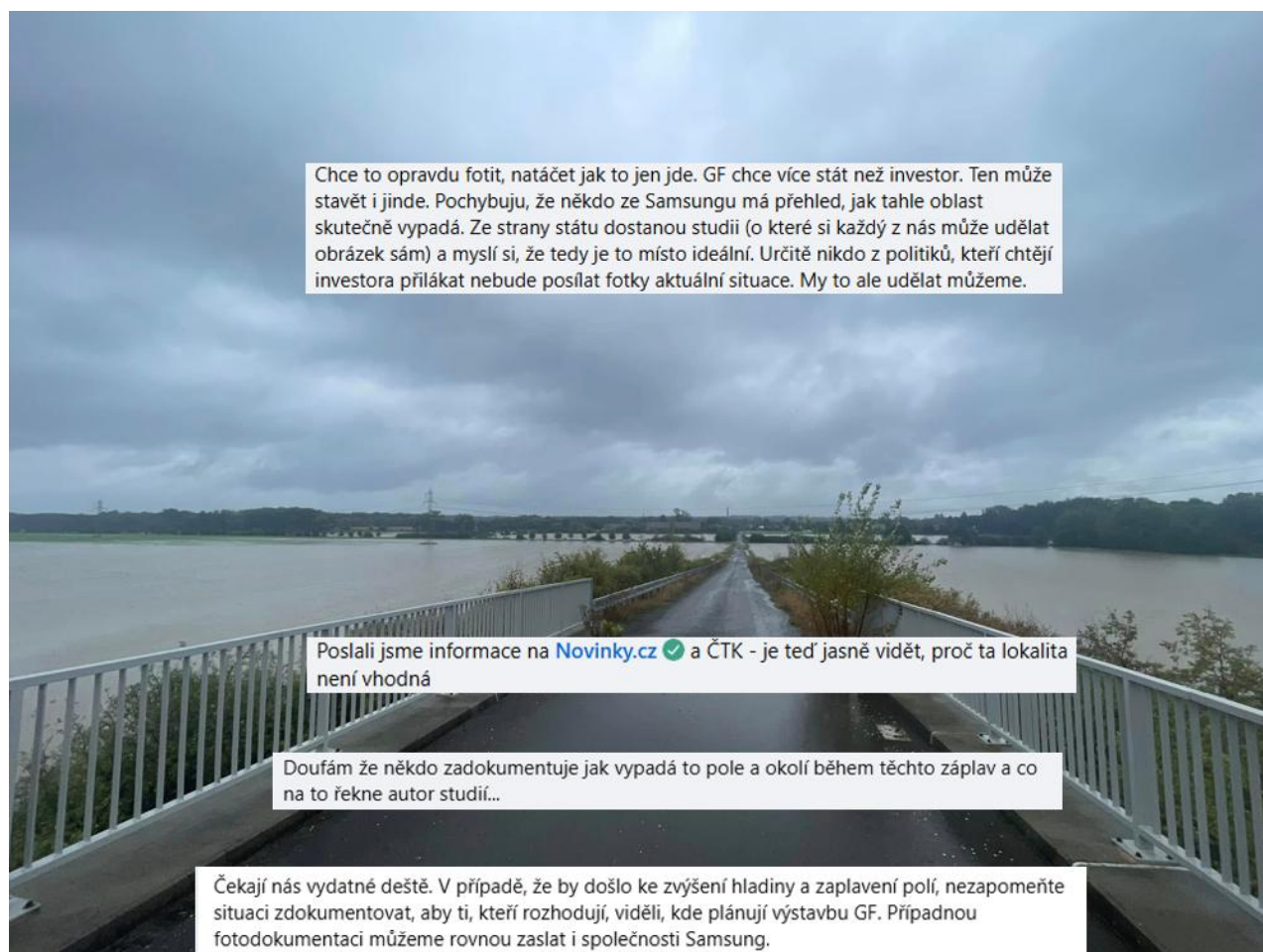
Každý z těchto proudů jsem se rozhodla reprezentovat několika vybranými komentáři doprovázené fotografií zachycující průběh povodní přímo na ploše určené pro gigafactory. Tento způsob reprezentace jednak ukazuje povahu mobilizace zářijových povodní, kdy s kumulující se vodou se na sociálních sítích kumulovaly fotografie a videa zaplavených polí, jednak odráží i mé prožívání povodní, které probíhalo skrze fotografie a videa zveřejňovaných na sociálních sítích.

Tato tvorba dat v online prostředí zapadá do směru digitální etnografie (Horst a Miller ed. 2012), ve kterém jsou tradiční etnografické metody tvorby dat užívané v digitálním prostředí. V mém případě se jednalo spíše o nezúčastněné, než zúčastněné pozorování v prostředí sociálních sítí – až na výjimky jsem se sama skrze psaní příspěvků, komentářů či dávání reakcí do dění nezapojovala. Do tohoto způsobu interakce (respektive neinterakce) se promítal spíše můj osobní styl užívání sociálních sítí, než metodologické či jiné důvody.

Všeobecně se s výzkumem (v) online prostředí pojí podstatné etické otázky, především ohledně souhlasu s účastí ve výzkumu, transparentnosti a anonymizace aktérstva. V mém konkrétním případě jsem pozorovala dění v prostředí lokálních veřejných facebookových skupin a na veřejných profilech obce, Spolku a oficiálního účtu projektu. S otevřeným etickým kodexem výzkumu na internetu (Franzke a kol. 2020) v druhé kartě prohlížeče jsem zvolila následující přístup: do veřejných skupin jsem se přidala se svým osobním profilem, po přijetí jsem ale prostřednictvím příspěvku nebo komentáře neoznámila, že provádím diplomový výzkum. Pokud jsem sociálně sítě používala k oslovení potenciálního výzkumného partnerstva (což se stalo v jednotkách případů), tak jsem již v první zprávě skutečnost o výzkumu uváděla.

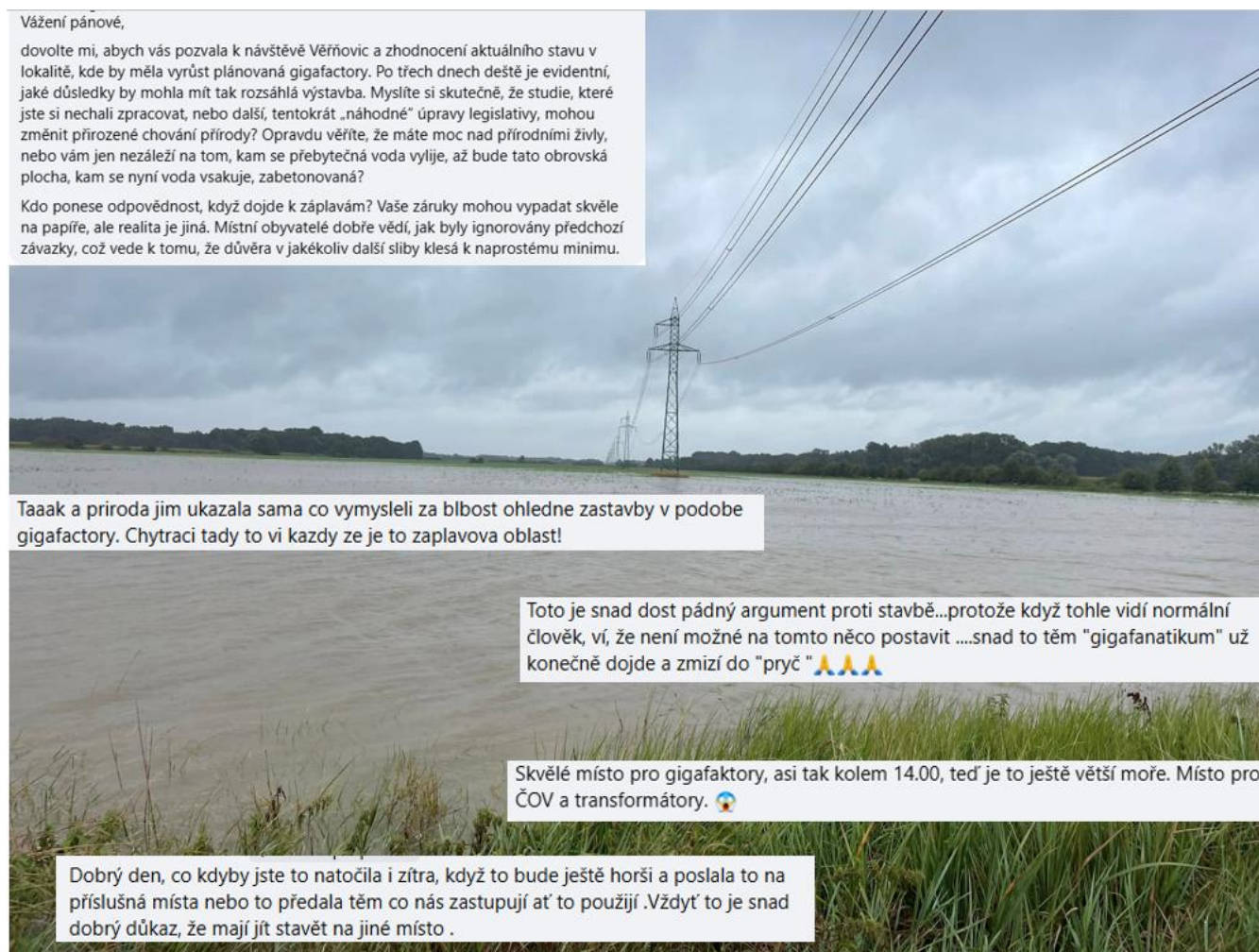
Napříč celou prací, ale hlavně v této a následující kapitole také dochází k prezentaci fotografií, úryvků příspěvků či komentářů ze sociálních sítí, a to při dodržení těchto podmínek:

1. Neuvádím názvy konkrétních facebookových skupin.
2. Kvůli množství prezentovaných příspěvků a komentářů nebylo možné získat souhlas s jejich použitím od veškerého autorstva. Neuvádím však jména přispívajících; pokud se přímo v textu komentáře objevilo jméno konkrétního člověka, tak bylo mou úpravou zakryto.
3. V textech jsem neupravovala chyby ani diakritiku.
4. Fotografie jsou použité se souhlasem jejich autorstva, popř. se souhlasem zastupující osoby dané organizace.

Obrázek 8: Pořizujte dokumentaci o průběhu povodní (Zdroj: výzkumné partnerstvo)

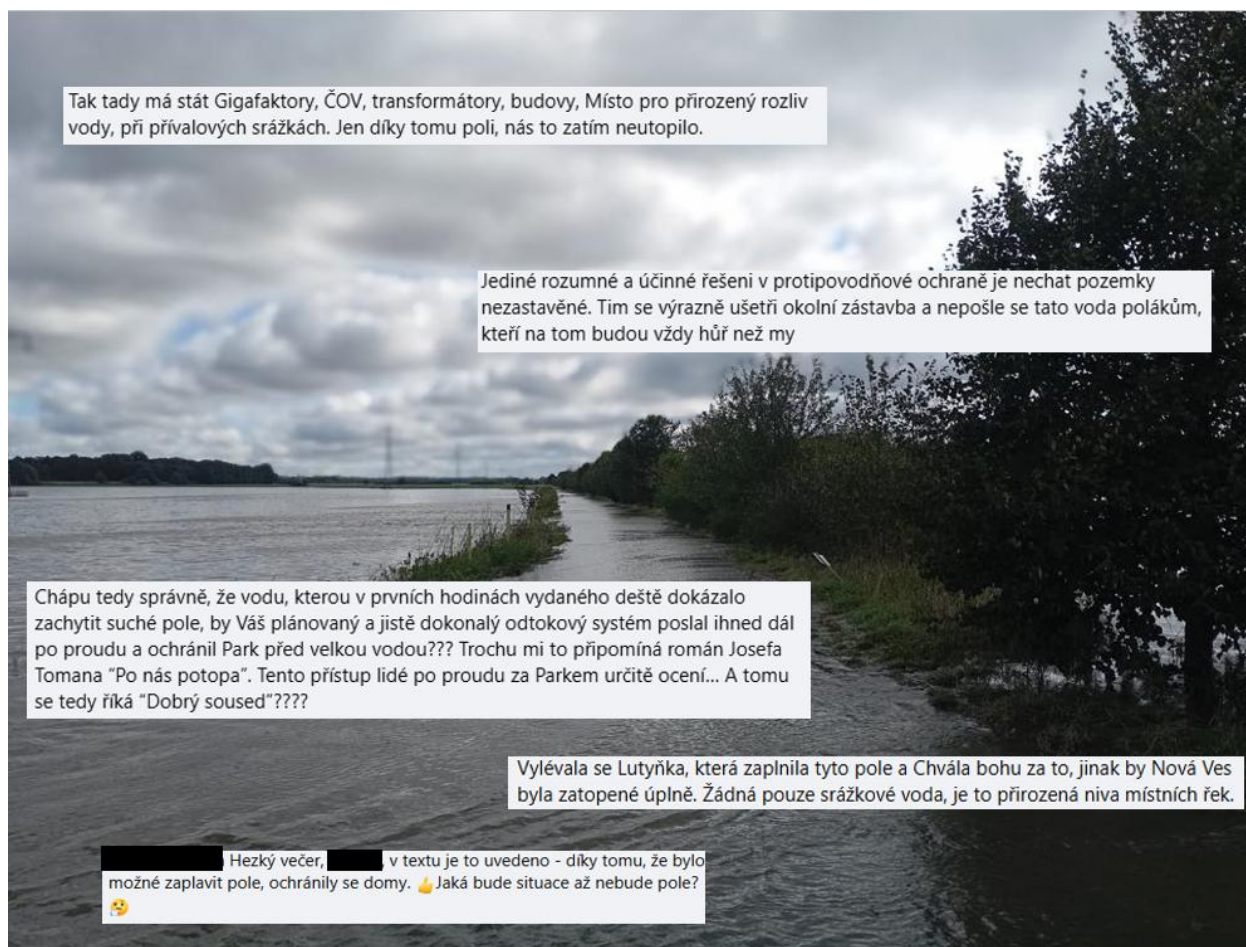
Výzvy k dokumentaci daného stavu na ploše, kde by měla být postavena gigafactory, se objevovaly již od prvního oznámení výstrahy o extrémních srážkách a z toho vyplývající hrozbě povodní. Kromě výzev k pořizování samotné (audio)vizuální dokumentace uživatelstvo vyzývalo také ke zaslání dané dokumentace autorskému týmu studie záplavového území, zástupcům projektu či samotnému investorovi. Dokumentace zaplaveného území může totiž všemu tomuto aktérstvu ukázat, že se nejedná o vhodnou plochu pro danou výstavbu. Pokud v dané chvíli není možné přímo na místo přivést dané aktérstvo, je nutné přijít s překladem do jiné formy předání informace. Lidé píší tyto výzvy jsou si vědomi, že ústní svědectví nemusí stačit, nevolají tudíž po tom, aby se na dané místo vypravilo co nejvíce lidí, aby bylo co nejvíce svědků a svědkyň, co mohou dosvědčit, že plocha byla zaplavena. Místo toho volají po fotkách a videích. Některé uživatelstvo také nezůstalo jen u provolávání, ale aktivně se ozvalo mediím— snahou zde bylo zviditelnit, přinést do veřejného prostoru na příkladu povodní, že se nejedná o vhodnou lokalitu pro gigafactory. Také se zde objevuje nedůvěra ve stát a zástupce projektu – konkrétně nedůvěra v to, že by investorovi podali: y pravdivé informace o stavu lokality.

Obrázek 9: Argumentace povodněmi proti gigafactory (Zdroj: výzkumné partnerstvo)

Tento proud komentářů reprezentuje argumentaci povodněmi proti gigafactory: „vždyť to je snad dobrý důkaz, že mají jít stavět na jiné místo“ či „Toto je snad dost pádný argument proti stavbě“ tenhle typ argumentace pojmenovává nejexplicitněji. Některé uživatelstvo tuto skutečnost nepojmenovává takhle napřímo, ale používá k tomu ironický jazyk (kterým je běžným jevem v české politické kultuře), skrze který komentuje, jak se bude jednat o skvělé místo pro gigafactory a vyjmenovává, jaké přesně části továrny by se na daném místě měly postavit.

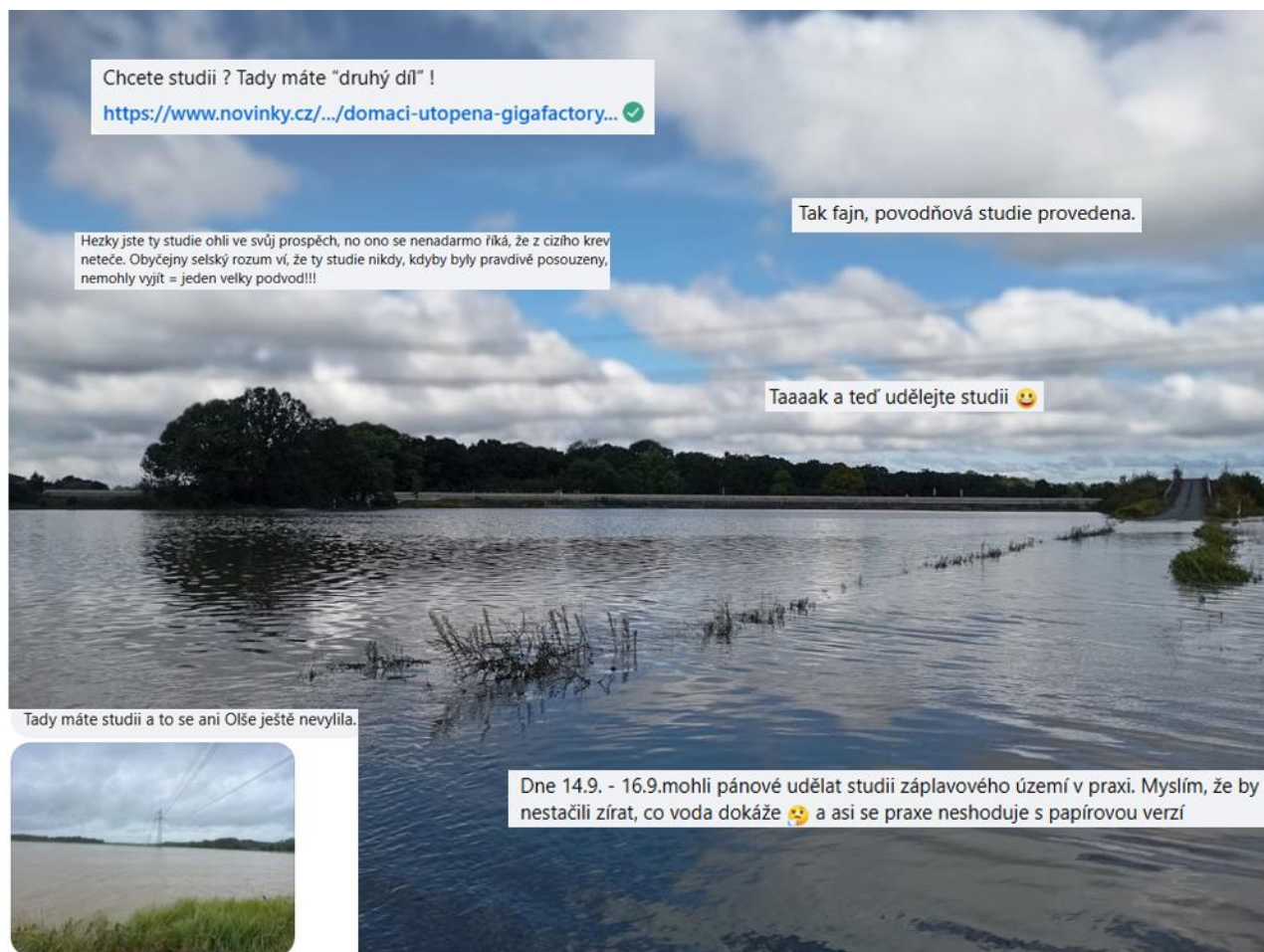
Dochází zde také k strategickému vyzdvihování síly „přírody“, a to v případech, když je mobilizováno její aktérství: „Taaak a příroda jim ukázala sama co vymysleli za blbost ohledně zastavby v podobě gigafactory.“ Podobně dichotomii člověk-„přírody“ využívá i uživatelstvo ptající se zástupců projektu, zda „opravdu věří, že mají moc nad přirozenými živly.“ „Přírodě“ je tak sice přisuzováno aktérství, ale je tak činěno instrumentálně (srovnej s podkapitolou 8.2. Více-než-lidské spojenectví).

Obrázek 10: Role polí jako ochrany před povodněmi (Zdroj: archiv Spolku)

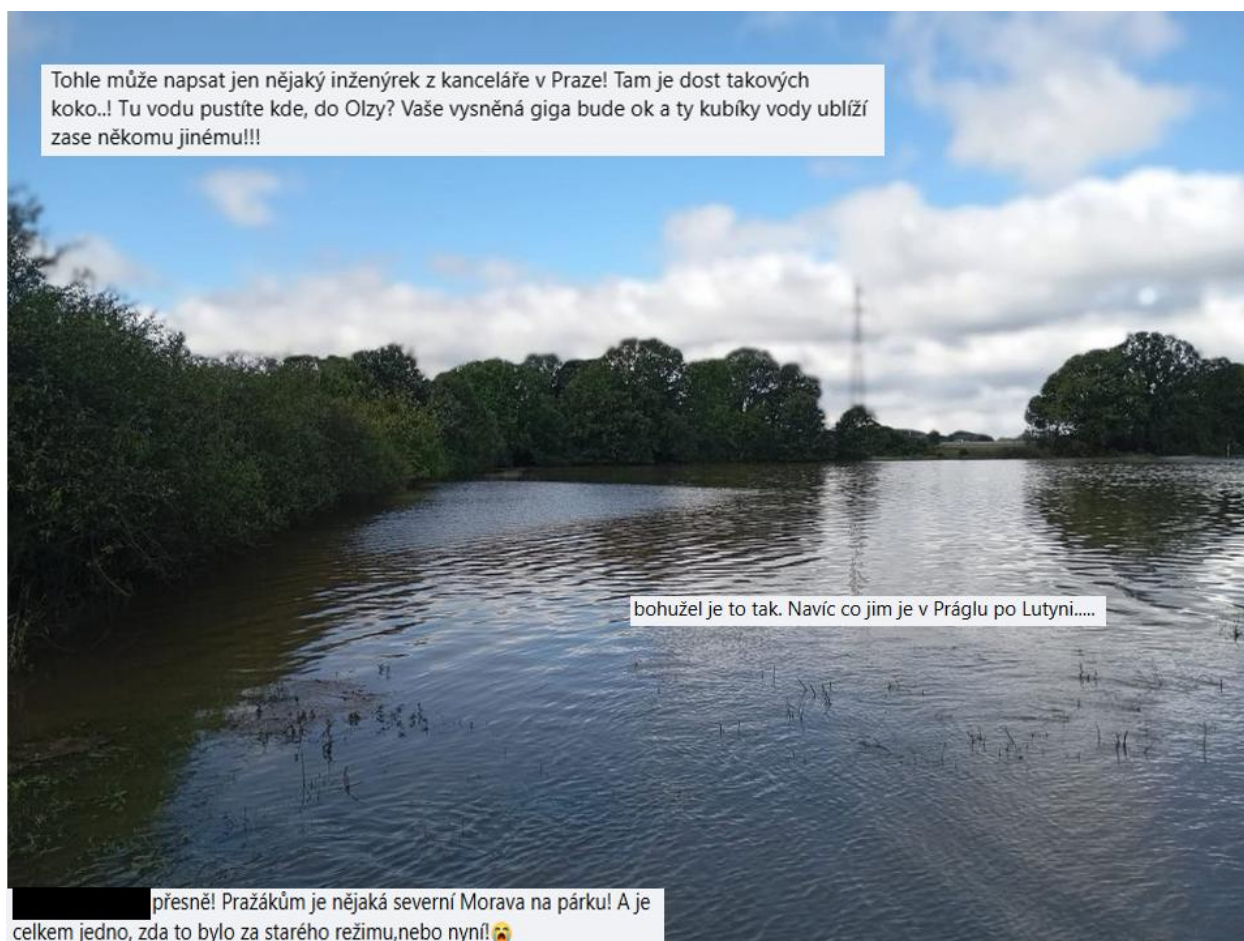
Diskutující také opakovaně pojmenovávají roli polí jakožto ochrany před velkou vodou. Zde nabírá argumentace povodněmi proti gigafactory jiného odstínu – je vyzdvihována role polí jako „místa pro přirozený rozliv vody“, díky polím se „ochránily domy“. Co se stane, když pole kvůli gigafactory zaniknou? Kam voda půjde? Bude odvedena po proudu a zatopí okolní obce? Skrze tyto otázky (ať už vyjádřené napřímo nebo mezi řádky) je to v tomto případě pole a jeho ochranná role před povodněmi, co je mobilizováno proti gigafactory.

V komentářích se také objevuje explicitní vděk poli, jak jde vidět na těchto příkladech: „vylévala se Lutyňka, která zaplnila tyto pole a Chvála bohu za to, jinak by Nová Ves byla zatopené úplně“ či „jen díky tomu poli, nás to zatím neutopilo“, čímž je jeho ochranná role podtrhována. Jedno uživateltvo také ve svém komentáři naráží na prezentaci investora jako dobrého souseda (k dobrým sousedům a sousedkám viz podkapitola 8.3. Více-než-lidské sousedstvo a společný domov).

Obrázek 11: Zpochybnění záplavové studie (Zdroj: archiv Spolku)

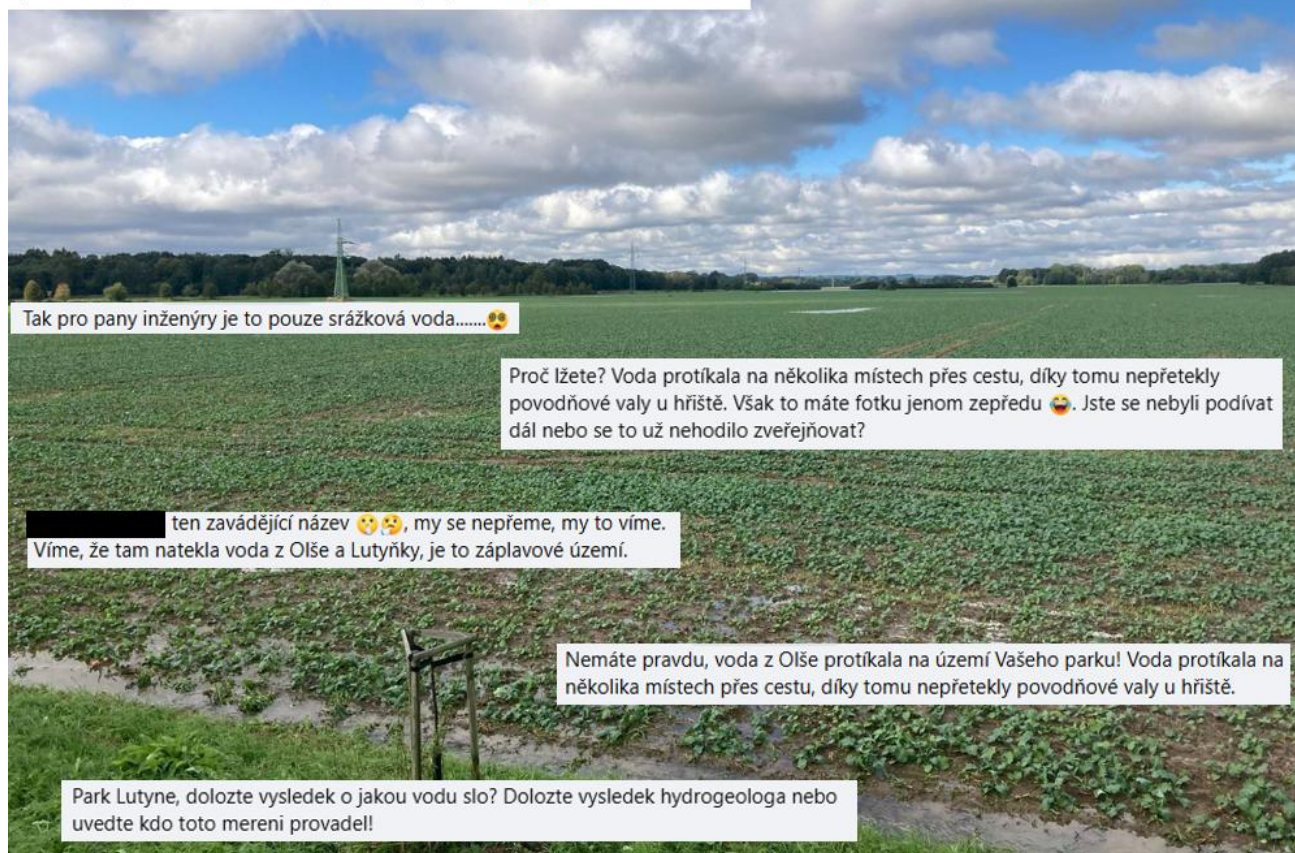
Jak jsem zmiňovala výše, tak jen pár dní před povodněmi byly představeny první dílčí závěry záplavové studie. Dle této studie nemá dojít při výstavbě továrny k negativnímu ovlivnění a zhoršení odtokových poměrů. To se ale některým diskutujícím nezdá. Nemají důvěru v dílčí závěry studie, nepovažují ji za legitimní. Namísto studie vypracované dle nového modelu diskutující přivádí pozornost k zaplavenému území – to je dle jejich názoru jasný důkaz, že se nejedná o plochu vhodnou pro výstavbu gigafactory. Přímá přítomnost na místě, popřípadě fotografie a videa pořízená jinými lidmi z místa a sdílena na sociálních sítích má pro tyto diskutující větší váhu než něco, co je prezentováno jako expertní posudek. To se může zdát paradoxní v dnešní společnosti, která je posedlá čísly, matematickými modely, kvantitativními daty a prognózami. V tomto případě zde však patrně může hrát velkou roli nedůvěra ve stát a zástupce projektu (viz kapitola 5. Spravedlnost místa).

Obrázek 12: Praha vs regiony v kontextu povodní (Zdroj: archiv Spolku)

V kapitole 5. Spravedlnost místa jsem uváděla, že jednou rovinou z dynamiky „o nás bez nás“ je rovina rozdělení na Prahu a region. Tato rovina konfliktu se na sociálních sítích objevovala pravidelně, také dění okolo povodní bylo jedním z prostorů, kde se vynořila. V tomto proudu komentářů je tak zdůrazňováno právě rozdělení a oddělení Prahy od regionů. Zástupci projektu, autorstvo záplavové studie jsou zde v roli „inženýrů z Prahy“, kterým nezáleží na místních lidech z Dolní Lutyně, potažmo z celé Severní Moravy. Pro sprosté slovo a nadávky se nejde v tomto proudu komentářů daleko – v jiných tématech tomu tak nebylo.

! Mediálním prostorem se rozšířila zpráva, že lokalita plánovaného Parku Dolní Lutyně (SPP) je v současné povodňové situaci zaplavena. Povodňové průtoky Olše však nepřekonal historickou rybníční hráz a nenatékají do lokality plánovaného SPP. V polích na místě plánované výstavby šlo totiž převážně o srážkovou vodu, která by v případě existence SPP stekla plánovaným odtokovým systémem a nepředstavovala tak riziko ani pro Park, ani pro jeho okolí. ✓

Obrázek 13: Konflikt o zdroj vody (Zdroj: SIRS)

V pondělí 17.9., to znamená po největší kulminaci Olše a Lutyňky, se na sociální sítích a webu projektu objevilo vyjádření k zaplavení plochy. Zástupci projektu v něm sdělili: y, že nedošlo k zaplavení plochy vodou z Olše a že převážným zdrojem zaplavení byla srážková voda – což má potvrzovat dílčí závěry záplavové studie. Na tohle vyjádření se strhla bouřlivá reakce: lidé ve velkém komentovali: y, že se jednalo i o vodu z Olše a Lutyňky, která plochu zaplavila. Uživatelstvo také podporovalo svou slovní argumentaci zasíláním fotek z daného zaplaveného místa. Některé z fotografií naopak slovy nebyly doprovázené – jako by jejich vizuální stránka měla mluvit sama za sebe. Zástupci projektu se v konfliktu na sociálních sítích sami: y neangažovali: y, a na komentáře nereagovali: y. Konflikt se ale mimo sociální síť objevil i v médiích, kde jedna ze stran tvrdila, že šlo o srážkovou vodu, zatímco druhá strana se snažila ukázat, že voda pocházela i ze zdejších vodních toků (Česká televize 2024a, 2024b).

Proč je pro zúčastněné tolik důležité, jaký zdroj vody plochu zaplavil? Tento konflikt o zdroj zaplavení v sobě skrývá konflikt o něco jiného; přestože tento spor má také svou regionální rovinu (viz Obr. 12), domnívám se, že v jádru tohoto sporu je otázka *kontroly*. Pokud na plochu gigafactory napršela voda, vychází zástupcům projektu jejich model, mají věci *pod kontrolou*. Srážkovou vodu

napršenou do areálu gigafactory by totiž dle zástupců bylo možné odvést plánovaným odtokovým systémem. Byla by tak pod *kontrolou*, neohrozila by tak ani gigafactory, ani okolí. Naopak pokud by během zářijových povodní na pole natekla hlavně voda z Olše a Lutyňky, tak model nevychází, zástupci projektu tak *kontrolu* ztrácí. Odpůrci a odpůrkyně následně také mají možnost mobilizovat „příroda“-člověk dichotomii, a především pak *nekontrolovatelnost* „přírody“ a vody.

Obrázek 14: Ne všechny hlasy zní proti gigafactory. Fotografie byla pořízena cca měsíc po povodních na ploše, kde by měla být postavena gigafactory (Zdroj: osobní archiv)

Pro úplnost je také nutné dodat, že ne všechny hlasy byly v mobilizaci povodní proti gigafactory jednotné (Obr. 14). Minoritně se také objevovaly komentáře poukazující jak na to, že výstavba gigafactory naopak může být příležitost vylepšit protipovodňovou ochranu Dolní Lutyně, tak na to, že investor si je daných *limitů* území vědom a že dokáže pomocí různých opatření situaci s vodou řešit.

7.3. Nepoddajnost řeky a více-než-lidská rezistence

Povodně a jejich průběh je možné chápat optikou nepoddajnosti, nezkrotností, neukázněností, vzpurností, neposlušností (*unruliness*). Používání jazyka nezkrotnosti je v posledních letech velmi časté ve více-než-lidské antropologii (např. Tsing 2012⁶¹, Kirksey 2015, Krishnan a kol. 2015). Právě podle Krishnan a kol. (2015: 7) se nepoddajnost objevuje tam, kde „když podmínky prostředí narušují lidské úsilí o nastolení pořádku“, což podle něho „často vyvolává strach a finanční ztráty“.

Přirozené toky řek, říček a potoků jsou narovnávány, kráceny, dochází k jejich regulaci. Přitom dochází k omezení zadržování vody v krajině, ať už v období povodní či naopak sucha. Proti hrozbě povodní pak mají pomoci různá protipovodňová opatření – např. hráze, nádrže, úpravy toku. Tyto opatření mají za úkol vodu krotit, dostat pod *kontrolu*. Také podstatná část toku Olše je upravená (Povodí Odry 2016).⁶² S regulacemi se na dolním toku začalo již na přelomu 18.–19. století, a to kvůli zájmu o stabilizaci prusko-rakouské hranice, neboť již tehdy Olše plnila v některých svých úsecích roli hraniční řeky. Nejvíce úprav hraničních částí Olše proběhlo však až po vzniku Československa. Za posledních 120 let byla Olše zkrácena těmito regulacemi o 12 km, z většiny právě na dolní části toku, kam spadá i úsek protékající Věřňovicemi – řeka zde původně meandrovala v místech dnešní ulice Spodní, nyní teče v narovnaném korytu. Spodní tok Olše je taky ovlivněn průtokem Třineckými železárnami (kde se nacházejí dva jezy na odběr vody) a průtokem přes poddolovanou oblast Karviné (tamtéž).

Voda se ale podobnému typu kontroly vzpírá – příkladem může být „situace, se kterou nepočítal žádný protipovodňový plán“ (iDnes.cz 2024), kdy během zářijové povodně došlo o pár kilometrů od Dolní Lutyně k nečekanému protrhnutí hráze u soutoku Odry a Ostravice. Dle záplavové studie nedojde k zhoršení odtokových poměrů, pokud budou vybudovaná navržená protipovodňová opatření. Odpůrci a odpůrkyně stavby ale nemají důvěru jak ve studii, tak daná opatření – při formulaci této nedůvěry dochází opět k strategickému využívání dichotomie člověk–„příroda“.

⁶¹ První, kdo tento pojem ve více-než-lidské perspektivě přináší, je právě Anna Tsing (2012) ve svém článku *Unruly Edges: Mushrooms as Companion Species*.

⁶² Délka toku v Česku a po hranici je 72, 8 km. Přirozený tok řeky (jen s malými zásahy při zabezpečení břehů u křižujících silničních mostů) o délce cca 14,5 km se nachází jen mezi Návsím a Třincem, zbytkem je antropogenně upraven (Povodí Odry 2016).

*Radní: „To je jak s tou povodňovou oblastí. No tak, studie vyjde, 3D modely vyjdou, že ta voda odteče, no. Ale co udělá příroda? *kratší pauza* To nevíme (...). Takže z toho mají ti lidi největší strach, že vlastně ta příroda si potom stejně, i když se udělají nějaké protipovodňová opatření a tyhle věci, stejně udělá, co chce.“*

(rozhovor s radním obce, 6. 6. 2024)

Renáta: „Voda, záplavové území a složitost té lokality, návaznost na řeku Odru, protože to ty povodně teďka ukázaly, že znovu můžeme si vymýšlet nějaké modely, jak to bude, ale stejně to zase bude všechno jinak (...). Že ta příroda, si myslím, že dává takových signálů tomu investorovi dost na to, aby pečlivě zvážil, jakože zvažuje, vhodnost té lokality neustále a doufám, že nám to pomůže, no. Krom toho že samozřejmě, na to se nemůžeme spolehnout, na to můžeme jen věřit, ale je pro to třeba dělat ještě spoustu věcí, což děláme, ale myslím si ale, že to má na to velký vliv. Já bych jako z pohledu investora, tak jako se pohybuji v businessu skoro třicet let, tak bych to hodně zvažoval, no. Jestli investovat 220 mld korun do lokality, která je diplomaticky řečeno složitá.“

(rozhovor s členkou Spolku Renátou, 5. 11. 2024)

Skrze celou dosavadní částí této kapitoly se vine jako červená nit opakující se motiv: politická mobilizace povodně proti výstavbě gigafactory. Odpůrkyně a odpůrci mj. používají nepoddajnost, nevypočitatelnost řeky jako argument proti výstavbě, a to nejenom v diskuzích na sociálních sítích, jak jsem doposud ukazovala, ale i v dalších prostorech (ať už se jedná o veřejné besedy, propagační diskuze či jiné). Ve zkratce by se dalo říct, že na politickou mobilizaci více-než-lidské nepoddajnosti je možné analyticky pohlížet jako na více-než-lidskou rezistenci⁶³ (*more-than-human-resistance*).

Ráda bych se prvně ještě v krátkosti věnovala samotnému konceptu více-než-lidské rezistence a jeho vztahu k nepoddajnosti. Krishan a kol. (2015: 5) se ve svém úvodu ke sborníku *Unruly Environments* ptají, zda je „nepoddajnost inherentní vlastností přírody, funkce *rezistentní* a autonomní materiality“ (kurzíva přidaná SH) či zda se jedná o „sociální artefakt, projev nekompletního ovládnutí a environmentální nejistoty.“ V další větě naznačují, že odpověď může být „někde uprostřed, na rozhraní, kde se společnost a příroda střetává a spojuje.“

⁶³ Koncept více-než-lidské rezistence společně rozpracováváme ve výzkumném projektu Resisterra, jehož jsem součástí. Jakož i jiné koncepty, s kterými v této práci operuji (např. vícedruhá spravedlnost, viz následující kapitola), se jedná o živou teorii. Rezistenci jiných-než-lidských entit rozpracovává i jiné autorstvo (např. Chao 2022), jejich pojetí ale v sobě ne vždy odráží dlouhou a místy komplikovanou historii antropologie rezistence.

V nadcházející části budu tedy vycházet z našich diskuzí a porozumění tomuto konceptu, které jsou základně shrnuty v zatím nepublikovaném článku od Kuříka *The Promises and Perils of More-than-Human-Resistance*. Tento text představuje úvodní článek k chystanému speciálnímu číslu časopisu *Critique of Anthropology*, které bude věnované právě více-než-lidské rezistenci. V textu této práce budu k tomuto textu referovat jako Kuřík (2025 nepublikovaný rukopis).

Oproti tomu Kuřík (2025, nepublikovaný rukopis) pojmenovává potřebu rozlišení mezi neukázněnými odmítnutími (*unruly refusal*)⁶⁴ a více-než-lidskou resistencí. Neukázněné odmítnutí vnímá jako potenciál pro zrod více-než-lidské rezistence, ke kterému však nemusí vždy dojít. Zatímco neukázněnost je pro něho „obecnější označení, a ne nutně politická schopnost lidí, ne-lidských bytostí a materiálů vytrvat a vyhnout se kontrole“, v případě více-než-lidské rezistence je důležité, že tato vzpurnost jiných-než-lidských entit je rozpoznána *lidským* aktérstvím a následně *politicky* mobilizována. Více-než-lidská rezistence tak pro něho znamená „praktiky, při nichž lidé a nelidé vytvářejí spojení, partnerství, koalice nebo jinak spolupracují, aby politicky oponovaly dominantní moci“ (tamtéž).

Abychom mohli analyticky hovořit o více-než-lidské resistenci, je dle Kuříka potřeba naplnit několik podmínek:

- více-než-lidská rezistence se odehrává v rámci politického antagonismu (konfliktu)
- v daném konfliktu jsou síla a moc rozloženy asymetricky a více-než-lidská rezistence je spojována s perspektivou slabší strany
- více-než-lidská rezistence je vždy situační a procesní, je tedy potřeba ji dokládat etnograficky

Na tomto místě se opět na chvíli zastavím u reflexe své antro-po-biologicko-aktivistické pozice. Mým prvotním analytickým přístupem k teorii více-než-lidské rezistence, vycházející z pozitivistického bakalářského výcviku, bylo porovnat výše uvedené předpoklady s mými daty a kontextem mého terénu a prokázat, zda na tato data koncept více-než-lidské rezistence sedí nebo ne. Politický konflikt? Určitě. Síla a moc rozloženy asymetricky a více-než-lidská rezistence je spojována s perspektivou slabší strany? V dynamice nadnárodní korporace a zástupců projektu na jedné straně a místního obyvatelstva s nepoddajnou řekou na druhé straně taky sedí. Situační a procesní, potřeba empirického doložení? To jsem se snažila ukázat v předchozí podkapitole na příkladu zářijových povodní.

Jaký je z toho výsledek? V Dolní Lutyni můžu potvrdit více-než-lidskou resistenci na příkladě politické mobilizace povodní lidským aktérstvím proti gigafactory a....? Jak mi tahle znalost pomůže s porozuměním danému fenoménu? Namísto tohoto verifikačního postupu si nyní zkusím nasadit koncept více-než-lidské rezistence jako teoretické „brýle“ (Heřmanský 2019: 420). Co mohu nyní díky těmto brýlím vidět, co předtím zůstávalo skryté?

Pokud rozpoznáme dynamiku této rezistence jako více-než-lidskou, můžeme pozorovat, jak sice dochází k uznání aktérství vody, povodní či „přírody“, což by naznačovalo vykročení za

⁶⁴ Dle Kuříka (2025, nepublikovaný rukopis) jsou nezkrotnost a odmítnutí (*refusal*, respektive *weedy refusal*; Bubandt a Tsing 2018) používané v synonymním významu, mluví proto o neukázněném odmítnutí (*unruly refusal*), které rozlišuje právě od více-než-lidské rezistence.

západní dvoukomorovu dichotomii (Latour 1993), v rámci tohoto přiznávání aktérství ale zároveň dochází k aktivaci dichotomie kultura-„příroda“, která je následně použita v argumentaci proti gigafactory. Dále se zde ukazuje, že při politické mobilizaci povodní (či obecněji při politické mobilizaci jiných-než-lidských entit) nemusí být vždy používán jazyk rezistence, odporu, protestu, blokování. A byť je v rozpoznání a mobilizování vody jako aktérstva proti gigafactory patrná určitá míra instrumentalizace, domnívám se, že se zde zároveň objevuje prostor pro vznik více-než-lidských spojení. Těm se věnuji více v následující kapitole o vícedruhové spravedlnosti v kontextu střední a východní Evropy.

8. Vícedruhová spravedlnost

Díky předvýzkumu zaměřeného na spravedlivou transformaci MSK více-než-lidskou optikou jsem do terénu vstupovala se základním porozuměním konceptu vícedruhové spravedlnosti (*multispecies justice*⁶⁵), a to na základě přečtené knihy *The Promise of Multispecies Justice* (Chao a kol. ed. 2022). Při rozkukávání v terénu se ve mně objevila zvědavost, zda zde narazím na její příklady, manifestaci, praxe. Jak může tento koncept vypadat v praxi? A jak specificky v prostoru semiperiférie střední a východní Evropy? V manifestech a akademických textech jsem se totiž hodně setkávala s teorií a spekulacemi, zatímco etnografických příkladů z praxe bylo pomálu, přičemž většina z nich pocházela z prostředí globálního Jihu.

Indicií, že na podobný pohled můžu narazit i v kontextu boje o gigafactory, jsem získala již během prvního setkání se členstvem Spolku. To proběhlo na konci března, kdy jsem společně se dvěma členkami Zelených měla domluvenou schůzku se zástupkyněmi Spolku. Při povídání o charakteru lokality během schůzky od členky spolku Renáty zaznělo: „Trošku doufám, že nás příroda podrží znova.“ Ach, „příroda“ vnímaná jako aktivní spojenkyně, která (spolu)zabrání výstavbě gigafactory, mé etnografické i aktivistické srdce jásá! Že se ale bude jednat o komplexnější záležitost, jsem si uvědomila o pár minut později, když Renáta ležérně, bez chvilky zaváhání přimáčkla ke stolu přebíhajícího bezobratlého.

Co to ale vlastně je vícedruhová spravedlnost? Tento pojem v českém a potažmo slovenském prostředí není příliš známý⁶⁶; poprvé ho použila Haraway ve svém díle *When Species Meet* (2008: 280), kde ho však zmiňuje jen mezi řečí, bez definování či bližšího rozvádění. K rozpracování konceptu dochází až v následujících letech. Sama Haraway (2018: 102) později přichází v reakci na recenzi jedné ze svých nejvlivnějších knih *Staying with the trouble- Making Kin in the Chthulucene* (2016) s tvrzením, že „bez vícedruhové spravedlnosti není možné dosáhnout enviromentální spravedlnosti nebo ekologické obrození“, a proto je dle jejího názoru potřeba vytvářet „trvalé a vynalézavé vícedruhové- lidské a nelidské- příbuzenství.“⁶⁷

⁶⁵ Některé autorstvo preferuje termín vícebytnostní spravedlnost (*multibeing justice*; např. Celermajer a kol. 2020; Reid 2023; Braverman 2023) kvůli napojení slova „vícedruhové“ na pro ně problematický taxonomický systém založený Carlem Linne. Byť s jejich kritikou souzním, pro účely tohoto textu a jeho srozumitelnosti jsem se rozhodla zůstat u používání pojmu „*multispecies justice*“, respektive jeho doslovného překladu do češtiny (vícedruhová spravedlnost).

⁶⁶ V rámci rešerše pomocí hlavních vyhledávacích (akademických) webů (tj. Google vyhledávač, Google scholar, Web of Science, theses.cz UKAŽ – centrální vyhledávač Univerzity Karlovy od A do Ž) jsem v únoru 2025 při zadání sousloví „vícedruhová spravedlnost“ a „viacdruhová spravodlivosť“ nenašla žádné relevantní české nebo slovenské zdroje. Kromě Google vyhledávače a Google scholar jsem ve zbytku vyhledávacích nástrojů zkoušela vyhledat i slovní spojení „*multispecies justice*“ a „*multibeing justice*“, avšak ani v tomto případě jsem nenalezla české nebo slovenské autorstvo.

⁶⁷ Haraway dále v textu pokračuje s dvěma minimanifesty o *přemýšlení s (thinking-with)* a *vytváření příbuzenství (making kin)*, těmi se ale již zabývat nebudu.

Pojetí vícedruhov⁶⁸é spravedlnosti od Haraway s důrazem na příbuzenství se liší o majoritní chápání tohoto konceptu, kde je stěžejní podstatou redefinování a rozšíření subjektu spravedlnosti i na jiné-než-lidské entity (Celermajer a kol. 2021: 126–127; Chao a kol. ed. 2022). Redefinování subjektu spravedlnosti však není jen o inkluzi a začlenění jiných-než-lidských entit do současného právního systému a uznání jejich práv. Chao a Celermajer (2023: 2) v tomto směru zdůrazňují, že proměna pojetí spravedlnosti směrem, který bude zahrnovat i „přírodní“ entity, „vyžaduje více než jen rozšíření pravidel inkluze, která tvoří politiku. Spíše se jedná o nové politické imaginace, které zohledňují ontologickou rozmanitost, vztahovou komplexnost a nesouměřitelné formy komunikace a touhy, v rámci které mohou být spolutvořeny spravedlivé uspořádání a výsledky.“ Autorky tak zdůrazňují, že zkušenost s bytím (ontologickým zakoušením) je odlišná pro člověka, kuňku či řeku a vícedruhov⁶⁸á spravedlnost by měla být schopná všechny tyto prožitky reflektovat. Ve vícedruhov⁶⁸é spravedlnosti tak „lidská a jiná-než-lidská zvířata, druhy, mikrobiomy, ekosystémy, oceány a řeky – a vztahy mezi a napříč nimi - jsou subjekty spravedlnosti“ (Celermajer a kol. 2021:127).

Koncept vychází mj. z předpokladu, že současné rámce pojetí spravedlnosti a její institucionalizace nejsou schopny se vypořádat s případy nespravedlnosti ve více-než-lidských světech (Chao a Celermajer 2023: 1-2). Celermajer a kol. dále (2021: 121-126) připomínají, že vícedruhov⁶⁸á spravedlnost nevzešla z vakua, ale staví na následujících intelektuálních a politických odkazech:⁶⁸

- Práva zvířat
- Environmentální spravedlnost a politická ekologie
- Posthumanistický (či více-než-lidský) obrat
- Indigenní filosofie a dekolonizace teorií spravedlnosti

Citlivost k dekolonizačním procesům, původnímu obyvatelstvu a jejich ontologiím a epistemologiím je v promýšlení vícedruhov⁶⁸é spravedlnosti velmi přítomná (Celermajer a kol. 2021, Fitz-Henry 2022, Winter 2022, Winter 2023). Tato citlivost vychází mj. z kolonizačního dědictví a z historie toho/těch, „kdo je konstruován jako osoba nebo objekt, jaká osoba nebo objekt, kdy a proč“ (Fitz-Henry 2022: 339). Winter (2022: 252) pak vyzdvihuje, že velkým přínosem vícedruhov⁶⁸é spravedlnosti je fakt, že zahrnuje i lidi, a je tak užitečná i pro promýšlení sociální spravedlnosti – má tak dle ní „potenciál řešit ‚rasově-sexuálně-druhově-ableisticko-koloniální‘ dohodu“ (tamtéž).

⁶⁸ Samo autorstvo upozorňuje na dvě věci:

1. Jejich cílem nebylo vytvořit kompletní seznam inspirací a odkazů
2. Soustředí se pouze na akademické prostředí, nezahrnují tak grassrootová a jiná hnutí

S vícedruhovou spravedlností souvisí i koncept práv „přírody“ (*rights of nature*). Tento koncept je v českém a slovenském prostředí o něco více přítomný⁶⁹ – v nedávné době se mu věnovali: např. Müllerová (2024) či Wassouf (2024), uvádějí se příklady uznávání práv „přírodních“ entit ze zahraničí (např. Jetmarová 2013, Prouza 2017), právům „přírody“ bylo věnováno celé číslo společensko-ekologického časopisu Sedmá Generace (2024). Základem konceptu je uznání konkrétních práv nebo právní subjektivity určité části „přírody“ (např. jezeru, hoře, řece), přičemž uznání může přijít ze strany zákonů nebo rozhodnutím soudu (Müllerová 2024: 3). Putzer a kol. (2025: 2) ve svém článku mluví hned o 495 iniciativách prosazujících práva „přírody“, a to v rámci 40 různých států a teritorií.⁷⁰ V České republice ani na Slovensku žádná podobná iniciativa zatím zmapovaná není, nicméně v Polsku se nachází občanská iniciativa prosazující uznání právní subjektivity řeky Odry (Eco Jurisprudence Monitor 2025).

8.1. Vícedruhová spravedlnost v kontextu Dolní Lutyně

*Kamila: „Ano, já chápu, že továrna už prostě ty filtry a všechno to předčištění prostě jde dopředu a samotná ta továrna asi nezatíží to ovzduší už tolik, ale máme tady s tím přece obrovský nárůst osobní dopravy a nákladní (...). Takže kde je teda ta spravedlnost, když poslední nedotčenou oblast, místo toho, aby se využily ty brownfieldy, tak zlikvidujeme poslední zeleň, která tady je široko daleko, a ještě tam postavíme tohleto, kde extrémně naroste doprava. Tak to přece není spravedlivé. Aspoň mě to takhle učili, že ne *lehký smích*“*

(rozhovor se členkou Spolku Kamilou, 27. 11. 2024)

Nyní bych se ráda vrátila k otázce položené v úvodu této kapitoly: jak může vypadat praxe vícedruhové spravedlnosti v prostoru semiperiférie střední a východní Evropy? A vyskytuje se praxe vícedruhové spravedlnosti v rámci konfliktu okolo výstavby gigafactory v Dolní Lutyni? Může to být zahrnování jiných-než-lidských entit jako subjektů spravedlnosti v rámci procesu spravedlivé transformace, obdobně jako to na jazykové úrovni dělá Kamila? Volební právo v referendu pro psy nebo žáby?⁷¹ Vytváření více-než-lidských aliancí s „přírodou“?

Vícedruhová spravedlnost, stejně jako práva „přírody“ jsou koncepty, které jsou rozpracovány na indigenních příkladech, jsou rozvíjeny v odlišných kosmologiích a kosmopolitikách než v naší západní dvoukomorové kosmologii (Latour 1993). Kamila sice používá narativ, ve kterém je subjektem spravedlnosti „poslední nedotčená oblast“ či „poslední zeleň“, stejně jako se objevují

⁶⁹ V roce 1991 během diskuze o nové ústavě česko-slovenské federace navrhoval Ludvík Vaculík dokonce zanesení práv „přírody“ do ústavy (např. právo lesa nebýt vykácen, právo pohoří nebýt zničeno těžbou). Návrhu se dostalo podpory od veřejnosti, nepochopení od právnictva a nakonec neprošel (Kohák 1998: 54)

⁷⁰ Počet iniciativ se vztahuje ke květnu 2024. Citovaný článek navazuje na původní článek (Putzer a kol. 2022), který významně přispěl k vytvoření interaktivní online platformy Eco-Jurisprudence Monitor, kde je možné najít jak aktuální mapu iniciativ, tak praktické zdroje k této tématice.

⁷¹ Dané návrhy jsem v rámci terénu zaznamenala, neměla jsem ale možnost se k nim více vztáhnout.

zmínky o zahrnutí psů či žab do volebního, a tím pádem i do českého právního systému, nicméně jak píše Celermajer a kol. (2021) či Chao a Celermajer (2023), v rámci vícedruhé spravedlnosti nejde jen o inkluzi „přírody“ do již ustanovených kategorií (*spravedlnosti*) a (*právních*) systémů, důležitá je ontologická perspektiva a radikální proměna celého chápání spravedlnosti. Ve výše zmíněných případech se nejedná o snahu proměnit samotnou ontologickou podstatu konceptu spravedlnosti, jak o to usilují aktivistické skupiny, akademické autorstvo a další aktérstvo rozvíjející a prosazující vícedruhou spravedlnost.

Kuřík (2022) upozorňuje, že s promyšlením konceptu rezistence skrze více-než-lidskou perspektivu přichází tři rizika: riziko romantizace či reifikace (zvěčnění) a riziko přílišného rozšiřování definice, končící vyprázdněnou kategorií. Kuřík na tyto problémy poukazuje v souvislosti s více-než-lidskou rezistencí; dle mého názoru však stejná či podobná rizika hrozí i při více-než-lidském promyšlení dalších konceptů, jako je solidarita (Grześkiewicz a Boschen 2025), práce (Besky a Blanchette ed. 2019) či právě spravedlnost. V průběhu celého výzkumu jsem narážela a reflektovala svou vlastní tendenci k romantizaci vícedruhé spravedlnosti, která vycházela mj. z mé aktivistické pozice a snahy promýšlet jiné vztahování se k „přírodě“. Pod tíhou vytvořených dat jsem ale musela reflektovat, že právě z důvodu, že v Dolní Lutyni absentuje výše zmíněná proměna ontologické roviny, nemůže se jednat o vícedruhou spravedlnost *per se*.

To, ale neznamená, že zde nedochází k drobnějším posunům chápání spravedlnosti, které díky perspektivě a citlivosti více-než-lidského etnografického přístupu můžeme trasovat. Konkrétně bych na následujících řádcích chtěla popsat vytváření více-než-lidských spojení a více-než-lidské sousedství.

8.2. Více-než-lidské spojení

Jednotlivé příklady z *Promise of Multispecies Justice* (Chao a kol. ed. 2022) ukazují, že praxe vícedruhé spravedlnosti může začínat vytvářením společných více-než-lidských aliancí, koalic a uskupení. Stejně tak Kuřík (2025, nepublikovaný rukopis) mluví o vzniku více-než-lidských seskupení společně rezistujících. Náznak podobného více-než-lidského spojení jsem zaznamenala i v Dolní Lutyni. V rámci tohoto více-než-lidského spojení je „příroda“ aktivována jako spojenkyně, pomocnice či síla, která má společně s lidskými odpůrci a odpůrkyněmi ukázat, že se nejedná o vhodnou lokalitu pro jeho záměr.

Kamila: „Tak věřím tomu, že velkým pomocníkem by mohla být ta příroda sama, a to je ta voda, že jo, která byť si myslím, byť jako chápu, že technologie jdou dopředu a vždycky se to povede nebo věřím, že z 99 % nebude ohrožena vodou ta samotná továrna, ale to okolí jo (...). Tu továrnu samotnou ochráněj, ale ten provoz tam prostě reálně může stát kvůli tomu, že prostě to okolí bude zasaženo tou vodou. (...) Takže věřím, že největším pomocníkem by nám mohla být sama příroda, no.“

(rozhovor se členkou Spolku Kamilou, 27. 11. 2024)

Renáta: „(...) že ta investice by byla ohrožena si myslím, nebo příliš vysoká, aby to dávalo ekonomický smysl.“

Sára: „A teďka myslíte ohrožená tou přírodou nebo...?“

Renáta: „No jasně, no jasně. Protože jestli tam je opravdu štěrkové lože a hladina spodní vody je vysoko, tak to je samozřejmě zavrtání do štěrkového lože poměrně dost hluboko na nějaké betonové piloty a tak dál. To už je prostě nákladný proces.“

(rozhovor se členkou Spolku Renátou, 5. 11. 2024)

Konkrétně to dle některých členek Spolku může být právě voda (ať už v podobě záplav nebo spodní vody) či štěrkové lože, které mají ohrozit investorovy vynaložené peníze. Kamila i Renáta shodně zmiňují ekonomický zájem investora, který může ohrozit „příroda“- mimo jiné skrze svoji nepoddajnost. Zkušenost se zářijovou povodní navíc ukázala, že nejde jen o to ochránit před vodou plochu, kde by gigafactory měla vyrůst – i kdyby se toto povedlo, voda může zasáhnout okolí, ochromit dopravní infrastrukturu, což může zastavit výrobu, a tím pádem ekonomický profit investora. A nejde přece investorovi a jeho akcionářstvu právě o (co nejvyšší) ekonomický zisk?⁷² Z oficiální komunikace zástupců projektu se o investorovi moc nedozvídáme – jedna z mála věcí, která o něm ale zaznívá, je skutečnost, že jeho jméno musí zůstat v utajení, a to právě kvůli možnosti ohrožení jeho ekonomických zájmů. Vzhledem k tomu, jak je pro investora důležitá ekonomická rovina, dává pak smysl, proč by „příroda“ měla s pomocí Spolku investorovi ukázat, že v této lokalitě mohou být ohroženy jeho ekonomické zájmy, a proto by zde neměl svou investici realizovat.

Také Alice, další členka Spolku, mobilizuje „přírodu“ proti zájmům investora:

Alice: „Tak já si myslím, že už samotná blízkost té Natury 2000 a vlastně to, že to je záplavová oblast, by mělo být důvodem opravdu jako zvážit to postavit jinde, kde to nemá tady tuhle tu jakoby z mého pohledu pro investora zátěž, ale vlastně pro jakoby krajinu a pro lidi, kteří v ní žijí, to je jako obrovský potenciál. No protože kromě toho, že je to rekreační oblast a jsou tam jako vzácné druhy zvířat a další, tak jako to slouží opravdu opravdu...nebo z mého pohledu by to mělo sloužit k ochraně toho území, které které je dál. Ať je to Nová Ves, jo, ať je to dál Bohumín, Dolní Lutyně, Věřňovice (...).“

⁷² V logice dnešního mainstreamového kapitalistického ekonomického myšlení. Například pro tzv. neziskové byznysy (*not-for-profit business*; Hinton 2020) je hlavním cílem dosažení jimi stanovených environmentálních a/nebo sociálních misí, zisk pro ně představuje pouze nástroj k naplnění těchto hlavních záměrů. Sice mě těší myšlenka, že by neznámý investor měl zájem vystavět v Dolní Lutyni gigafactory, která by fungovala na stejných principech jako neziskové byznysy, pravděpodobnost tohoto případu se však limitně blíží k nule.

(rozhovor s Alicí, členkou Spolku, 27. 9. 2025)

Alice taky upozorňuje, že daná plocha je skrze „přírodu“- respektive přítomnost chráněných oblastí ze soustavy Natura 2000 a záplavovou oblast –zátěží pro investora. V jejím případě tedy dochází k mobilizaci skrze administrativní aparáty snažící se zachytit „přírodu“: jednak skrze aparát ochrany „přírody“ a krajiny (soustava Natura 2000), jednak skrze aparát úředně vymezených záplavových oblastí. Do kontrastu s tím staví argument, že pro místní obyvatelstvo (ať už lidské nebo obyvatelstvo vzácných druhů zvířat) představuje daná plocha potenciál – potenciál pro rekreační využití, ochranu proti povodním, potenciál pro obývání i pro jiné-než-lidské bytosti.

Při aktivaci „přírody“ jako spojenkyně, pomocnice či síly zároveň někdy dochází k aktivaci dichotomie „příroda“-”kultura. Přestože dochází ke konceptuálnímu překonání tohoto centrálního dogma antropologie (Descola a Pálsson 1996), neznamená to, že tato dichotomie nebývá jednotlivým aktérstvím v rámci různých bojů mobilizována (Bessire a Bond 2014). Lidé a kultura jsou v těchto případech vyčleňováni z „přírody“. Příklad takové aktivace můžeme vidět u jednoho z radních či Renáty:

Radní: „Oni vám neřeknou prostě ,jo, máme strach z toho, že prostě ty povodně, nevíme, jak to bude. Chceme vidět ty studie, co když nás to vytopí? Jo, příroda je prostě mocná. Jo samozřejmě můžete dělat opatření, jaké chcete, ale ta voda si vždycky cestu najde.“

(rozhovor s radním Dolní Lutyně, 6. 6. 2024)

Sára: „A ta lokalita má i nějaké svoje specifika, například že je to záplavové území nebo že je to orná půda. Myslíte, že nějaké tady ty jako specifika, když to tak nazvu, tak že je tam nějaké z nich, které by potom mohlo zabránit té stavbě?“

*Renáta: „Já doufám *smích* Já doufám. Já doufám, že v podstatě... dnešní civilizace bojuje s přírodou, když bysme to tak řekli. A já bych řekla, že příroda je mocná čarodějka a že se o nás vždycky dokáže postarat sama *lehký smích* Že my si můžeme, něco myslet, něco konat, ale ona to zařídí sama. Takže my samozřejmě to, v našem boji nemůžeme až tak na ni úplně spoléhat, musíme ji pomoci, ale já si myslím, že opravdu zvítězí zdravý rozum toho investora, jakéhokoliv, to je teďka jedno, jestli tam bude ten Samsung nebo někdy do budoucna někdo jiný.“*

(rozhovor se členkou Spolku Renátou, 5. 11. 2024)

V obou výpovědích je „příroda“ popisována jako *mocná*, zatímco lidstvo je proti této figuře „přírody“ vyčleňováno a ve srovnání s „přírodou“ implicitně popisováno jako *slabší*, neboť „příroda“ si to vždycky „zařídí sama“, „ta voda si vždycky cestu najde.“ Radní a Renáta tak oba přiznávají „přírodě“ aktérství, zároveň lze však v jejich promluvách pozorovat určitou míru instrumentalizace, neboť tak činí, aby „přírodu“ a její aktérství aktivovali: y proti záměru investora postavit na dané lokalitě gigafactory.

Zajímavý moment pro mě je, když Renáta zmiňuje, že musí „přírodě“ pomoci. Renáta sice konstruuje „přírodu“ jako „mocnou čarodějku“, která může zasáhnout proti investorovi, zároveň si ale uvědomuje, že boj o to, zda se gigafactory postaví nebo ne, se bude odehrávat mj. v právní rovině neboli v administrativně-byrokratickém aparátu plného povolování, podávání námitek a připomínek, zákonných povinností spojených s chráněnými územími. Zde „příroda“ sama o sobě takovou *moc* nemá, je potřeba ji pomoci. Tato pomoc pak může mít podobu překladu do forem, které bude možné v této administrativní síti možné přechít – postupovat tedy obdobně jako to například dělá členstvo SOS ve svém stínovém ornitologickém průzkumu.

V našem kontextu má administrativně-byrokratický aparát ochrany „přírody“ a krajiny, jež může skrze zákonné povinnosti navázané na chráněné území a jejich předměty ochrany hrát důležitou roli v právní rovině boje, v sobě zapuštěnou dichotomii „příroda“-kultura. Pokud odpůrkyně a odpůrci chtějí tento aparát ochrany „přírody“ a krajiny mobilizovat ve prospěch svého boje, musí se učit pracovat v jeho rámci včetně rámce kultura-„příroda“ dichotomie, což mj. vede k jejímu upevňování. Zároveň ale v případě Dolní Lutyně můžeme skrze sousedské vztahy trasovat i její překonávání, což bych chtěla ukázat ve zbytku kapitoly.

8.3. Více-než-lidské sousedstvo a společný domov

Čejka chocholatá. Chřástal vodní. Moták pochop. Orel mořský. Překladatelka a spisovatelka z Bohumína. Čáp bílý. Koncertní umělkyně původem z Bohumína. Srnec obecný. Ťuhýk obecný. Morčák velký.⁷³

My už dobré sousedy máme.

Takto je v deseti příspěvcích Spolku na sociálních sítích představeno dobré sousedstvo. Mezi sousedstvem najdeme jak lidská, tak jiná-než-lidská zvířata. Kamila mi vysvětluje, že původní myšlenkou při tvorbě těchto příspěvků byla nářážka na neznámého investora v roli dobrého souseda,⁷⁴ jak byl prezentován v letácích od CzechInvestu nebo na oficiálním webu projektu (Park Lutyně 2025b): „A tam (v letácích, poznámka SH) právě to bylo jako prezentováno jako dobrý soused, tak já prostě furt věřím, že my už ty dobré sousedy jako máme, no.“ Co začalo jako nářážka na investora, tak pokračuje dál. Zástupci projektu se snažili:y strategicky vykreslovat investora jako dobrého souseda, aby podpořili:y přijetí projektu, čehož se chytili:y i odpůrci a odpůrkyně projektu, kteří se z toho snaží udělat svou přednost a využít figuru dobrého souseda ve svůj prospěch.

⁷³ Kvůli plynulosti textu uvádím vědecká jména v poznámce pod čarou a ne přímo v textu (pořadí je zachováno): *Vanellus vanellus*. *Rallus aquaticus*. *Circus aeruginosus*. *Haliaeetus albicilla*. *Homo sapiens sapiens*. *Ciconia ciconia*. *Homo sapiens sapiens*. *Capreolus capreolus*. *Lanius collurio*. *Mergus merganser*.

⁷⁴ Také při výstavbě Hyundai v Nošovicích byl Hyundai prezentován jako dobrý soused, nyní se tak jmenuje jeden z jejich grantových programů určený pro projekty z Nošovic a okolních obcí.

Když Spolek zveřejnil posty o lidských i jiných-než-lidských dobrých sousedech, i v komentářích se objevovaly souhlasné reakce, tvrdící, že dobré sousedstvo zde už žije⁷⁵:

- To je krásný souseď, jsem ráda, že se mu u nás líbí.
- Ani se nemusí přistěhovat a stavět něco na 280 hektarech.
- Takoví sousedé jsou nejlepší!
- Máme a mít chceme.

Také Alice, další členka Spolku, při mé otázce na komunikaci Spolku o jiném-než-lidském sousedstvu, odpovídá, že už dobré sousedy mají.

Sára: „A pak ještě co se týče Spolku, tak co mě zaujalo, je, že vlastně právě v té komunikaci na sociálních sítích, tam někdy bývají zmiňovány různé druhy, jako například tuhýk tam byl nebo srnka, tak že jsou zmiňováni jako sousedé. Tak jsem se chtěla zeptat, jestli vlastně je taky vnímáte jako sousedy, tady ty různé zvířecí druhy.“

*Alice: „No jasně, tak oni bydlí s náma *lehký smích*(...). Na jaře, když se probudili:y netopýři, tak to byla prostě pecka. To jsem chodila večer a prostě sledovala létající netopýry. To vím, že oni tam prostě žijí. Jo, bydlí vedle, takže to jsou prostě jako naši sousedé. Jsme rádi:y, že tam jsou, to je paráda.“*

*Sára: *lehký smích* „Dokázala byste možná vyjmenovat pár tady těch sousedů?“*

(rozhovor se členkou Spolku Alicí, 27. 9. 2024)

A Alice se pouští do vyjmenovávání jednotlivého sousedstva: srnci, bažanti, koroptve, netopýři, sovy, žáby, ropušky, užovky... seznam pokračuje. Druhy ptactva, které Alice nepoznává, si vyfotí a dohledává později. Oproti jinému-než-lidskému sousedstvu, o kterém mluví Spolek na svých sociálních sítích, Alice většinou nevyjmenovává konkrétní biologické druhy, ale obecněji rody (např. netopýři) nebo řády (např. žáby). Alice při našem povídání také zmiňuje, že první věc, kterou si po nastěhování pořídila, bylo krmítko. Byť se to může zdát jako malé gesto, tento akt může být chápán jako praxe těchto sousedských vztahů, které pak nezůstávají jen na jazykové úrovni.

Podobně jako kategorie sousedstvo, tak také domov a obyvatelstvo se v komunikaci Spolku nebo jeho členstva otevírá i pro jiné-než-lidské bytosti:⁷⁶

- Není nám lhostejná příroda, její ochrana a její obyvatelé!!

⁷⁵ Komentáře byly upraveny skrze odstranění emotikonů, zbytek textu jsem nechala bez úprav.

⁷⁶ Úryvky pocházejí buď přímo z příspěvků Spolku nebo z komentářů napsaných členstvem Spolku, které se pod příspěvky objevovaly. Také tyto úryvky byly upravené skrze smazání emotikonů.

- A teď my chráníme oblast Natury 2000 v Dolní Lutyni. To, že by stavba nezasáhla přímo do ptáčích oblastí neznamená, že by neměla nepřímý vliv na její obyvatele! Přilehlé okolí je důležité, jako zdroj jejich potravy a místo, kde mnoho druhů hnízdí.
- Asi jediný obyvatel Dolní Lutyně, který měl radost z deštivého počasí, je kuňka žlutobřichá.
- Odstěhují se ptáci, odstěhují se i někteří lidé, kteří tuto vesnici tvoří. Když každý dáme nějakou tu stovku, máme naději zachovat více, než jen naše domovy, které jsou v mnohem vyšších hodnotách, než je zmíněných pár stovek. Máme naději zachovat dětství našich dětí, tak, jak ho znají a nevytrhávat je z jejich kořenů. Máme naději zachovat domovy ptákům, bez jejichž zpěvu si mnozí neumíme představit ráno. Máme naději zachovat domovy vzácným broukům, kteří zde žijí. Taky žabkám, které nám vždy s příchodem teplého počasí koncertují – také bez nároku na honorář. Máme naději zachovat obydlí a výběhy zajícům a srnkám, kteří nám dělávají společnost při našich procházkách zdejší přírodou. Bydlet v blízkosti přírody je k nezaplacení, je to bohatství, které bychom měli chránit.
- Oblast Poolší je domovem pro velké množství ohrožených druhů, které potřebují naši ochranu.
- Ochrana životního prostředí by měla být důležitou součástí našeho života, protože vzduch je jen jeden, počítá se každý strom, keř i živý tvor.

Právě tyto kategorie (sousedstvo, obyvatelstvo a domov) jsou často vymezované jen pro lidi. V komunikaci Spolku či jeho členstva (ať už prostřednictvím příspěvků nebo komentářů na sociálních sítích nebo na webu Spolku) můžeme vidět začleňování i jiných-než-lidských bytostí. Důležité je, že tyto kategorie zároveň zůstávají i lidské – nejsou používány jen pro jiné-než-lidské bytosti. V Dolní Lutyni nemá domov jen lidské obyvatelstvo, ale také kuňky a ptactvo. Dobrým sousedstvím nejsou jen srnec a ťuhýk, ale také lidské sousedky z Bohumína.

Členstvo Spolku tohle začleňování používá v rámci mobilizace proti gigafactory, zároveň může být tohle rozšiřování kategorií chápáno také jako jeden z posunů směrem k širšímu chápání spravedlnosti – takovému chápání, kde subjekty spravedlnosti, jak již bylo zmíněno výše, jsou „lidská a jiná-než-lidská zvířata, druhy, mikrobiomy, ekosystémy, oceány a řeky – a vztahy mezi a napříč nimi“ (Celermajer a kol. 2021: 127). Proč by pojetí vícedruhové spravedlnosti muselo vždy používat jen jazyk spravedlnosti – práva, soudy, spravedlnost? Není možné ve středoevropském kontextu proměňovat naše chápání spravedlnosti právě skrze více-než-lidské sousedství a společný domov?

Kromě jazyka je také důležitá praxe těchto sociálních více-než-lidských sousedských vazeb. Domov totiž není jen místo, jsou to právě sousedské vztahy a další sociální vazby, která mezi sebou obyvatelstvo navazuje. To dělá domov domovem, ne trvalá adresa v obćance. Pokud společně Tsing (2013) budeme věnovat pozornost i sociálním vztahům, které jiné-než-lidské bytosti

navazují (ať už mezi s sebou nebo s lidmi), pak už jsme jen krůček od toho, abychom se mohli:y ptát: musí být sousedské vztahy výlučně lidské, nemohou být i více-než-lidské?

V Dolní Lutyni se nachází čápí hnízdo, v jehož blízkosti bydlí Zdeněk. Dle Zdeňka si vloni čápi postavili:y jen půlku svého hnízda: „Začali:y si ho stavět na sloupu elektrického napětí, přišla tam pak nějaká Polka, která domluvila s ČEZem zaizolování drátů, aby zde čápi mohli:y bezpečně zůstat.“ Letos zdejší čápi měli:y poprvé mladé. Zdeněk mi sděluje, že ho zajímá „příroda“, a proto celý proces sleduje. „Zrovna dneska první mladý slétl, tamhle na střechu“ sdílí se mnou a u toho rukou ukazuje na střechu sousedního domu. Dále zmiňuje, že jim čápi přinesli:y vnučku – v době, kdy se tady usadili:y, se Zdeňkovi narodila vnučka. „Je to hezká souhra náhod“ komentuje Zdeněk s úsměvem na tváři.

Pro Zdeňka se tím naplňuje pověra, že čápi přináší děti. Tito čápi pro něho tak již nejsou anonymním párem, jsou to bytosti, ke kterým má skrze pozorování a vzpomínky vytvořenou sociální vazbu. Opět to ovšem neznamena, že všichni lidé bydlící v čápím sousedství k nim mají vytvořené podobně silné sociální vztahy. V blízkosti čápů bydlí také Josef, který stejně jako Zdeněk, ví, že se tady čápi poprvé objevili:y vloni, ale že mladé měli:y až v tomto roce. Josef však kvůli své pracovní době jejich pozorováním mnoho času netráví. Zdá se, že budování sousedských (jakožto i jiných) vztahů totiž čas vyžaduje.

Na druhou stranu Zdeněk patrně nebude jediný, kdo si k těmto konkrétním čápům vytvořil určitou vazbu – na Facebooku byl rovněž jejich přílet dokumentován, stejně jako dostavění jejich hnízda a vyvedení jejich prvních dvou potomků.⁷⁷ O čápích rodičích bylo nejdříve referováno jako o „panu Čápmi a paní Čápmé“, následně ale na Facebooku dostali:y svá jména: Viktorka a Věncek⁷⁸.

Tak jako mezilidské sousedské vztahy nejsou vždy idylické, tak i více-než-lidské sousedské vztahy občas mohou skřípat, jako například mezi Václavem a rehkem. Václavovi je přes sedmdesát let, ve Věřňovicích bydlí od narození. V červenci, kdy jsme se potkali:y, připravoval budku právě pro rehka (*Phoenicurus sp.*) – tu vyráběl ze samorostu, konkrétně z topolu, na střechu použil zbytkový materiál z auta (Obr. 15). Václav mi vyprávěl o tom, jak si rehci dělali:y hnízdo na jejich pergole. „Tady je ta pergola, kde se snaží postavit hnízdo. Já mu to vždycky sundával touhle tyčí, ale on tam ráno už zase něco měl, vstává dříve než já“ směje se. V rámci snahy zabránit rehce postavit si hnízdo, přiděloval Václav na pergolu dřevěná prkna navíc: „Bylo to kdo s koho“. Václav pokračuje ve vyprávění: „Na část dne jsem odešel a když jsem přišel zpátky, tak jsem viděl, že si tam (*rehek, poznámka SH*) přinesl půl tašky mechu. ‚To sis vzal nějaké brigádníky?‘ ptám se ho. ‚S kým se to bavíš?‘ volá na mě syn. ‚Ale s rehkem.‘“ uzavírá Václav se smíchem povídání o jeho

⁷⁷ Jejich hnízdění je dokumentováno také v rámci jednoho z programu občanské vědy ČSO (2025b) s názvem „Čápi hnízda“.

⁷⁸ V rámci symetrizace lidského a jiného-než-lidského aktérstva zde uvádím pseudonymy.

patáliích s rehkem. Teď Václav staví rehkovi jednu z ptačích budek, aby se rehek mohl nastěhovat sem, namísto na pergolu.

Obrázek 15: Ptačí budka, kterou Václav staví pro svého ptačího souseda rehka (Zdroj: osobní archiv)

V okolí jeho domu, který se nachází v první linii domů u pole, je postaveno několik dalších Václavem vyrobených ptačích budek. Když jsem se při prvním setkání Václava ptala, zda v nich žije nějaké ptactvo, dostala jsem neurčitou odpověď ve smyslu, že ptactvu se líbí všude, kde je klid a kde nejsou predátoři, pak se hovor stočil jinam. Při druhém setkání se opět zkouším zeptat, kdo v těchto budkách žije, Václav tentokrát odpovídá, že je to v podstatě podle toho, jakou budku zrovna udělá, tak takový ptačí obyvatel v ní pak žije. „Jakmile je ten otvor větší než 32 mm, hned to okupuje vrabec domácí⁷⁹. On bydlí tady, jak jsou baráky.“ Otvory menší než 30 mm obývá vrabec polní (*Passer montanus*), menší než 28 mm pak slouží pro sýkory⁸⁰. Díry do budek vypaluje Václav nažhavenou trubkou, někdy se mu stane, že při vypalování zjistí, že už má třeba více než 30 mm, byť mířil na tuto hodnotu. Na budky někdy používá samorosty, rukou přitom ukazuje na jednu z obdobně vyrobených budek, které má na zahradě.

⁷⁹ *Passer domesticus*

⁸⁰ Český rod sýkory je případem toho, kdy české názvosloví neodráží stav současného taxonomického poznání. Pro ilustraci: sýkora modřinka (*Cyanistes caeruleus*) je v této chvíli zařazena do jiného rodu než sýkora koňadra (*Parus major*), sýkora parukářka (*Lophophanes cristatus*) či sýkora uhelníček (*Periparus ater*). V češtině jsou tyto čtyři oddělené rody nazývané jako „sýkora“.

Václav staví budky, aby poskytl prostor k bydlení i svému ptačímu sousedstvu. Zároveň je na Václavově příkladu vidět, že sousedské vztahy nemusí být jenom harmonické. S rehkem to bylo *kdo s koho*, vedli:y spolu spor o to, zda si rehek bude nebo nebude moci udělat hnízdo na Václavově pergole. Protože měl Václav již zkušenosti s vytvářením budek, rozhodl se rehkovu v rámci ukončení sporu vytvořit alternativní prostor k hnízdění a doufá, že si rehek udělá hnízdo zde. Bude se ale rehkovu líbit bydlet v této budce?

Václavovou motivací ke tvorbě budky nemusí být jen snaha vyřešit *sousedský* spor, ale také čistá chuť bydlet v *sousedství* s ptáky. Krom rehků a vrabců, kterým staví budky, patří mezi jeho sousedstvo i jiné druhy, např. chřástal polní (*Crex crex*): „Chřástal polní nám chodil až k domu. ,Co s ním zrobíme?’ říkala manželka. ,Nic, však je krásný.’“

Závěrem: Spravedlivá transformace pro koho?

Středa, devatenáctého března, 2025. Téměř na rok přesně od oznámení záměru o výstavbě gigafactory v Dolní Lutyni je zveřejněna studie proveditelnosti, která dává výstavbě zelenou (Park Lutyně 2025c). O den později se v médiích objevují zprávy o tom, že investor své rozhodnutí ohledně umístění chystané gigafactory odkládá kvůli současné situaci na trhu (iDnes 2025). V Olši plyne voda, na březích je místy pořád možné vidět zbytky nánosů po zářijových povodních. Zástupci projektu nadále plánují pokračovat v přípravě plochy, spolek Zachovejme Poolši také míní vytrvat ve své činnosti. Ve Věřňovicích ještě nebyli: y pozorováni: y čápi Viktorka a Věncek, na hnízda v Dětmárovicích a Zavadě se už čápi vrátili: y.

Tato diplomová práce je výsledkem mého osmiměsíčního etnografického výzkumu záměru výstavby gigafactory v Dolní Lutyni. Ze své hybridní antro-po-biologicko-aktivistické pozice jsem se zaměřovala na průběh transformace Moravskoslezského kraje, a to právě na případu konfliktu okolo plánované výstavby gigafactory v Dolní Lutyni. Díky této hybridnosti, která tvarovala mé „umění si všímat“ (Tsing 2015), a s pomocí aktuálních debat současné kritické environmentální antropologie za zády, jsem trasovala, v jakých podobách do konfliktu o gigafactory vstupuje „příroda“. Skrze zmíněné průsečíky jsem zachytila jak udržování a mobilizaci dichotomie kultura-„příroda“, tak posuny ve vnímání jiných-než-lidských entit mimo tuto západní dvoukomorovou kosmologii (Latour 1993) a jejich společnou mobilizaci proti gigafactory. Zároveň tato společná mobilizace naráží na nastavení administrativně-právních systému, které jsou zakotvené v dichotomii kultura-„příroda“.

Stejně tak jako je živá a proměnlivá teorie, se kterou v práci operuji, tak i konflikt, o kterém píší, stále probíhá a zdaleka není u konce. I po mém odchodu z terénu na konci listopadu 2024 kauza nadále žije vlastním životem a vyvíjí se. V určitou chvíli jsem ale musela ukončit tvorbu dat – proto tato práce nemůže a ani nemá ambici zachytit celý konflikt, ale je výsledkem časově ohraničeného terénního výzkumu, který proběhl mezi dubnem a listopadem 2024. V polovině března letošního roku, v čase sepisování tohoto závěrečného textu, byla zveřejněna studie proveditelnosti, která „dává stavbě zelenou“ (2025c). Záplavová oblast, evropsky významná území, chráněné druhy? Nic není z toho není nepřekonatelným limitem, dle studie proveditelnosti se dá se všemi těmito aspekty pomocí kompenzací vypořádat. Dle studie bude největší překážkou pro případnou výstavbu gigafactory dobudování silniční dopravní infrastruktury.

Paradoxně se tak klíčovou bariérou stavby stává to, kvůli čemu je původně budována: individualizovaná automobilová doprava. Obdobně paradoxně proto může působit i můj diplomový výzkum, který se zabývá způsoby, jakými jiné-než-lidské aktérstvo do konfliktu o gigafactory vstupuje, ale přitom opomíjí, jakým způsobem zde figuruje aktérství samotných aut.

Pravdou je, že Moravskoslezský kraj čelí a bude čelit výzvám spojených s nutností transformace ekonomiky, která je zde momentálně založena převážně na těžbě uhlí a navazujících

průmyslových odvětvích. Investice až ve výši 200 miliard korun s deklarovaným příslibem tisíců pracovních míst v Dolní Lutyni tak v tomto kontextu může působit jako potenciálně klíčový projekt pro transformaci regionu, zvláště pokud se má jednat o projekt, který je zaměřený na výrobu baterií do elektromobilů, která může přispět jak k nutnému snížení emisí skleníkových plynů, tak i samotné transformaci českého automobilového průmyslu.

Usilujeme-li však o spravedlivou transformaci, nelze setrvat pouze v úzkém technokratickém pojetí transformace, v němž jsou hlavními ukazateli úspěchu snížení emisí, objem investic či počet nově vytvořených pracovních míst.

Mám za to, že na centrální otázku antropocénu – jak může dojít k přechodu na nízkoemisní ekonomiku (Howe a Boyer 2019: x) - musíme hledat odpovědi odspoda a společně – a když píší společně, mám na mysli společně také s jinými-než-lidskými entitami. Do současné polykrize (Lawrence a kol. 2024) aneb vzájemně se prolínajících a podporujících krizí v čele s krizí klimatickou jsme se dostali: y mimo jiné kvůli našemu vztahu s „přírodou“ (Moore a Raj 2022), v rámci kterého jsou jiné-než-lidské bytosti považované za pouhé objekty a zdroje k dosahování lidských projektů. Pokud chceme z této šlamastyky ven, musíme proměnit i naše porozumění a způsoby vztahování se k jiným-než-lidským „přírodním“ entitám.

Jak vyplývá z mého výzkumu, tato změna nemusí mít nutně podobu radikálních ontologických obrátů. Často probíhá skrze drobné každodenní posuny – například tehdy, když lidé navazují sousedské vztahy s kuňkami, netopýry či čápy, což pak může vést k chápání krajiny jako sdíleného domova. A pokud Dolní Lutyně není domovem pouze pro lidi, ale i pro tyto jiné-než-lidské entity, proč by i oni neměli být zahrnuti do procesu spravedlivé transformace?

Pro koho je pak transformace spravedlivá?

Označil by moták výstavbu gigafactory za spravedlivou?

Jak může vypadat spravedlnost pro Olši?

A kdo bude společně s kuňkami bojovat za spravedlivější svět?

Zdroje

Odborná literatura

ABRAM, David. *The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-Than-Human World*. 1. vyd. Pantheon, 1996. ISBN 067943819X.

BALLESTERO, Andrea. The Anthropology of Water. *The Annual Review of Anthropology*. 2019, roč. 48, č. 1, s. 405–421.

BATESON, Gregory. *Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology*. 1. vyd. Chicago: University of Chicago Press, 1972. ISBN 0-226-03905-6.

BAUN, Michael a MAREK, Dan. The Implementation of EU Environmental Policy in the Czech Republic: Problems with Post-Accession Compliance? *Europe-Asia Studies*. 2013, roč. 65, č. 10, s. 1877–1897.

BEILIN, Katarzyna Olga a Sainath SURYANARAYANAN. The war between amaranth and soy: Inter-species resistance to transgenic soy agriculture in Argentina. *Environmental Humanities*, 2017. roč. 9, č. 2, s. 204–229.

BESSIRE, Lucas a BOND, David. Ontological Anthropology and the Deferral of Critique. *American Ethnologist*. 2014. roč. 41, č. 3, s. 440–456.

BESKY, Sarah a BLANCHETTE, Alex (ed.). *How Nature: Works Rethinking Labor on a Troubled Planet*. 1. vyd. University of New Mexico Press, 2019. ISBN 9780826360861.

BLUMENTHAL, J.; JURINA, C. a PROKOP, 1. vyd. *Výpočet zásob průzkumného pole Věřňovice. – Surovina: černé uhlí*. Praha: Česká geologická služba, 1988

BOAS, Franz. The Study of Geography. *Science*. 1887, roč. 9, č. 210, s. 137–141.

BODIRSKY, Katharina. Activist anthropology. In: CARRIER, James (ed.). *A Handbook of Economic Anthropology*. 3. vyd. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2022, s. 406-418. ISBN 978-1839108914.

BOGOCZOVÁ, Irena a BORTLICZEK, Małgorzata. *Jazyk příhraničního mikrosvěta (běžná mluva Těšíňanů v ČR) Język przygranicznego mikroświata (mowa potoczna mieszkańców Zaolzia)*. 1. vyd. Ostravská univerzita, 2014. ISBN 978-80-7464-696-6.

BOURDIEU, Pierre a WACQUANT, Loïc J. D. *An Invitation to Reflexive Sociology*. University of Chicago Press, 1992. ISBN 9780226067407.

BOURDIEU, Pierre. *Science of Science and Reflexivity*. Polity Press, 2004. ISBN 978-0745630601.

BRAVERMAN, Irus. *More-Than-One Health*. 1. vyd. Oxon and New York: Taylor & Francis Group, 2023. ISBN 9781032277868.

BRUNA, Natacha. *The Rise of Green Extractivism: Extractivism, Rural Livelihoods and Accumulation in a Climate-Smart World*. 1. vydání. London: Routledge, 2023. ISBN 978-1-032-39895-2.

BUBANDT, Nils a TSING, Anna. Feral Dynamics of Post-Industrial Ruin: An Introduction. *Journal of Ethnobiology*. 2018, roč. 38, č. 1, s. 1-7.

BUIER, Natalia a FRANSQUESA, Jaume. Producing Capitalist Landscapes: Ethnographies of the Green Transition and its Contradictions. *Capitalism Nature Socialisms*. 2022, roč. 33, č. 4, s. 5-17.

CALLON, Michel. Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. *The Sociological Review*. 1984, roč. 32, s. 196–233.

CANELAS, Joana a CARVALHO, António. The dark side of the energy transition: Extractivist violence, energy (in)justice and lithium mining in Portugal. *Energy Research & Social Science*. 2023, roč. 100.

CELERMAJER, Danielle; CHATTERJEE, Sria; COCHRANE, Alasdair; FISHEL, Stefanie; NEIMANIS, Astrida et al. Justice Through a Multispecies Lens. *Contemporary Political Theory*. 2020, roč. 19, č. 3, s. 475-512.

CELERMAJER, Danielle; SCHLOSBERG, David; RICKARDS, Lauren; STEWART-HARRAWIRA, Makere; THALER, Mathias et al. Multispecies justice: theories, challenges, and a research agenda for environmental politics. *Environmental Politics*. 2021, roč. 30, č. 1, s. 199-140.

CLIFFORD, James. Introduction: Partial Truths. In: CLIFFORD, James a MARCUS, George E. (ed.). *Writing Culture*. 1. vyd. University of California Press, 1986, s. 1-26. ISBN 0-520-05719-5.

CRUTZEN, Paul J. a STOERMER, Eugen F. The "Anthropocene." *Global Change Newsletter*. 2000, roč. 41, s. 17-18.

CZAIŃSKI, Kamil. Ponašymu – the mixed language code of Těšín Silesia. *Adeptus*. 2019, č. 14, s. 1-17.

ČAMLÍK, Gašpar a SYCHRA Jan. Polní mokřady jako refugium biodiverzity v zemědělské krajině. In: Oravská ornitologická konference. 2021. ISBN 978-80-89526-25-3.

DESCOLA, Phillipe a PÁLSSON, Gísli (ed.). *Nature and Society: Anthropological perspectives*. 1. vyd. London: Routledge, 1996. ISBN 0-203-20228-7.

DESCOLA, Philippe. *Beyond Nature and Culture*. 1. vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 2013. ISBN 978-0-226-21236-4.

DOLNÝ, Aleš a KOČÁTEK, Petr. Vzácná fauna na Karvinsku – ekologické fenomény a paradoxy pohornické krajiny. *Veronica*. 2022, č. 2, s. 12-17.

DVOŘÁKOVÁ, Tereza. Když není čas se nadechnout: přehlížení těch nejbližších jako metodologický problém etnografie. In: STÖCKELOVÁ, Tereza a YASAR, Abu Ghosh (ed.). *Etnografie*:

improvizace v teorii a terénní praxi. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2013, s. 175-203. ISBN 978-80-7419-148-0.

FITZ-HENRY, Erin. Multi-species justice: a view from the rights of nature movement. *Environmental Politics*. 2022, roč. 31, č. 2, s. 338-359.

FRANZKE, Aline Shakti, BECHMANN, Anja, ZIMMER, Michael, ESS, Charles a ASSOCIATION OF INTERNET RESEARCHERS. *Internet Research: Ethical Guidelines 3.0* [online]. 2020 [cit. 20. 3. 2024]. Dostupné z: <https://aoir.org/reports/ethics3.pdf>

GRZEŚKIEWICZ, Hanna a BOSCHEN, Marleen. (Un)Caring Borders More-Than-Human Solidarities in the Białowieża Forest. In: ALBERRO, Heather; ATASOY, Emrah; CASTLE, Nora; FIRTH, Rhiannon a SCOTT, Conrad (ed.). *Utopian and Dystopian Explorations of Pandemics and Ecological Breakdown*. 1. vyd. Oxon: Routledge, 2025, s. 161-174. ISBN 978-1-032-38591-4.

CHLEBIK, Grzegorz a POLÁŠEK, Zdeněk. *Skarby przyrody pogranicza / Poklady přírody pohraničí*. 1. vyd. Urząd Gminy w Gorzycach, 2005. ISBN 83-918997-3-x.

HÁJKOVÁ, Sára. *Výskyt velkých šelem a kočky divoké na česko-slovenském pomezí v letech 2017-2021*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2022.

HAJDÁKOVÁ, Iveta. Břímě i hra: Nepatřičnost, zranitelnost a emoce v etnografickém terénu. In: STÖCKELOVÁ, Tereza a YASAR, Abu Ghosh (ed.). *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2013, s. 121-147. ISBN 978-80-7419-148-0.

HARAWAY, Donna. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*. 1988, roč. 14, č. 3, s. 575-599.

HARAWAY, Donna. *The Companion Species Manifesto: Dogs, People and Significant Otherness*. 1. vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 2003. ISBN 0971757585.

HARAWAY, Donna. *When species Meet*. 1. vyd. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008. ISBN: 9780816650460

HARAWAY, Donna. Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin. *Environmental Humanities*. 2015, roč. 6, č. 1, s. 159-165.

HARAWAY, Donna. *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. 1. vyd. Durham: Duke University Press, 2016. ISBN 978-0-8223-6224-1.

HARAWAY, Donna. Staying with the trouble for multispecies environmental justice. *Dialogues in Human Geography*. 2018, roč. 8, č. 1, s. 102-105.

HARTIGAN JR., John. Knowing Animals: Multispecies Ethnography and the Scope of Anthropology. *American Anthropologist*. 2021, roč. 123, č. 4, s. 846-860.

HEŘMANSKÝ, Martin. Zúčastněné pozorování. In: NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, Magdaléna (ed.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2019, s. 353-391. ISBN 978-80-7571-052-9.

HINTON, Jennifer B. Fit for purpose? Clarifying the critical role of profit for sustainability. *Journal of Political Ecology*. 2020, roč. 27, č. 1, s. 236-262.

HODEČEK, J. & KURAS, T. Vzácní brouci na ostravských haldách – mají rekultivace odvalů vůbec smysl? *Živa*, 2015, č. 1, s. 32–34.

HORA, Jan; BRINKE, Tomáš; VOJTĚCHOVSKÁ, Eva a KUČERA, Zdeněk (ed.). *Monitoring druhů přílohy I směrnice o ptácích a ptačích oblastí v letech 2005-2007*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2010. ISBN 978-80-87051-88-7.

HORA, Jan; MARHOUL, Pavel a URBAN, Tomáš. *Natura 2000 v České republice: Návrh ptačích oblastí*. Česká společnost ornitologická, 2002.

HORST, Heather A. a MILLER, Daniel (ed.). *Digital Anthropology*. Routledge, 2012. ISBN 978-0857852908.

HOWE, Cymene. *Ecologics: Wind and Power in the Anthropocene*. 1. vyd. Durham: Duke University Press, 2019, ix-xvii. ISBN 9781478004400

HOWE, Cymene a Dominic Boyer. Joint Preface to Wind and Power in the Anthropocene. In: HOWE, Cymene. *Ecologics: Wind and Power in the Anthropocene*. 1. vyd. Durham: Duke University Press, 2019, ix-xvii. ISBN 9781478004400.

CHAO, Sophie. Bouncing back? Kangaroo-human resistance in contemporary Australia. *Environment and Planning E: Nature and Space*. 2022, roč. 6, č. 1, s. 1-24.

CHAO, Sophie; BOLENDER, Karin a KIRKSEY, Eben (ed.). *The Promise of Multispecies Justice*. 1. vyd. Durham and London: Duke University Press, 2022. ISBN 9781478016250.

CHAO, Sophie a CELERMAJER, Danielle. Introduction: Multispecies Justice. *Cultural Politics*. 2023, roč. 19, č. 1, s. 1-17.

INGOLD, Tim. Epilogue: Towards a Politics of Dwelling. *Conservation & Society*. 2005, roč. 3, č. 2, s. 501-508.

IPCC. Summary for Policymakers. In: Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]., Geneva, Switzerland, 2023 pp. 1-34

JETMAROVÁ, Jana. Bolívie: od indigenity k eko-indigenitě? *The Journal of Culture*. 2015, roč. 2, s. 32-38.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-86-9

KRISHNAN, Siddhartha; PASTORE, Christopher L. a TEMPLE, Samuel. Introduction. In: KRISHNAN, Siddhartha; PASTORE, Christopher L. a TEMPLE, Samuel (ed.). *Unruly Environments*. Rachel Carson Center, 2015, s. 5-7.

KRONENBURG GARCÍA, Angela a WIEGINK, Nikkie. Mining the Energy Transition: An Introduction. *Anthropological Quarterly*. 2024, roč. 97, č. 2, s. 311-327.

KIRKSEY, Eben a HELMREICH, Stefan. The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology*. 2010, 25(4), s. 545–576

KIRKSEY, Eben. *Emergent Ecologies*. Durham: Duke University Press, 2015. ISBN 978-0-8223-5938-1.

KUŘÍK, Bob. Towards an Anthropology of More-Than-Human Resistance: New Challenges for Noticing Conflicts in the Plantationocene. *Sociální studia / Social Studies*. 2022, roč. 19, č. 1, s. 55-72.

KUŘÍK, Bob. The Promises and Perils of More-Than-Human Resistance. 2025 Nepublikovaný rukopis

KVIZDA, Jakub. *Plány a přízraky: nekropolitické dynamiky v zabolševené krajině*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2024.

LATOUR, Bruno. *We Have Never Been Modern*. 1. vyd. Cambridge: Harvard University Press, 1993. ISBN 9780674948396.

LATOUR, Bruno. *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. London: Polity Press, 2017. ISBN 978-1-5095-2172-9.

LAWRENCE, Michael; HOMER-DIXON, Thomas; JANZWOOD, Scott; ROCKSTÖM, Johan; RENN, Ortwin et al. Global polycrisis: the causal mechanisms of crisis entanglement. *Global Sustainability*. 2024, roč. 7, s. 1-16.

LIVINGSTON, Julie a PUAR, Jasbir K. Interspecies. *Social Text*. 2011, roč. 29, č. 1, s. 3-14.

LOCKE, Piers a MUENSTER, Ursula. *Multispecies Ethnography*. Online. In: Oxford Bibliographies Online. 30.11.2015. Dostupné z: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0130.xml>. [cit. 23. 4. 2025].

MACNAGHTEN, Phil. a URRY, John. *Contested Natures*. London: SAGE Publications. 1998. ISBN: 0-7619-5312-4

MADDEN, Raymond. *Being Ethnographic: A guide to the Theory and Practice of Ethnography*. 1. vyd. SAGE Publications, 2010. ISBN 978-1-4129-4696-4.

MÁCHA, Přemysl. The Symbolic Power of Place Names: The Case of the River Olše/Olza/Łolza in Northeastern Czechia. *A Journal of Onomastics*. 2020, roč. 68, č. 3, s. 169-184.

MOORE, Jason W. a PATEL, Raj. *Dějiny světa na příkladu sedmi laciných věcí: průvodce kapitalismem, přírodou a budoucností naší planety*. Překlad Jan Hokeš. Praha: Neklid, 2022. ISBN 978-80-908518-4-3. Původně vydáno jako: *A History of the World in Seven Cheap Things*. University of California Press, 2017.

MOTTLOVÁ, Tereza. *Řeka klidná, řeka divoká: etnografický výzkum kolem řeky Otavy*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2021.

MÜLLEROVÁ, Hana. Práva přírody na rozhraní mezi aktivismem a seriózní debatou. *Právnick*. 2024, roč. 163, č. 1, s. 3-14.

NADER, Laura. Up the Anthropologist: Perspectives Gained From Studying Up. 1972, s. 1-28.

NĚMEC, Radomír; ŠKORPÍKOVÁ, Vlasta a KŘIVAN, Václav. Fenomén efemérních polních mokřadů na orné půdě. *Živa*. 2012, č. 2, s. 57-59

NĚMEC, Radomír; DŘEVOJAN, Pavel a ŠUMNEROVÁ, Kateřina. Polní mokřady Znojemska jako refugium významných a vzácných druhů cévnatých rostlin. *Thayensia*. 2014, roč. 11, s. 3-76.

NOVÁK, Arnošt. *Tmavozelený svět: radikálně ekologické aktivity v České republice po roce 1989*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017. 347 s. ISBN 978-80-7419-254-8.

NOVOTNÁ, Hedvika. Kvalitativní strategie výzkumu. In: NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, Magdaléna (ed.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2019, s. 257-288. ISBN 978-80-7571-052-9.

O'GORMAN, Emily a GAYNOR, Andrea. More-Than-Human Histories. *Environmental History*. 2020, roč. 25, č. 4, s. 711-735.

ORTNER, Sherry B. Access: Reflections on studying up in Hollywood. *Etnography*. 2010, roč. 11, č. 2, s. 211-233.

PACINI-KETCHABAW, Veronica; TAYLOR, Affrica a BLAISE, Mindy. Decentring the Human in Multi-species Ethnographies. In: TAYLOR, Carol A. a HUGHES, Christina (ed.). *Posthuman Research Practices in Education*. 1. vyd. London: Palgrave Macmillan, 2016, s. 149-167. ISBN 978-1-349-68687-2.

PAI, Sandeep, HARRISON, Kathryn a ZERRIFFI, Hisham. A Systematic Review of the Key Elements of a Just Transition for Fossil Fuel Workers. *Clean Economy Working Paper Series* [online]. April 2020, WP 20-04. Smart Prosperity Institute. Dostupné z: <https://institute.smartprosperity.ca/sites/default/files/transitionforfossilfuelworkers.pdf> [cit. 15. 2. 2025]

PLISKA, Dominik; DAVÁNOVÁ, Alžběta a ŠORF, Michal. Polní mokřady hostí unikátní společenstva planktonních korýšů. In: *Limnologické noviny*. Online. 2023, roč. 2023, č. 3. 2023. ISSN 1212-2920. Dostupné z: <https://d.limnospol.cz/limno/2023-3.pdf>. [cit. 1. 5. 2025].

POHOŘELÁ, Adéla. *O ovcích a lidech v perspektivě více-než-lidské antropologie*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2025.

PUTZER, Alex; LAMBOOY, Tineke; JEURISSEN, Ronald a KIM, Eunsu. Putting the rights of nature on the map. A quantitative analysis of rights of nature initiatives across the world. *Journal of Maps*. 2022, roč. 18, č. 1, s. 89-96.

PUTZER, Alex; COOK, John a POLLOCK, Ben. Putting the rights of nature on the map. A quantitative analysis of rights of nature initiatives across the world – Second Edition. *Journal of maps*. 2025, roč. 21, č. 1, s. 1-3.

RASMUSSEN, M. B. a NAVARRETE, M. Hydro-Social Becomings: Rescaling Energy Politics in the Shadows of Vaca Muerta, Argentina. *Journal of Latin American Geography*. 2024, roč. 23, č. 3, s. 86–114.

RICHARDSON, Katherine; STEFFEN, Will; LUCHT, Wolfgang; BENDTSEN, Jørgen a CORNELL, Sarah E. et al., Earth Beyond Six of Nine Planetary Boundaries. *Science Advances*. 2023, roč. 37, č. 9, s. 1-6.

REID, Susan. Ocean Justice: Reckoning with Material Vulnerability. *Cultural Politics*. 2023, roč. 19, č. 1, s. 107-127.

SCARAMELLI, Caterina. Making Sense of Water Quality: Multispecies Encounters on the Mystic River. *Worldviews: Global Religions, Culture, and Ecology*. 2013, roč. 17, č. 2, s. 150-160.

SCOTT, James. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. 1. vyd. New Haven and London: Yale University Press, 1998. ISBN 0-300-070 1 6-0.

SENF, Lukáš. *Za plotem čeká vlk: Mezidruhové soužití na Broumovsku v antropocénu*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2020.

STARK, Anthony; GALE, Fred a MURPHY-GREGORY, Hannah. Just Transitions' Meanings: A Systematic Review. *Society & Natural Resources*. 2023, roč. 36, č. 10, s. 1277-1297.

STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. 1. vyd. Linde, 2006. ISBN 80-7201-609-1.

SYCHRA, Jan; ČAMLÍK, Gašpar; HERALT, Přemysl a BERKA, Petr. Vysychavé polní mokřady a jejich význam pro mokřadní ptáky v zemědělské krajině jižní Moravy. *Crex*. 2021, č. 39, s. 141-176.

SZYMURA, Jacek M. Analysis of Hybrid Zones with Bombina. In: HARRISON, Richard G. (ed.). *Hybrid Zones and the Evolutionary Process*. 1. vyd. Oxford University Press, 1993, s. 261-289. ISBN 978-0195069174.

TREBULÁKOVÁ, Kateřina. *Kauza Hyundai: Mediální, mocenské a legislativní souvislosti vstupu nadnárodní společnosti Hyundai Motor Company do České republiky*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2009.

TSING, Anna. Unruly Edges: Mushrooms as Companion Species: For Donna Haraway. *Environmental Humanities*. 2010, roč. 1, č. 1, s. 141-154.

TSING, Anna. More-than-Human Sociality A Call for Critical Description. In: HASTRUP, Kirsten (ed.). *Anthropology and Nature*. 1. vyd. New York: Routledge, 2013, s. 27-42. ISBN 978-0-415-70275-1.

TSING, Anna. *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. 1. vyd. Princeton University Press, 2015. ISBN 9781400873548.

ULLMAN, Amanda N. a KITTNER, Noah. Are Global Efforts Coordinated for a Just Transition? A Ceviu of Civil Society, Financial, Government, and Academic Just Transition Frameworks. *Energy Research & Social Science*. 2024, roč. 108, s. 1-15.

VÁCLAVÍKOVÁ, Lucie. *Hodnocení území na bývalých rybníčních plochách ve Slezsku*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.

VIVANCO, Luis A. Activist Anthropology. Online. In: VIVANCO, Luis A. *A Dictionary of Cultural Anthropology*. Oxford University Press, 2018. ISBN 9780191836688. Dostupné z: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191836688.001.0001/acref-9780191836688-e-4>. [cit. 13. 4. 2025].

WANG, Xinxin a LO, Kevin. Just Transition: A Conceptual Review. *Energy Research & Social Science*. 2021, roč. 82, s. 1-11.

WASSOUF, Dennis. Lidská práva v době antropocénu – teoretickoprávní východiska. *Právník*. 2024, roč. 163, č. 9, s. 924-955.

WINTER, Christine J. Introduction: What's the Value of Vultispecies Justice? *Environmental Politics*. 2022, roč. 31, č. 2, s. 251-257.

WINTER, Christine J. Unearthing the Time/Space/Matter of Multispecies Justice. *Cultural Politics*. 2023, roč. 19, č. 1, s. 40-56.

WITZE, Alexandra. Geologists Reject the Anthropocene as Earth's New Epoch- After 15 Years of Debate. *Nature*. 2024, roč. 627, s. 249-250.

WOLF, Eric R. *Europe and the People without History*. 1.vyd. Berkeley: University of California Press, 1982. ISBN 9780520268180

ZALASIEWICZ, Jan; ADENEY THOMAS, Julia; WATERS, Colin N.; TURNER, Simon a HEAD, Martin J. What Should the Anthropocene Mean? *Nature*. 2024, roč. 632, s. 980-984.

Různé

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Maloplošná zvláště chráněná území [online]. Praha: AOPK ČR, 2025 [cit. 4. 5. 2025a]. Dostupné z: <https://data.nature.cz/ds/1>

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Ptačí oblast Heřmanský stav - Odra - Poolší [online]. [cit. 11. 2. 2025b]. Dostupné z: <https://portal.nature.cz/w/uzemi-3188#/>

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Evropsky významná lokalita Niva Olše - Věřňovice [online]. [cit. 11. 2. 2025c]. Dostupné z: <https://portal.nature.cz/w/uzemi-3068>

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Přírodní památka Niva Olše-Věřňovice [online]. [cit. 11. 2. 2025d]. Dostupné z: <https://portal.nature.cz/w/uzemi-3709#/>

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Přírodní památka Věřňovice [online]. [cit. 11. 2. 2025e]. Dostupné z: <https://portal.nature.cz/w/uzemi-1097#/>

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Souhrn doporučených opatření pro Evropsky významnou lokalitu Niva Olše-Věřňovice. 2017.

Aktuálně.cz *Zóna pro Hyundai má mít sousedku, vzdor slibům* [online]. 26. 10. 2007a [cit. 12. 2. 2025]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/ceska-ekonomika/zona-pro-hyundai-ma-mit-sousedku-vzdor-slibum/r~i:article:512054/>

Aktuálně.cz *Neznámý dravec rozpoutal spor, který míří do Bruselu* [online]. 4. 6. 2007b [cit. 12. 2. 2025]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/neznamy-dravec-rozpoutal-spor-ktery-miri-do-bruselu/r~i:article:439325/>

Arnika. *Arnika navrhla na Ropáka starostu Bohumína*, tisková zpráva [online]. Praha 27. 4. 2005 [cit. 11. 2. 2025]. Dostupné z: <https://arnika.org/o-nas/tiskove-zpravy/arnika-navrhla-na-ropaka-starostu-bohumina>

Arnika. *Stížnost nevládních organizací přináší první výsledky*, tisková zpráva [online]. Ostrava/Praha 10. 3. 2009 [cit. 11. 2. 2025]. Dostupné z: <https://arnika.org/novinky/stiznost-nevladnich-organizaci-prinasi-prvni-vysledky>

Arnika. *Ministerstvo trvá na zmenšení ptačí oblasti, občanská sdružení znovu píší do Bruselu*, tisková zpráva [online]. Ostrava/Praha 24. 3. 2023a [cit. 11. 2. 2025]. Dostupné z: <https://arnika.org/o-nas/tiskove-zpravy/ministerstvo-trva-na-zmenseni-ptaci-oblasti-obcanska-sdruzeni-znovu-pisi-do-bruselu>

Arnika. *Evropské komisi se nelíbí zmenšení Ptačí oblasti Heřmanský stav-Odra-Poolší*, tisková zpráva [online]. Praha/Ostrava/Brusel 24. 3. 2023b [cit. 11. 2. 2025]. Dostupné z: <https://arnika.org/o-nas/tiskove-zpravy/evropske-komisi-se-nelibi-zmenseni-ptaci-oblasti-hermanskystav-odra-poolsi>

BALOUN, Radovan. *Jak funguje mapování a analýza brownfieldového prostředí v ČR*. Online. In: KONSTRUKCE. 2023. Dostupné z: <https://konstrukce.cz/realizace-staveb/jak-funguje-mapovani-a-analyza-brownfieldoveho-prostredi-v-cr-1222>. [cit. 19. 3. 2025].

BATESON, Nora (režisérka). *An Ecology of Mind*. Film. Bullfrogs Films. 2010

BirdLife International. Site factsheet: Hermansky stav-Odra-Poolsi [online]. [cit. 7. 4. 2025]. Dostupné z: <https://datazone.birdlife.org/site/factsheet/hermansky-stavodrapoolsi-wetlands>

Citizen Science. *Úvodní stránka* [online]. [cit. 4. 5. 2025]. Dostupné z: <https://db.citizen-science.cz/>

Česká geologická služba. *Důlní díla a poddolování* [online]. [cit. 9. 2. 2025]. Dostupné z: https://mapy.geology.cz/dulni_dila_poddolovani/

Česká společnost ornitologická. *Polní mokřady jako oázy plné života. Deštivé počasí vrací vodu do krajiny*. [online]. 24. 7. 2020 [cit. 11. 2. 2025]. Dostupné z: <https://www.birdlife.cz/polni-mokrady-jako-oazy-plne-zivota/>

Česká společnost ornitologická. *IBA a ptačí oblast1. vyd.* [online]. 2011. [cit. 7. 4. 2025]. Dostupné z: <https://www.birdlife.cz/wp-content/uploads/2018/10/IBA-a-pta%C4%8D%C3%AD-oblasti.pdf>

Česká společnost ornitologická. *Hnízdní atlas 2014-2017*. [online]. 2014. [cit. 20. 3. 2025]. Dostupné z: <https://bigfiles.birdlife.cz/Atlas.pdf>

Česká společnost ornitologická. *Ochraňte s námi čejčí hnízda!* [online]. 22. 4. 2024 [cit. 2. 5. 2025b]. Dostupné z: <https://www.birdlife.cz/hnizda-cejek-chocholatych/>

Česká společnost ornitologická. *O nás – Vize a poslání* [online]. [cit. 4. 5. 2025a]. Dostupné z: <https://www.birdlife.cz/kdo-jsme/o-nas/>

Česká společnost ornitologická. *Čapí hnízda* [online]. [cit. 2. 5. 2025b]. Dostupné z: <https://www.birdlife.cz/capi/>

Česká televize. *Utopená Gigafactory? Nedej se!* [online]. 2024a [cit. 6. 3. 2025]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1095913550-nedej-se/224562248410027/>

Česká televize. *V Dolní Lutyni se prou o důvod záplavy pozemků pro gigafactory* [online]. 1. 10. 2024b [cit. 12. 3. 2025]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/regiony/v-dolni-lutyni-se-prou-o-duvod-zaplavy-pozemku-pro-gigafactory-353571>

České noviny. *Senát schválil novelu, která má zvýšit ochranu nejlepších zemědělských půd* [online]. 29. 5. 2024 [cit. 2. 4. 2025]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/senat-schvalil-novelu-ktera-ma-zvysit-ochranu-nejlepsi-zemedelske-pudy/2525183>

Český rozhlas Ostrava. *Na Karvinsku mohla vzniknout obří továrna na baterie do elektromobilů* [online]. 1. 3. 2024 [cit. 9. 2. 2025]. Dostupné z: <https://ostrava.rozhlas.cz/na-karvinsku-mohla-vzniknout-obri-tovarna-na-baterie-do-elektromobilu-9188407>

Český rozhlas Ostrava. *Začal poslední rok těžby uhlí na Karvinsku, OKD chce vytěžit milion tun* [online]. 3. 1. 2025 [cit. 13. 2. 2025]. Dostupné z: <https://ostrava.rozhlas.cz/zacal-posledni-rok-tezby-uhli-na-karvinsku-okd-chce-vytezit-milion-tun-9385091>

Deklarace porozumění. Online. In: NADAČNÍ FOND HYUNDAI. 2006. Dostupné z: <https://www.nadacnifondhyundai.cz/dokumenty/deklarace-porozumeni.pdf>. [cit. 30. 4. 2025].

Dohoda o spolupráci. Online. In: Ministerstvo průmyslu a obchodu [2024]. Dostupné z: <https://mpo.gov.cz/assets/cz/rozcestnik/pro-media/tiskove-zpravy/2024/3/Smlouva-o-spolu-praci.pdf> [cit. 4. 4. 2025].

Eco Jurisprudence Monitor. Dashboard – Political Map View [online]. [cit. 25. 2. 2025]. Dostupné z: <https://ecojurisprudence.org/dashboard/?map-style=political>

European Commission. *The Just Transition Mechanism: making sure no one is left behind* [online]. [cit. 5. 5 2025]. Available from: [https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en:contentReference\[oaicite:8\]{index=8}](https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en:contentReference[oaicite:8]{index=8})

Evropská unie. *Směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť a volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin*. Úřední věstník Evropské unie, L 206, 22.7.1992, s. 7–50.

Equans. *Understanding Gigafactories: EV Battery Production Explained* [online]. [cit. 2. 5. 2025]. Dostupné z: <https://www.equans.com/glossary/understanding-gigafactories-ev-battery-production-explained>

FORUM 24. *Namísto Dolní Lutyně areál Barbory? Pro gigafactory řešíme další lokality, říká lídr SPOLU Radek Kaňa* [online]. 29. 6. 2024 [cit. 25. 3. 2025]. Dostupné z: <https://www.forum24.cz/namisto-dolni-lutyne-areal-barbory-pro-gigafactory-resime-dalsi-lokality-rika-lidr-spolu-radek-kana>

Hospodářské noviny. *Nejhorší vzduch v Česku naměřili ve Věřňovicích. Vesnice přitom leží na kraji přírodní rezervace. Jak je to možné?* [online]. 29. 4. 2019 [cit. 13. 2. 2025]. Dostupné z: <https://vikend.hn.cz/c1-66559960-nejhorsi-vzduch-v-cesku-namerili-ve-vernovicich-vesnice-pri-tom-lezi-na-kraji-prirodni-rezervace-jak-je-to-mozne>

iDnes.cz *V Ostravě se protrhla hráz Odry, voda zalila Přívoz. Kraj žádá o pomoc armádu* [online]. 16. 9. 2024 [cit. 14. 3. 2025]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/povodne-2024-ostrava-potrhalo-se-prehrada-na-nekolika-mistech.A240916_124956_ostrava-zpravy_ijan

iDnes.cz *Stavbu gigafactory na Karvinsku investor odložil, doprava musí mimo obec* [online]. 20. 3. 2025 [cit. 9. 4. 2025]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/gigafactory-dolni-lutyn-prumyslova-zona-studie.A250320_121035_ostrava-zpravy_dmk

iROZHLAS.cz *Stát chce na Karvinsku gigafactory za 200 miliard. Místo není pro průmysl vhodné, ozývá se od starostů* [online]. 6. 3. 2024a [cit. 10. 2. 2025]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/stat-chce-na-karvinsku-gigafactory-za-200-miliard-misto-neni-pro-prumysl-vhodne_2403060500_pik?ga=2.213518748.926453359.1739198281-1769090501.1739198281

iROZHLAS.cz *„Jsou na hlavu nebo co?“ Obyvatele Dolní Lutyně překvapil plán vlády na stavbu gigafactory v polích* [online]. 7. 3. 2024b [cit. 10. 2. 2025]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/jsou-na-hlavu-nebo-co-obyvatele-dolni-lutyn-prekvapil-plan-vlady-na-stavbu_2403070600_pik

iROZHLAS.cz. *Utopená gigafactory? Podle státního developera projekt počítá i se záplavami, má připravená opatření* [online]. 24. 9. 2024c [cit. 2. 5. 2025]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/utopena-gigafactory-podle-statniho-developera-projekt-se-zaplavami-pocita-ma_2409240635_pik

iROZHLAS.cz. *Chceme přesunout gigafactory na brownfield, říká kraj. Developeri o tom nic neví* [online]. 27. 2. 2025 [cit. 25. 3. 2025]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/chceme-presunout-gigafactory-na-brownfield-rika-kraj-developeri-o-tom-nic-nevi_2502271626_fil

Karvinský deník. *Už se ví, kudy Karvinskem pojedou rychlovlaky do Polska.* [online]. 10. 5. 2024 [cit. 4. 5. 2025a]. Dostupné z: https://karvinsky.denik.cz/zpravy_region/uz-se-vi-kudy-karvinskem-pojedou-rychlovlaky-do-polska-20240510.html

Karvinský deník. *Ministr Síkela: referendum Dolní Lutyně nezablokuje další jednání o gigafactory.* [online]. 10. 6. 2024 [cit. 4. 5. 2025b]. Dostupné z: https://karvinsky.denik.cz/zpravy_region/ministr-sikela-referendum-lutyn-nezablokuje-dalsi-jednani-gigafactory-2024.html

KOČVARA, Radim. *Hodnocení dle § 67 z. č. 114/1992 Sb. a § 7 v. č. 142/2018 Sb. – Strategický podnikatelský park Dolní Lutyně.* 2024. Dostupné z: <https://www.parklutyn.cz/dokumenty/>

Krajský úřad Moravskoslezského kraje. *Plán péče o Přírodní památku Niva Olše – Věřňovice na období 2022-2036.* 2021. [cit. 9. 2. 2025]. Dostupné z: https://www.msk.cz/assets/temata/zivotni_prostredi/plan-pece-o-prirodni-pamatku-niva-olse-vernovice-na-obdobi-2022-2036.pdf

LEDNICKÁ, Karin. *Šikmý kostel: románová kronika ztraceného města. Léta 1894–1921.* 1. vyd. Ostrava: Bílá vrána, 2020. ISBN 978-80-88362-00-5.

LENART Jan. Osobní komunikace. 15. 3. 2024.

LEOPOLD, Les. *The Man Who Hated Work and Loved Labor: The Life and Times of Tony Mazzocchi*. White River Junction, VT: Chelsea Green Publishing, 2007. ISBN 978-1-933392-63-9.

Moravskoslezské investice a development. *Koncepce rozvoje pohornické krajiny Karvinska do roku 2030*. [online]. [2019]. [cit. 20. 3. 2025]. Dostupné z: <https://poho2030.cz/wp-content/uploads/2023/10/koncepce-pohornicka-final.pdf>

Moravskoslezské investice a development. VIDEOZÁZNAM: Veřejná debata v obci Dolní Lutyně [online]. 2024 [cit. 13. 2. 2025]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=WTshHsONmKk>

Moravskoslezský kraj. *Karviná ožije. Nad Barborou bude stát vzdělávací a vědecký park. Spolupráci potvrdili i Angličané*, tisková zpráva [online]. 11. 3. 2022 [cit. 20. 3. 2025]. Dostupné z: https://www.msk.cz/cs/media/tiskove_zpravy/tiskova-zprava--karvina-ozije--nad-barborou-bude-stat-vzdelavaci-a-vedecky-park--spolupraci-potvrdili-i-anglicane-10863/

Moravskoslezský kraj. *Aktualizace č. 10 ZÚR MSK*. [online]. 2024a. Dostupné z: https://www.msk.cz/cs/temata/uzemni_planovani/aktualizace-c--10-zur-msk-18232/. [cit. 30. 4. 2025].

Moravskoslezský kraj *Dvě třetiny lidí na Ostravsku Karvinsku souhlasí se stavbou objektu pro velkého zaměstnavatele na dosud nezastavěné*, tisková zpráva [online]. 20. 3. 2024b [cit. 4. 4. 2025]. Dostupné z: https://www.msk.cz/cs/media/tiskove_zpravy/tiskova-zprava--dve-tretiny-lidi-na-ostravsku-a-karvinsku-souhlasí-se-stavbou-objektu-pro-velkeho-zamestnavatele-na-dosud-nezastavene-plose-18383/

Ministerstvo průmyslu a obchodu. *Národní strategie regenerací brownfieldů 2019–2024* [online]. Praha: Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2019 [cit. 1. 5. 2025]. Dostupné z: <https://mpo.gov.cz/assets/cz/podnikani/dotace-a-podpora-podnikani/podpora-brown-fieldu/2019/8/NSRB-2019-2024.pdf>

Newstream. *Panattoni chce vybudovat průmyslový park v srdci staré Karviné, památkáři jsou proti* [online]. 21. 11. 2024 [cit. 25. 3. 2025]. Dostupné z: <https://www.newstream.cz/reality/panattoni-chce-vybudovat-prumyslovy-park-v-srdci-stare-karvine-pamatkari-jsou-proti>

Novinky.cz. *Gigafactory v Dolní Lutyni chce postavit Samsung* [online]. 25. 11. 2024a [cit. 13. 2. 2025]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/ekonomika-gigafactory-v-dolni-lutyni-chce-postavit-samsung-40498545>

Novinky.cz. *Utopená gigafactory. Pozemky v Dolní Lutyni určené pro její stavbu jsou pod vodou* [online]. 14. 9. 2024b [cit. 6. 3. 2025]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-utopena-gigafactory-pozemky-v-dolni-lutyni-urcene-pro-jeji-stavbu-jsou-pod-vodou-40488308>

Operační program Spravedlivá transformace 2025. Online Dostupné z: <https://opst.cz/projekt/gigafactory-cez/>. [cit. 19. 03. 2025].

OŽANA Stanislav. Osobní komunikace. 15. 3. 2024.

PALIZA, Marek. Dolní Lutyně- výsledek orientačního IG a HF průzkumu. [2024] Dostupné z: <https://www.parklutynne.cz/zpravy/vysledky-orientacniho-inzenyrsko-geologickeho-a-hydro-geologickeho-pruzkumu/> [cit. 3. 5. 2024].

Park Lutyně. *Distribuce letáků- omluva* [online]. 12. 4. 2024a [cit. 7. 4. 2025]. Dostupné z: <https://www.parklutynne.cz/zpravy/distribuce-letaku-omluva/>

Park Lutyně. *Základní poznatky ze studie záplavového území*. [online]. 11. 9. 2024b [cit. 1. 5. 2025]. Dostupné z: <https://www.parklutynne.cz/zpravy/zakladni-poznatky-ze-studie-zaplavoveho-uzemi/>

Park Lutyně. *Vyjádření k částečnému zaplavení lokality SPP*. [online]. 17. 9. 2024c [cit. 1. 5. 2025]. Dostupné z: <https://www.parklutynne.cz/zpravy/vyjadreni-k-castecnemu-zaplaveni-lokality-planovaneho-parku-dolni-lutynne/>

Park Lutyně. [online]. [cit. 30.4.2025a]. Dostupné z: <https://www.parklutynne.cz/>

Park Lutyně. Q&A [online]. [cit. 10. 2. 2025b]. Dostupné z: <https://www.parklutynne.cz/ga/>

Park Lutyně. [online]. 20. 3. 2025 [cit. 7. 4. 2025c]. Dostupné z: <https://www.parklutynne.cz/zpravy/vysledky-studie-proveditelnosti-a-biologickeho-hodnoceni-davaji-vystavbe-strategickeho-podnikatelskeho-parku-dolni-lutynne-zelenou-projekt-muze-postoupit-do-dalsi-faze-pripravy/>

PATOČKA, Josef. *7 principů pro skutečně spravedlivou transformaci: rámec pro tvorbu politik a analýza dosavadního procesu transformace v České republice*. Praha: Re-set, 2022. [online]. Dostupné z: <https://re-set.cz/download/Publikace/Principy-pro-spravedlivou-transformaci.pdf>. [cit. 10. 3 2025].

Plzeňský deník *Volkswagen gigafactory v Líních stavět nebude, letiště ale ještě vyhráno nemá* [online]. 1. 11. 2023 [cit. 12. 2. 2025]. Dostupné z: https://plzensky.denik.cz/zpravy_region/plzenm-letiste-line-gigafactory-volkswagen-rozhodnuti.html

Povodí Odry. *Atlas hlavních vodních toků povodí Odry: Olše*. [online]. 2016. Dostupné z: https://www.pod.cz/atlas_toku/olse.html#charakter_toku. [cit. 10. 3 2025].

PROUZA, Ivan. Matka Země na lavici žalobců. In: *Krajinou environmentálních studií II: Populárně-naučné texty vyučujících a studentů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 91-95. ISBN 978-80-210-8337-0.

Stará Karviná. *Průmyslová zóna v centru staré Karviné: nesouhlasíme* [online]. [cit. 1. 5. 2025]. Dostupné z: <https://starakarvina.cz/prumyslova-zona-v-centru-stare-karvine-nesouhlasime/>

Statutární město Karviná. *Historie* [online]. [cit. 1. 5. 2025]. Dostupné z: <https://www.karvina.cz/mesto-karvina/historie>

Sedmá generace. *Práva přírodě!* Sedmá generace. 2024, roč. 23, č. 3. ISSN 1213-9929.

Seznam Zprávy. *Pořady Ve stínu: Karin Lednická ve střetu s primátorem Karviné: Plníte snad dohody s Bakalou?* [online]. 22. 11. 2024 [cit. 2. 5. 2025]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/porady-ve-stinu-karin-lednicka-ve-stretu-s-primátorem-karvine-plnite-snad-dohody-s-bakalou-264819>

Ústav pro jazyk český AV ČR. *Spojovník* [online]. Internetová jazyková příručka, ©2008–2025 [cit. 2. 3. 2025]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=164>

VLÁDA ČR 2024. *Jednání vlády dne 06. 03. 2024*. [online]. 6. 3. 2024 [cit. 12. 2. 2025]. Dostupné z: <https://www.odok.gov.cz/portal/zvlady/jednani-detail/2024-03-06/>

Vodohospodářský rozvoj a výstavba akciová společnost. *Studie záplavového území a protipovodňová ochrana v Dolní Lutyni, stávající stav*. 2024. Dostupné z <https://www.parklutyne.cz/dokumenty/>

VOJAR Jiří a JEŘÁBKOVÁ Lenka. Metodika sledování a vyhodnocení stavu předmětu ochrany EVL: Obojživelníci [online]. 2024 [cit. 12. 3. 2025]. Dostupné z: https://redakce-portal.nature.cz/documents/20121/5809527/met_ssEVL_SLOUCENE_teren_a_vyhodnocovani_oobjiv_2024_def.pdf/44d45704-af4c-fbc1-00f5-0dfaef94bd96?t=1713770815741

VOTAVOVÁ, Klára. Umí český stát čerpat fond spravedlivé transformace? Analýza kapacit na národní úrovni. *EUROPEUM Institute for European Policy* [online]. 26. 4. 2024 [cit. 13. 2. 2025]. Dostupné z: <https://www.europeum.org/wp-content/uploads/umi-cesky-stat-cerpat-fond-spravedlive-transformace-final3-cz.pdf>

Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka. *Záplavová území: úseky vodních toků dle stanovení vodoprávních úřadů* [online]. 22. 4. 2025 [cit. 28. 4. 2025]. Dostupné z: [https://heis.vuv.cz/data/webmap/datovesady/isvs/zaplavuzemi/HTML_ISVS\\$zaplavuzemi\\$stazeni.asp?doc=full](https://heis.vuv.cz/data/webmap/datovesady/isvs/zaplavuzemi/HTML_ISVS$zaplavuzemi$stazeni.asp?doc=full)

Zachovejme Poolší. O nás. Online. 2025. Dostupné z: <https://www.zachovejmempoolsi.cz/o-nas/>. [cit. 2025-03-28]

ZINDULKOVÁ, Kristina. Spravedlivá transformace a korupční rizika [online]. Praha: Transparency International – ČR, 2021 [cit. 12. 2. 2025]. Dostupné z: <https://www.transparency.cz/wp-content/uploads/2021/08/Spravedлива-transformace-a-korupcni-rizika.pdf>